

СТАРША ПРОФІЛЬНА ШКОЛА: КРОКИ ДО СТАНОВЛЕННЯ Версія 2.0

Матеріал підготовлений Шведсько-українським проектом “Підтримка децентралізації в Україні”, що фінансується Шведським агентством міжнародного розвитку SIDA та впроваджується компанією SALAR International, яка є дочірньою організацією Шведської асоціації місцевих влад та регіонів SALAR

СТАРША ПРОФІЛЬНА ШКОЛА: КРОКИ ДО СТАНОВЛЕННЯ. Версія 2.0.

Старша профільна школа: кроки до становлення. Версія 2.0. / Фасоля О., Сеїтосманов А., Мархлевські В. — К., 2024. — 76 с.

Реформування системи загальної середньої освіти в Україні є складним і тривалим процесом, який зачіпає і старшу школу, зміни якої ще не торкалися. Перехід на трирічний термін навчання, що має відбутися із 2027 року потребує значної та тривалої підготовки.

Командою експертів SALAR International у пілотних громадах різних областей України напрацьовано механізми аналізу існуючої мережі закладів, її прогнозування на майбутнє, форми та методики роботи із різними групами стейкхолдерів, механізми їх залучення до процесу реформування освітньої системи в цілому та старшої школи зокрема.

У посібнику використано та описано результати опитувань проведених у територіальних громадах різних областей України, а також презентовано напрацювання різних територій щодо просування освітніх змін і трансформацій старшої школи.

Реформа старшої школи стикається із рядом факторів, які чинять опір та породжують супротив на місцевому рівні. У посібнику описано шляхи долаття перепон та вирішення складних питань становлення старшої профільної школи.

Матеріали посібника будуть корисними для керівників та спеціалістів регіональних та місцевих органів управління освітою, обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, викладачів та студентів педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів, керівників та педагогічних працівників закладів загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти.

Андрій СТАШКІВ,
заступник Міністра освіти і науки
України

Міністерство освіти і науки України у співпраці з державними інституціями, регіональною та місцевою владами, міжнародними організаціями та іноземними партнерами активно працює над імплементацією нового освітнього законодавства в частині реформи старшої школи, яка із 2027 року має стати трирічною та профільною.

Це складний і тривалий процес, який потребує не лише підготовки та прийняття цілого пакету нових нормативно-правових документів, які регулюватимуть діяльність старшої профільної школи як академічного, так і професійного спрямування. Він потребує комплексної та масштабної роботи щодо формування розуміння необхідності, незворотності, важливості освітньої реформи серед учительства, учнівства, у батьківських спільнотах та у представників громадськості. Лише загальне розуміння може сформувати підтримку освітніх змін і, відповідно, сприятиме їх майбутній успішності.

Залученість міжнародних партнерів до процесу просування освітніх змін і трансформацій є корисним, потрібним та необхідним. Україна, аналізуючи міжнародний досвід функціонування старшої школи, має напрацювати і впровадити свою власну освітню модель, яка відповідатиме європейським принципам та буде максимально ефективною у нашій країні. Впровадження освітніх змін мають врахувати й ті складні процеси (руйнування освітньої інфраструктури, масштабні міграційні процеси здобувачів освіти, їх батьків, педагогічних працівників, безпекові виклики), які спричинило повномасштабне вторгнення та продовжує чинити війна, яка йде в Україні.

Але попри все ми впевнені у правильності обраного шляху, незворотності змін та успішності освітньої реформи.

Сергій КОЛЕБОШИН,
заступник голови Комітету
Верховної Ради України з питань,
освіти, науки та інновацій

Реформа старшої школи, старт якої розпочався із прийняттям нового освітнього законодавства, потребує сьогодні величезних зусиль щодо її впровадження від центральної, регіональної та місцевої влади. Успішне впровадження освітніх змін має зробити нинішнього випускника школи сучасним та конкурентоздатним. Вона має принести кардинальні зміни в освітньому процесі як зі сторони здобувачів освіти, так із сторони педагогів. Реформа має на меті посилення мотивації здобувачів до процесу здобуття знань, що в кінцевому результаті підвищить результативність усього освітнього процесу.

Вкрай важливим є зміна підходів до підготовки вчителя, який працюватиме у новій старшій профільній школі. Без зміни системи роботи педагогічних працівників неможливо досягти бажаних та прогнозованих позитивних результатів роботи старшої профільної школи.

Особливої уваги заслуговує організація роботи із підготовки та просування освітніх змін, які відбуваються та будуть відбуватися у недалекому майбутньому. Тому вкрай важливим є напрацювання можливих сценаріїв змін залежно від особливостей територій та умов їх впровадження.

Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій готовий оперативно реагувати на потребу змін, які б сприяли більш успішному впровадженню реформи старшої школи

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. МІСЦЕ СТАРШОЇ ШКОЛИ В ОСВІТНІХ СИСТЕМАХ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	9
РОЗДІЛ 2. ДОПРОФІЛЬНА ОСВІТА ТА ПРОФОРІЕНТАЦІЙНА РОБОТА - ОСНОВА ЕФЕКТИВНОЇ СТАРШОЇ ШКОЛИ	14
РОЗДІЛ 3. МОДЕЛІ ЗАКЛАДІВ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДОБУТТЯ ПРОФІЛЬНОЇ СЕ- РЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ЇХ ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ	23
РОЗДІЛ 4. ФУНКЦІОНУВАННЯ СТАРШОЇ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ НА ЗАСАДАХ МІЖМУНІЦИПАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	36
РОЗДІЛ 5. ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З ОСВІТНІМИ СТЕЙКХОЛДЕРАМИ ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ СТАРШОЇ ШКОЛИ	42
ВИСНОВКИ	57
ДОДАТКИ	60

ВСТУП

Питання реформування старшої школи в Україні дедалі стає все актуальнішим та набирає темпів з наближенням 2027 року, коли за вимогами нового освітнього законодавства уся старша школа в державі має стати трирічною та профільною.

На превеликий жаль, ще й у цей час в Україні, в тому числі серед педагогічної спільноти, не сформовано цілісного уявлення про причини, потребу та необхідність кардинальних змін у системі освіти старшої школи. Продовжують ширитися старі та продукуватися нові міфи про освітню реформу, наводяться псевдоаргументи щодо “якісної радянської освіти” чи окремих прикладів якісної освіти у теперішній час.

Освітній процес у старшій школі мало чим відрізняється від процесу навчання у базовій школі, не враховує запитів здобувачів освіти щодо освітнього контенту, який максимально відповідав би їх майбутньому професійному вибору та професійному становленню.

Існуюча система освітнього менеджменту максимально намагається зберегти існуючу мережу закладів освіти, у яких здобувачі отримують повну загальну середню освіту, бо здійснення процесів реформатування мережі потягне за собою суттєві структурні, кадрові та фінансові зміни, які не завжди носитимуть позитивний електоральний вплив.

У старшій школі спостерігається максимальна втрата мотивації здобувачів освіти до активного, ефективного процесу здобуття якісних знань, умінь та навичок, набуття життєвих компетентностей.

В Україні продовжується процес подальшого просування субкультури вищої освіти та знецінення та нівелювання професійної (професійно-технічної) освіти. Тому багато здобувачів освіти невідомо або під впливом батьків, вчителів, друзів по здобуттю базової загальної середньої освіти продовжують здобувати повну загальну середню освіту у старшій школі, відкидаючи паралельне здобуття повної загальної середньої освіти із здобуттям професії у закладах фахової передвищої, професійної (професійно-технічної) освіти.

Все це породжує суттєві перекося на ринку праці, проблеми із працевлаштуванням випускників вищої школи та суттєвий дефіцит робітничих кадрів.

Становлення нової ефективної старшої школи потребує і потребуватиме суттєвих фінансових вкладень як державного, так і місцевих бюджетів. Військові дії та серйозні руйнування, які уже спричинені війною змушують нас зараз та змушуватимуть ще більше у майбутньому максимально ощадливо та ефективно використовувати державні та місцеві ресурси, обсяг яких може мати тенденцію до зменшення.

Для оцінки реальної ситуації щодо стану освітнього процесу у теперішній старшій школі варто провести аналіз існуючих шкільних мереж (див. **Додаток 1**).

Так, станом на 5 вересня 2023 року із 13258 закладів загальної середньої освіти України повну загальну середню освіту можна здобути у 7460 закладах, що становить 56,3% від загальної кількості.

Найбільший відсоток шкіл, які надають послуги із здобуття повної загальної середньої освіти у місті Києві (80,2%), у Херсонській (77%), Харківській (76,3%), Донецькій (75,4%), Сумській (67,7%), Луганській (67,1%), Одеській (64,4%), Житомирській (61,6%) областях. Більше половини таких закладів у Вінницькій (51,4%), Волинській (52,9%), Запорізькій (57%), Київській (53,2%), Миколаївській (52,6%), Полтавській (56,4%), Рівненській (55%), Хмельницькій (56,2%) та Чернівецькій областях. Менше ніж у половині закладів у структурі є підрозділ, де здобувачі освіти можуть здобувати повну загальну середню освіту у Дніпропетровській (49,2%), Закарпатській (46,5%), Івано-Франківській (48,6%), Кіровоградській (47%), Львівській (46,5%), Тернопільській (40,8%) областях.

Цікавим та показовим є розподіл закладів освіти із старшою школою у своїй структурі в залежності від чисельності здобувачів освіти у ній.

Так із чисельністю учнівського контингенту у старшій школі до 30 функціонує 2867 закладів

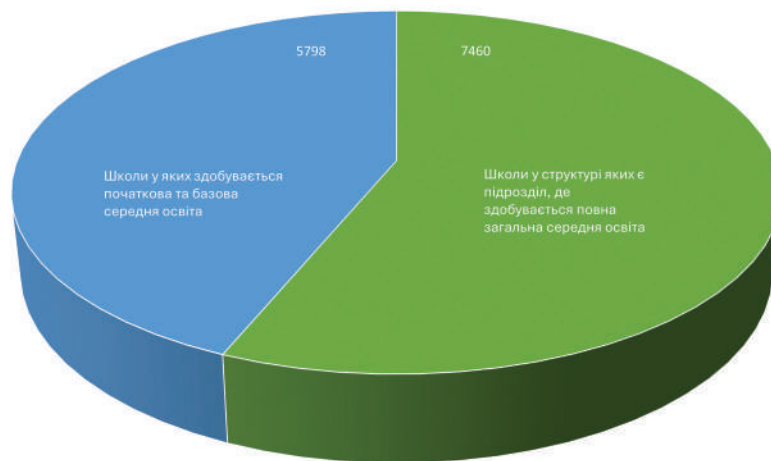

Рисунок 1.1 Розподіл шкіл України за ступенями освіти станом на 5 вересня 2023 року

із 7460 тих, у структурі яких є старша школа, що становить 38,4%. Найбільший відсоток таких закладів від загальної кількості закладів із старшою школою у своїй структурі є у Чернігівській області – 62,3%, Миколаївській області - 58,2%, Житомирській області – 53,5%, Сумській області – 52,8%, Хмельницькій області – 52,5%. Більше половини таких закладів у Вінницькій (50,7%), Кіровоградській (51%), Полтавській (51,1%), Тернопільській (51,7%) та Черкаській областях (51%). Як би не здавалося дивним, 13 таких закладів із 319, що становить 4,1% функціонує у місті Києві.

Цікавим є той факт, що спостерігається тенденція невеликої кількості таких закладів у гірських областях, які є найбільш складними з точки зору логістики для здобувачів освіти із невеликих гірських поселень до більших навчальних закладів. Так, відсоток закладів із чисельністю учнівського

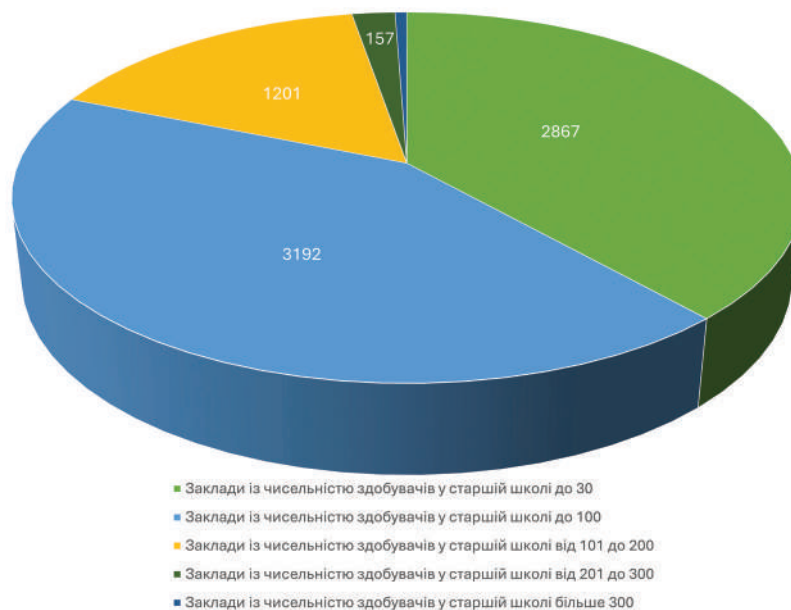

Рисунок 1.2 Розподіл шкіл України за чисельністю здобувачів освіти у старшій школі станом на 5 вересня 2023 року

контингенту у старшій ланці до 30 учнів включно у Закарпатській області становить 15,2%, у Івано-Франківській області -26,1%, Львівській області – 31,9%, Чернівецькій області – 23,2%.

У школах із такою кількістю здобувачів освіти старша школа функціонує гарантовано із одним 10 та 11 класами та паралелі. Тому говорити про можливу інклюзивність (варіативність) освітнього

процесу для здобувачів освіти у них не приходиться. Але насправді таких шкіл із функціонуючими одним десятим та одним одинадцятими класами є суттєво більше.

Найбільше відсотково шкіл із чисельністю учнівського контингенту від 31 до 100 здобувачів включно – 3192, що становить 42,8% від загальної кількості закладів, що мають у своїй структурі

Фото 1.1 На уроці інформатики в 11 класі одного з ліцеїв України. Листопад 2023 року

старшу школу. Уже при такій кількості здобувачів освіти можливе функціонування паралельних класів, яке дає, хоча й мінімальні, шанси на організацію інклюзивності (варіативності) освітнього процесу у них.

Найбільше таких закладів у Чернівецькій області – 65,8%, Закарпатській області – 62,8%, Луганській області – 59,6%, Донецькій області – 57,2%.

Разом з тим найменше таких закладів у Чернігівській області – 27,7%, Миколаївській області – 26,8%, Полтавській області – 33,8%, Кіровоградській області – 34,8%, Житомирській

області – 35,2%, Вінницькій області – 37,5% при тому, що частка шкіл із наповнюваністю старшої ланки в них до 30 учнів є найбільшою.

Чисельність закладів освіти із учнівським контингентом у старшій ланці від 101 до 200 здобувачів освіти, що теоретично дає можливість сформувати по 4 класи на кожній з паралелей, є вкрай низькою. Таких закладів в Україні всього 1201 що становить 16,1%. Найбільший їх відсоток у місті Києві – 40,1%, в Одеській області – 22%, у Харківській області – 21,8%, Закарпатській області – 21,3%, Київській області – 21,2%. Найменше закладів із вказаною чисельністю у Чернігівській області – 6,6%, Тернопільській області – 7,3%, Луганській області – 8,8%, Черкаській області – 9,1%.

Ще меншою є кількість закладів із чисельністю учнівського контингенту у старшій школі від 201 до 300 учнів. Їх в Україні всього 157, що становить 2,1% від кількості закладів, які у своїй структурі мають старшу школу. Такі заклади у разі виокремлення в окремий освітній заклад старшої школи мали б можливість створити хоча й мінімально, але ефективну систему менеджменту в них. 27 таких закладів (6,4%) функціонує у Дніпропетровській області, 22 (6,9%) – у місті Києві, по 11 (4,9% та 3,2% відповідно) – у Запорізькій та Київській областях. Всього по одному такому закладу є у Житомирській, Тернопільській та Чернівецькій областях.

Виключенням є функціонування закладів освіти із чисельністю учнівського контингенту у старшій школі більше 300. Всього 43 таких заклади має шкільна мережа України, що становить 0,6% від загальної чисельності тих, які у своїй структурі мають старшу школу. 14 таких закладів у Дніпропетровській області, 5 у Хмельницькій, по 3 у місті Києві та у Львівській області, по 2 у Волинській, Запорізькій, Кіровоградській областях, лише по одному такому закладу в Івано-Франківській, Київській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Херсонській та Черкаській областях. Жодного закладу із такою чисельністю не функціонує у 9-тих областях України.

Автори цього посібника мають на меті на основі власних напрацювань та досліджень показати можливі шляхи реформування освітнього процесу та шкільної мережі на основі чинної нормативно-правової бази, існуючих кращих практик здійснених трансформаційних змін в територіальних громадах різних областей України, налаштувати освітню спільноту до реформування старшої школи та підготувати підґрунтя до успішного старту старшої трирічної профільної школи у 2027 році.

Матеріали та проведені дослідження є унікальними та були напрацьовані і отримані у співпраці з освітнім менеджментом, педагогічними, батьківськими та учнівськими спільнотами ряду територіальних громад різних областей України.

РОЗДІЛ 1. МІСЦЕ СТАРШОЇ ШКОЛИ В ОСВІТНІХ СИСТЕМАХ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Чому в системі освіти країн Європейського Союзу існують ліцеї?

Ліцей – це заклад освіти, отриманні у якому знання дозволяють продовжити навчання у закладах вищої освіти. Навчання у старшій школі є альтернативою навчанню в професійних та професійно-технічних училищах.

Країни Європейського Союзу намагаються уніфікувати освітню політику, щоб забезпечити професійну мобільність своїх громадян і сприяти вільному руху людських ресурсів на ринку праці. В усіх країнах Європейського Союзу реалізується принцип розділення базової та повної середньої освіти.

За цим принципом, старша школа – це мережа окремих закладів зі своїми колективами вчителів, навчальними планами, методикою навчання та фінансуванням. Формування мережі навчальних закладів старшої школи здійснюється в рамках діяльності регіональних органів влади або на центральному рівні міністерствами. Мережа ж початкових (базових) шкіл, навпаки, формується місцевою владою¹.

Навчання в початковій (базовій) школі, ліцеї (закладі старшої школи), професійному училищі, коледжі (технікумі) формує єдину систему, яка дозволяє ефективно переходити з одного ступеня навчання до іншого. Навчання в початковій (базовій) школі становить єдине програмне ціле і є фундаментом освіти, який дозволяє продовжити освіту на вищому рівні, а отже, у підсумку дає можливість здобути професію. Початковими (базовими) школами управляють місцеві органи влади, а середніми – регіональна влада.

Момент вибору подальшої освітньої траєкторії пов'язаний з підлітковим віком. У цей період відбуваються серйозні внутрішні зміни, викликані біологічними перетвореннями, котрі є наслідком вступу в період фізіологічної зрілості. Відповідно до вікових особливостей підліткового періоду, зростають психосоціальні вимоги, пов'язані зі зростанням рівня самостійності та здатності самостійно приймати рішення. В учнів у підлітковому віці формується образ самого себе, пов'язаний з очікуваним соціальним сприйняттям і сформованою в результаті цього ієрархією цінностей. В них на цьому етапі починають формувати уявлення про себе і своє майбутнє місце в суспільстві. Період вибору – це кристалізація переконань щодо майбутньої професії. На цьому етапі учні приймають рішення щодо подальшого навчання. У країнах Європейського Союзу учням на допомогу приходять школа у цьому важкому для них процесі вибору, скеровуючи їх щодо подальшого навчання.

У підлітковому віці збільшується обсяг особистого та соціального досвіду і в результаті формуються нові моделі міжособистісних стосунків, розвиваються нові навички, які дозволяють сформувати відчуття власної компетентності в досягненні нового соціального статусу. Саме через це старша школа має бути відокремлена від базової. У країнах Європейського Союзу це чітко видно на відмінностях між навчанням у початковій, базовій школах та у ліцеях, коледжах (технікумах), закладах професійно-технічної освіти. Педагоги початкових (базових) шкіл стають провідниками, які підтримують учнів у досягненні ними нових цілей і формуванні їх нової поведінки. Саме у цей період у здобувачів освіти відбуваються фундаментальні зміни у сфері особистісної та соціальної ідентичності.

¹ ISCED 0: Рання освіта та догляд, спрямовані на комплексний розвиток дитини – у її пізнавальному, соціальному, фізичному та емоційному аспектах. ISCED 1: Початкова освіта спрямована на опанування учнями базових навичок читання, письма та математики, які закладають основу для подальшої освіти й особистого та соціального розвитку на наступних етапах навчання. Цей рівень освіти починається у віці від 5 до 7 років, є обов'язковим у всіх країнах і зазвичай триває 6 років (від 4 до 7). ISCED 2: Середня освіта I ступеню є продовженням початкової освіти і зазвичай починається у віці від 10 до 13 років. ISCED 3: Середня шкільна освіта зазвичай починається після завершення обов'язкової освіти, тобто у віці від 14 до 16 років. Ця освіта має на меті доповнити обов'язкову середню освіту необхідним змістом/навичками для підготовки учня до вищої освіти чи роботи. ISCED 4: Продовження навчання після завершення середньої освіти перебуває начебто на межі між середньою та вищою освітою. Програми, які пропонуються на цьому рівні, служать для розширення знань випускників середньої школи, підготовки учнів до навчання у ЗВО або виходу безпосередньо на ринок праці. Вступ до освітнього закладу на цьому рівні зазвичай вимагає здобуття освіти на рівні ISCED 3. ISCED 5: Вища освіта включає в себе вищу професійну освіту, яка зазвичай коротша, має практичний характер і готує випускників до виходу на ринок праці. Завершення навчання на цьому рівні також може давати можливість переходу до наступного етапу навчання. Щоб розпочати навчання на рівні ISCED 5, необхідно завершити освіту на рівні ISCED 3 або 4 (які дають право вступу до ЗВО). ISCED 6: Вища освіта – бакалаврат включає вищу освіту академічного профілю, яка веде до отримання ступеня бакалавра або еквівалентного ступеня.

Залежно від країни Європейського Союзу, початкову школу відвідують учні віком від 6-7 і до 14-16 років. У деяких країнах є винятки з цього правила, які зазвичай обумовлені історичними обставинами. Після закінчення початкової школи у віці 14-16 років учні вирішують продовжити навчання в професійно-технічних закладах або в ліцеях, які готують до продовження навчання на рівні вищої освіти. Учні свідомо приймають рішення щодо напрямку навчання, використовуючи знання, отримані на профорієнтаційних заняттях. Варто відзначити, що в школах країн Європейського Союзу такі заняття проводяться з початку навчання в початковій школі. І в результаті на цих заняттях учні здобувають такі знання, які дозволяють після закінчення початкової (базової) школи оцінити свої можливості щодо варіантів подальшого продовження навчання, врахувавши свої професійні вподобання.

Стратегія навчання впродовж життя вимагає здатності приймати важливі рішення, починаючи від вибору середньої школи, напрямку навчання чи конкретної професійної спеціалізації, а також рішення про вибір місця роботи, способу підвищення та розширення своєї кваліфікації, до можливих рішень щодо зміни професії. І ці навички формуються у середній школі.

Метою профорієнтаційного консультування в початковій (базовій) школі є підготовка учнів до відповідального планування кар'єри та прийняття з консультативною підтримкою освітніх та професійних рішень з усвідомлення власних ресурсів та володіння інформацією про ринок праці та систему освіти. Діяльність, пов'язана з профорієнтацією в базовій школі, адресована трьома цільовими групами: учням, батькам і вчителям. У рамках профорієнтаційного консультування проводяться індивідуальні консультації, а також групові заняття, тематично пов'язані з знаннями про професії та ринок праці, освітній ринок та наявні можливості навчання впродовж життя. Заняття проводяться з метою планування власного розвитку та прийняття освітніх та професійних рішень. Під час занять учням допомагають підготувати власне портфоліо. Організуються зустрічі з представниками установ ринку праці, заохочується участь у таких заходах як освітні ярмарки та ярмарки вакансій; учням надається підтримка у розробці індивідуальних планів дій. Організуються зустрічі з представниками різних професій.

До початку 80-х років ХХ століття учні більшості країн Європейського Союзу обирали професійну освіту, яка дозволяла їм швидко стати самостійними. У 90-х роках і на початку 2000-х років в освітніх стратегіях почали більше уваги приділяти загальній середній освіті в ліцеях, зменшуючи витрати на професійне навчання. Наприклад, в освітній стратегії Данії 2010 року передбачалося, що 90% учнів отримають загальну середню освіту. Нині помічено, що ці стратегічні цілі призвели до негативних наслідків на ринку праці, де відчувається очевидна нестача фахівців із професійно-технічною освітою. Знову в країнах Євросоюзу обговорюють, як зробити професійну освіту привабливішою для учнів, котрі закінчують базові школи.

Фото 2.1 Один з освітніх просторів "Гімназії Бйорінгбро", Королівство Данія. Грудень 2022 року

Аналогічна картина спостерігається і в Україні, яка має пересичений ринок працівників із вищою освітою та суттєвий дефіцит кадрів із професійною (професійно-технічною) освітою.

Учні, які вирішили продовжити навчання в ліцеї, передбачають подальше навчання у закладах вищої освіти. Метою навчання в ліцеї є отримання знань і навичок, які дозволять продовжити навчання, а не безпосереднє здобуття професії. Тому дуже важливо не ототожнювати та не підмінювати поняття профільної та професійної освіти. У країнах Європейського Союзу навчання в ліцеях має профільний характер і триває від 3 до 4 років. Профілізація спрямована на те, щоб поглибити знання учня з тих предметів, які будуть необхідними під час продовження навчання у закладі вищої освіти. У Данії учні мо-

жуть вибрати один з трьох типів освіти в профільних ліцеях - інженерний профіль, після якого вони продовжать навчання за інженерними напрямками, економічний профіль - продовження навчання за напрямками, пов'язаними з економікою, продажами і маркетингом та гуманітарний профіль, після якого учні продовжать навчання в галузі гуманітарних наук – історії, соціальних наук, психології тощо.

У Польщі є кілька типів освітніх профілів:

- математично-фізичний;
- математично-інформатичний;
- гуманітарний;
- біологічно-хімічний;
- фізично-інформатичний;
- художній;
- географічний;
- журналістський.

Залежно від того, який профіль навчання вибере ліцей, підбираються навчальні предмети, а також кількість навчальних годин на їх вивчення.

Для забезпечення ефективного та результативного функціонування відповідних освітніх профілів потрібні кваліфіковані і дуже часто вузькоспеціалізовані вчителі. Це дуже важливий аспект профілізації навчання в ліцеях, адже якість навчання визначається вчителями та їхньою підготовкою до проведення занять. У Данії формально викладачами ліцеїв можуть бути люди, які мають ступінь магістра. Якщо вчителі бажають викладати другий предмет, вони повинні отримати ступінь магістра також і з цього предмету. Вчителі, які закінчили педагогічні коледжі та мають ступінь бакалавра, можуть викладати в Данії лише у базових школах.

Ключові компетентності в освітньому стандарті старшої школи.

В країнах Європейського Союзу велике значення приділяється розвитку молоді та її успіхам у дорослому житті через опанування соціальних компетентностей, таких як: комунікація і співпраця в групі, у тому числі у віртуальному середовищі; участь у командних чи індивідуальних проєктах; а також організація й управління проєктами. Ключові компетентності, якими має володіти учень старшої школи, визначені в документах Європейського Союзу. Це мислення, читання, вміння спілкуватися рідною та іноземними мовами; творче розв'язування проблем; вміння вправно користуватися сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями; вміння самостійно знаходити, підбирати, систематизувати, синтезувати й оцінювати інформацію, а також добросовісно користуватися джерелами; здобувати навички систематичного навчання, впорядкування набутих знань та їх поглиблення; вміння працювати в групі та діяти індивідуально.

Уміння та їх формування.

Школа має створювати умови для опанування учнями знань і навичок, необхідних для розв'язування задач із застосуванням методів і прийомів, котрі походять з інформатики, включаючи логічне й алгоритмічне мислення, програмування, використання комп'ютерних додатків, пошук і використання інформації з різних джерел, використання комп'ютера та базового цифрового обладнання, а також здатність застосовувати ці уміння на заняттях з різних предметів, наприклад, у роботі з текстом, виконанні обчислень, обробці інформації та представленні її в різних формах.

Метою навчання в загальноосвітньому ліцеї є розвиток інтелектуальних та мовних умінь, таких як розуміння прочитаного, творче письмо, формулювання запитань і проблем, використання критеріїв, обґрунтування, пояснення, класифікація, уміння робити висновки, формулювати визначень, використання прикладів тощо.

В процесі навчання в ліцеях мають розвиватися особисті інтереси учня й інтегруватися предметні знання з різних дисциплін. У навчальному процесі учні опановують навички формулювання самостійних і виважених суджень, обґрунтування власних і чужих суджень у процесі діало-

гу в допитливому оточенні, поєднання здатності критичного і логічного мислення з образними і творчими уміннями. Освітній процес спрямований на розвиток соціальної, моральної й естетичної сприйнятливості, а також на розвиток інструментів мислення, які дозволяють учням контактувати з культурою та розуміти її, розвивати в учнів повагу до знань, розвивати захоплення пізнанням світу і заохочувати їх застосовувати набуті знання на практиці. Такі уміння формуються у процесі групових занять, які проводяться з використанням інтерактивних методів.

Фото 2.2 Здобувачі освіти "Гімназії Рісков" м. Орхус, Королівство Данія. Грудень 2022 року

У ліцеї розвивається вміння мислити як процес створення презентацій за допомогою трансформації наявної інформації, яка передбачає взаємодію багатьох мислительних операцій: здатність робити висновки, мислити абстрактно, міркувати, уявляти, формулювати судження, розв'язувати проблеми, творити. Завдяки тому, що учні середньої школи вивчають різні предмети одночасно, можна розвивати такі види мислення: аналітичне, синтетичне, логічне, обчислювальне, причинно-наслідкове, творче, абстрактне. Збереження безперервності загальної освіти розвиває як перцептивне, так і понятійне мислення. Синтез обох видів мислення є основою всебічного розвитку учня.

Важливим елементом освіти є набуття вміння спілкуватися рідною та іноземними мо-

вами як в усній, так і в письмовій формі. На даний час це одна з базових соціальних навичок, основою якої є знання мовних норм і формування основ для спілкування в різних комунікативних ситуаціях.

Завданням ліцею - розвиток здатності ефективно використовувати сучасні інформаційні та комунікаційні технології, включаючи повагу до авторських прав та безпеку перебування в кіберпросторі. У цій сфері необхідно уміти здобувати знання й опановувати вміння самостійно здобувати інформацію, підбирати, синтезувати й оцінювати її, добросовісно використовуючи джерела.

Заняття у закладах старшої школи проводяться за проєктною методикою, яка сприяє опануванню ключових компетентностей і розвитку підприємливості та креативності в учнів, а також дозволяє використовувати в навчальному процесі інноваційні програмні, організаційні чи методичні рішення.

Організація ліцеїв як відокремленого освітнього підрозділу.

У сучасних ліцеях скандинавських країн простір організовано таким чином, щоб можна було виконувати поставлені перед ними завдання. Такі школи оснащені високошвидкісним Інтернетом, щоб усі учні могли користуватися його ресурсами. Учні мають власні портативні комп'ютери, а діти з сімей із низьким рівнем доходів беруть їх напрокат зі шкільних ресурсів. Учні використовують ліцензійне програмне забезпечення, а доступ до мережі забезпечується системою моніторингу безпеки мережі.

Для досягнення цих цілей вчителі усіх навчальних предметів у ліцеях використовують різноманітні джерела інформації та документують свою роботу з урахуванням правильної композиції тексту та принципів його організації, із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій. Сучасний ліцей організований таким чином, що в ньому переважають предметні лабораторії й загальнодоступний простір для проведення групових занять та індивідуальної роботи учнів. Така організація простору сприяє роботі вчителів, діяльність яких спрямована на індивідуалізований супровід розвитку кожного учня, відповідно до його потреб і можливостей. Вчителі використовують різноманітні джерела знань, у тому числі бібліотечні ресурси. Нині шкільні бібліотеки, у зв'язку зі зміною доступності наукових ресурсів, змінюють свою функцію з установ, які збирають бібліотечні ресурси, на заклади, які організують доступ до різноманітних джерел інформації шляхом придбання

ліцензій на користування академічними базами бібліотек міжнародного масштабу тощо. Традиційна книга як джерело інформації відходить на другий план. Сьогодні Інтернет-ресурси є основним джерелом знань, яким користуються учні, вчителі та науковці.

Фото 2.3 Одна з навчальних лабораторій "Гімназії Рісков" м. Орхус, Королівство Данія. Грудень 2022 року

У старшій школі країн Європи створено оптимальні умови навчання для учнів з інвалідністю. Вибір форм індивідуалізації навчання повинен бути підпорядкований потребі розкриття потенціалу кожного учня. Тому вчитель має підбирати завдання таким чином, щоб, з одного боку, вони не перевищували можливостей учня (не заважали досягненню успіху), а з іншого — не призводили до зниження мотивації до подолання викликів.

Велике значення має освіта у сфері основ здоров'я. Якщо її послідовно та вміло впроваджувати, вона сприятиме покращенню стану здоров'я суспільства й економічному процвітанню держави.

Вихідний контроль знань.

У зв'язку з тим, що ліцей є перехідною формою між середньою та вищою освітою, учні складають незалежні іспити у тій чи іншій формі, які повинен показати рівень отриманих знань. Під час іспитів визначається рівень знань, досягнутий учнем за період навчання в ліцеї. Учні, залежно від вимог закладів вищої освіти, можуть складати іспити з обраних предметів на базовому або поглибленому рівні. Заклад вищої освіти вирішує, який рівень знань повинен мати учень. Це є важливою передумовою продовження там навчання. Однією з істотних проблем, які зараз виникають, є відсутність зв'язку/синхронізації між освітнім рівнем ліцею й очікуваним рівнем знань і навичок, який вимагається вищою школою. Часто звучать думки, що учні після закінчення ліцею не мають навичок, які дозволяють їм продовжити навчання у закладах вищої освіти. Відтак на першому курсі закладів вищої освіти студенти заповнюють прогалини в отриманих у ліцеї знаннях і підтягують їх до рівня, необхідного для продовження навчання у них. Причину треба шукати в методиці оцінювання рівня знань ліцейців. Автори екзаменаційних критеріїв визначення рівня знань керуються очікуваннями вчителів ліцейців, а не викладачів вищої школи.

Приріст знань сьогодні є настільки швидким, що від тих, хто вступає до закладів вищої освіти, очікується володіння знаннями щоразу вищого рівня. А вчителі ліцейців здійснюють викладання на рівні, який часто не змінюється роками і не адаптують своїх навчальних програм до змінних очікувань вищої школи. Іншою причиною неадекватності іспитів з оцінювання знань та вмінь учнів є те, що в них не враховуються зміни у методах навчання у ліцеях та у закладах вищої школи. У вищій школі домінує індивідуальна та групова робота. Студенти працюють за методом проектів у підгрупах. Це вимагає від них вміння працювати разом у групі, розподіляти завдання з урахуванням особистих здібностей членів підгрупи. З іншого боку, навчання у закладі вищої освіти вимагає вміння працювати індивідуально під керівництвом тьютора – наукового керівника. У багатьох ліцеях цих навичок не формують, тому що домінують консервативні методи навчання, засновані на аудиторному методі, а методи групової або індивідуальної/самостійної роботи під керівництвом вчителя використовуються незначною мірою. Наявність та рівень цих умінь не оцінюються на іспитах після завершення ліцею.

РОЗДІЛ 2. ДОПРОФІЛЬНА ОСВІТА ТА ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА РОБОТА - ОСНОВА ЕФЕКТИВНОЇ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Працюючи у старших класах теперішньої старшої школи, більшість педагогів відзначають труднощі з організацією ефективної та результативної роботи. Причинами цього вказують різні фактори. Але одним із основних, про який говорять практикуючі вчителі, – це низька, а подекуди й повністю відсутня, мотивація здобувачів освіти до отримання справді ґрунтовних знань, умінь та практичних навичок із навчальних дисциплін, які вивчаються. Саме вмотивований здобувач освіти, зацікавлений у вивченні навчальних дисциплін, є ключем до успіху педагога та власного успіху.

Причиною ж низької мотивації здобувачів є вивчення того, у чому вони не бачать майбутнього застосування чи то у практичному житті, чи то у подальшому професійному становленні.

Яким же чином повернути чи принаймні збільшити мотиваційний потенціал старшокласників? Звичайно, єдиного рецепта чи набору вказівок немає та й бути не може. Адже всі здобувачі перебувають у різних умовах, мають різні стартові можливості, мають різних наставників та по-різному налаштованих на освітній процес своїх батьків. Не останню роль тут відіграє й зовнішнє середовище, у якому живе та навчається здобувач, а також функціонує освітній заклад. Але все ж таки є приклади того, що здобувачі проявляють зацікавленість в освітньому процесі, що одразу ж на порядок підвищує їх персональну результативність і в рази полегшує роботу педагогів.

Одним із важливих елементів, який сприятиме зростанню мотивації до здобуття знань учнів спочатку у базовій, а потім і у старшій школі є система якісної допрофільної освіти та допрофільної підготовки. Власне система допрофільної освіти та допрофільної підготовки у базовій школі, крім стимулювання учнів до активного навчання та підвищення їх мотивації та інтересу до шкільної програми через індивідуально підібрані та цікаві навчальні предмети, дає можливість індивідуалізації освітнього процесу кожного здобувача освіти. Кожен здобувач освіти має унікальні здібності, таланти та обдарування. І саме допрофільна підготовка в межах реалізації індивідуальної освітньої траєкторії, освітньої програми класу (закладу освіти) дозволяє врахувати цю індивідуальність здобувачів освіти та допомагає їм знайти своє покликання та визначити свою майбутню професійну спрямованість. Якісна допрофільна підготовка створює реальне підґрунтя для подальшої спеціалізації у певній галузі. Вона допомагає учням зрозуміти свої інтереси та можливості щодо майбутньої професійної кар'єри. Завдяки допрофільній підготовці учні отримують додаткові знання та навички, що підвищує їхню конкурентність та спроможність при подальшому здобутті професійної, фахової передвищої та/або вищої освіти.

Саме організація допрофільної освіти та допрофільної підготовки є завданням базової школи. І саме це робить важливість діяльності гімназій, як закладів освіти, що забезпечують здобуття базової загальної середньої освіти, у забезпеченні майбутньої якісної профільної освіти у старшій школі. Тому можлива втрата закладами загальної середньої освіти третього ступеня у процесі формування нової шкільної мережі, в тому числі і мережі закладів старшої школи, не є зменшенням їх значимості (як дехто намагається трактувати). А навпаки, роль гімназій у системі здобуття учнями повної загальної середньої освіти суттєво посилюється. Без якісної та ґрунтовної базової середньої освіти та якісної допрофільної підготовки не може бути якісної профільної освіти у старшій школі.

Допрофільна підготовка у базовій школі може бути організована і здійснена у різних формах та моделях. Найбільш поширеними та застосовуваними є екстракурсора діяльність, поглиблене вивчення окремих предметів, індивідуальні заняття та консультації та діяльність з майбутньої професійної орієнтації та професійного самовизначення здобувачів освіти. Зупинемося на більш детальній характеристиці кожної із форм.

Екстракурсора діяльність – це організація додаткових курсів, факультативів, гуртків, секцій, інших форм освітньої діяльності з різних областей знань, які доповнюють основну навчальну програму.

Найбільш важливим у процесі формування переліку таких додаткових курсів, факультативів,

гуртків, секцій тощо є потреба та реальний вибір здобувачів освіти, а не потреба у забезпеченні годинами тижневого навантаження педагогічного персоналу закладів освіти, як це часто трапляється у закладах освіти. Учням базової школи потрібно дати можливість спробувати себе та свої сили у вивченні різних навчальних предметів і дисциплін, що може додатково виявити особисті нахили та вподобання та пробудити потребу у більш активному та ефективному здобутті знань та формуванні умінь та навичок. Такі курси та факультативні заняття можуть бути різними за тривалістю вивчення і не обов'язково мають здійснюватися протягом цілого навчального року чи окремого семестру. Вони можуть бути менш тривалими і досить вузькопрофільними та специфічними. Великий перелік таких курсів дасть можливість здобувачам освіти спробувати себе у різних сферах освіти та діяльності та більш точно визначити свої потреби та спрямування. Здобувачі освіти при цьому повинні мати можливість у різні періоди відвідувати навіть абсолютно діаметрально протилежні заняття (як то мова, математика, мистецтво, технічна творчість, специфічні природничі курси тощо) щоб реально відчувати свою "любов та тягу" до більш глибокого вивчення окремих навчальних дисциплін. Дуже важливо залучати до викладання таких занять вузькопрофільних спеціалістів, спеціалістів-практиків, які окрім глибоких знань мають й практичний досвід та успішну історію власного становлення та утвердження. Вони можуть пробудити у здобувачів тягу до знань та надихнути власними досвідом та успіхом до саморозвитку та самовдосконалення.

Фото 3.1 Майстерка щодо профорієнтаційної роботи м. Вишневе, Київська область. Листопад 2022 року

Поглиблене вивчення окремих предметів є формою допрофільної підготовки, яка спрямована на вивчення уже чіткого переліку навчальних дисциплін, для вивчення яких у навчальних планах передбачається збільшена кількість навчальних годин. До поглибленого вивчення залучаються здобувачі освіти, які уже в базовій школі мають чітко визначені майбутні орієнтири і власні уподобання. Тут важливо, щоб поглиблене вивчення окремих навчальних предметів не було даниною моді та необхідністю забезпечити збільшену кількість годин тижневого навантаження для вчителів окремих фахів, які переважають у конкретних закладах освіти. Тут, як і при організації екстракурсової діяльності, потрібно керуватися бажаннями та запитами здобувачів освіти. І лише при такому підході можна досягти від них (здобувачів) максимального ефекту та віддачі.

Індивідуальні заняття та консультації є формою як навчальної діяльності під час проведення занять, так і роботою в позаурочний час. Така форма передбачає дуже індивідуалізовані форми та методи, які, в першу чергу, покликані додатково більш глибоко розвивати потреби учнів, які максимально цікавляться окремими предметами чи галузями знань. Такі учні, як правило, є учасниками олімпіад, різноманітних конкурсів, турнірів, слухачам Малої академії наук або за своєю природою є просто надзвичайно допитливими.

Разом з тим індивідуальні заняття та консультації мають й допомогти здобувачам освіти, які мають або отримали за певних причин (хвороба, безпекова ситуація тощо) прогалини у знаннях з певних навчальних дисциплін. Така індивідуальна допомога покликана не відвернути таких учнів від навчальних предметів, при вивченні яких вони стикнулися із певними труднощами, а навпаки дати їм шанс реалізувати себе і відчути свою важливість і значимість.

Надзвичайно важливою та специфічною є **діяльність з майбутньої професійної орієнтації та професійного самовизначення** здобувачів освіти, на чому зупинимося окремо.

Дуже часто існуюча мережа старшої школи змушує старшокласників та їх батьків не замислюватися над своїм подальшим професійним становленням, а формально йти продовжувати

навчатися у старшій школі після здобуття базової середньої освіти: бо так зручно, так близько до домівки, там будуть продовжувати навчатися їх друзі, сусіди та й однокласники. Такі процеси підсилюють ще й керівники та педагогічні працівники закладів освіти, у структурі яких є старша школа. Вони є зацікавленими у збереженні контингенту, який дасть можливість сформувати класи, групи, що у свою чергу забезпечить тижневим навантаженням педагогічних працівників закладу. Тому подальше професійне становлення майбутніх випускників старшої школи відходить на задній план або просто нівелюється взагалі. Проведені нами дослідження в окремих закладах освіти пілотних громад підтверджують такі припущення. Зокрема чималий відсоток здобувачів освіти, які навчаються у 11-х класах говорять про те, що після закінчення старшої школи підуть навчатися до закладів професійно-технічної або фахової передвищої освіти, що вони могли б зробити після закінчення базової школи, не втрачаючи таким чином 2, а подекуди й три роки. Частина здобувачів освіти взагалі оцінюють своє навчання як даремно втрачений час.

Якби у Вас була можливість повторно обирати навчання після 9 класу на скільки б Ви обрали б навчання в ПТУ чи коледжі?

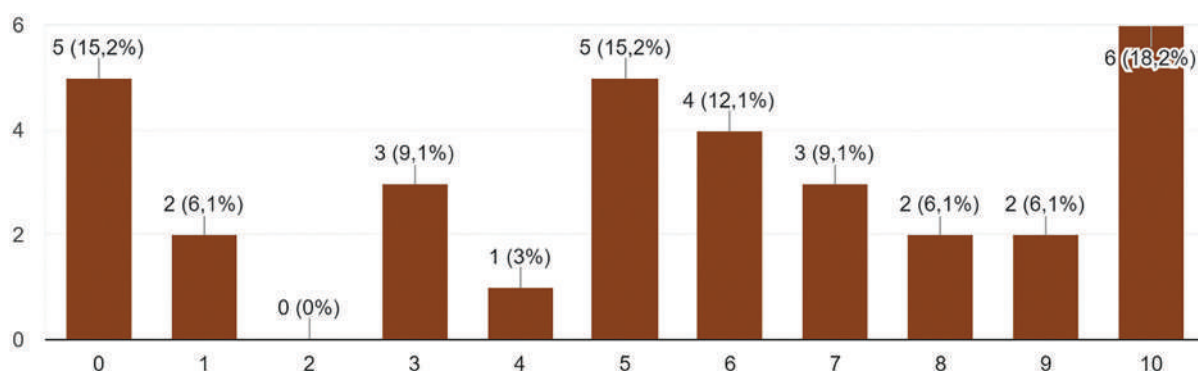

Рисунок 3.1 Результати опитування здобувачів освіти, які навчаються в 11-х класах одного із ліцеїв Носівської міської територіальної громади Ніжинського району Чернігівської області. Березень 2023 року

У гістограмах, які наведено, видно наскільки здобувачі окремих ліцеїв Носівської міської територіальної громади Ніжинського району Чернігівської області та Лисянської селищної територіальної громади Звенигородського району Черкаської області оцінюють свої шанси обрати навчання у старшій школі на протигагу навчання у закладах професійно-технічної та фахової передвищої освіти за 10-тибальною шкалою, якби такий вибір їм прийшлося б робити знову.

Якби у Вас була можливість повторно обирати навчання після 9 класу на скільки б Ви обрали б навчання в ПТУ чи коледжі?

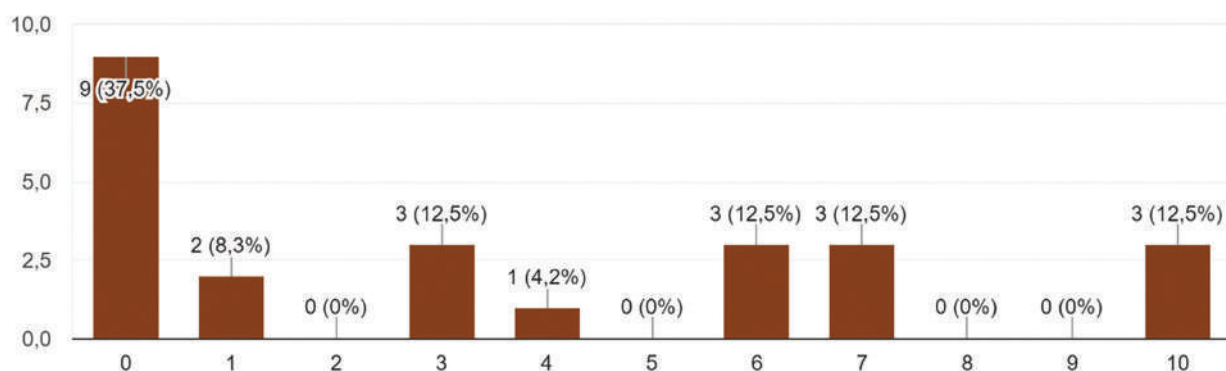

Рисунок 3.2 Результати опитування здобувачів освіти, які навчаються в 11-х класах одного із ліцеїв Лисянської селищної територіальної громади Звенигородського району Черкаської області. Травень 2023 року

Лише 15,2% здобувачів освіти гарантовано обрали б знову навчання у старшій школі ліцею, тоді як 18,2% таких гарантовано зробили б такий вибір на користь навчання у закладах професійно-технічної та фахової передвищої освіти. А якщо говорити про тих, хто ще має сумніви у тій чи іншій мірі, то кількість тих, які обрали б знову навчання у ліцеї, становить 33,4% проти 41,6% здобувачів, які б зробили свій вибір на користь навчання у закладах професійно-технічної та фахової передвищої освіти.

37,5% здобувачів освіти гарантовано обрали б знову навчання у старшій школі ліцею, тоді як 12,5% таких гарантовано зробили б такий вибір на користь навчання у закладах професійно-технічної та фахової передвищої освіти. А якщо говорити про тих, хто ще має сумніви у тій чи іншій мірі, то кількість тих, які обрали б знову навчання у ліцеї, становить 62,5% проти 37,5% здобувачів, які б зробили свій вибір на користь навчання у закладах професійно-технічної та фахової передвищої освіти.

Все це підводить нас до того, що система допомоги учням у їх майбутньому професійному визначенні у закладах загальної середньої освіти здійснюється або ж формально, або ж проводиться методами, які не призводять до бажаних результатів. Дуже часто профорієнтаційні заходи проводяться лише у випускних класах, а про таку роботу у початковій школі й говорити не приходиться.

Цікавими є результати опитування серед учнів 9 класів закладів освіти та освітнього менеджменту цих закладів, громади, представників батьківських спільнот Великодимерської селищної територіальної громади Броварського району Київської області та Вараської міської територіальної громади Вараського району Рівненської області про здійснення такої діяльності та її результативність. Вони підтверджують наші припущення про формалізм та неефективність здійснюваної у цьому напрямі роботи.

Чи мали Ви у своєму закладі освіти заняття, тренінги, бесіди, зустрічі, які допомогли вам у виборі своєї майбутньої професії?

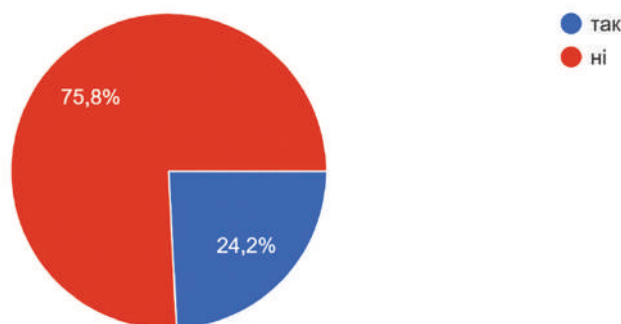

Рисунок 3.3 Результати опитування здобувачів освіти, які навчаються в 9-х класах закладів освіти Великодимерської селищної територіальної громади Броварського району Київської області. Листопад 2023 року

Чи організована у вашій школі профорієнтаційна робота з метою допомоги учню у виборі профілю навчання та подальшого професійного становлення?

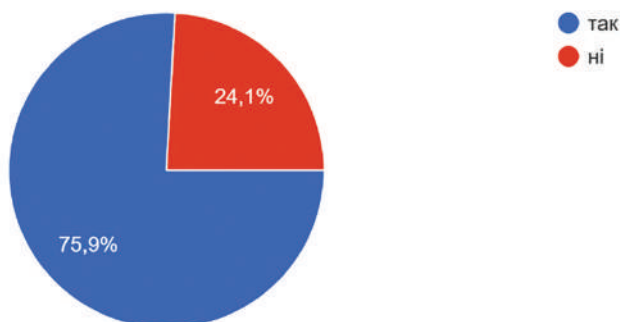

Рисунок 3.4 Результати опитування освітнього менеджменту цих закладів, громади, представників батьківських спільнот Великодимерської селищної територіальної громади Броварського району Київської області. Листопад 2023 року

Тоді коли 75,9% представників освітнього менеджменту закладів, громади, представників батьківських спільнот Великодимерської селищної територіальної громади стверджують про організацію профорієнтаційної роботи у закладах, 75,8% опитаних здобувачів освіти цих же закладів відповіли, що не мали у своїх закладах занять, тренінгів, бесід, зустрічей, які б допомогли їм у виборі своєї майбутньої професії.

Результати аналогічних опитувань у Вараській міській територіальній громаді виглядають наступним чином:

Чи мали Ви у своєму закладі освіти заняття, тренінги, бесіди, зустрічі, які допомогли вам у виборі своєї майбутньої професії?

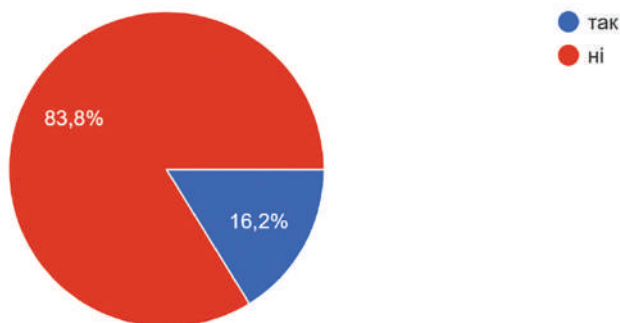

Рисунок 3.5 Результати опитування здобувачів освіти, які навчаються в 9-х класах закладів освіти Вараської міської територіальної громади Вараського району Рівненської області. Грудень 2023 року

Чи організована у вашій школі профорієнтаційна робота з метою допомоги учню у виборі профілю навчання та подальшого професійного становлення?

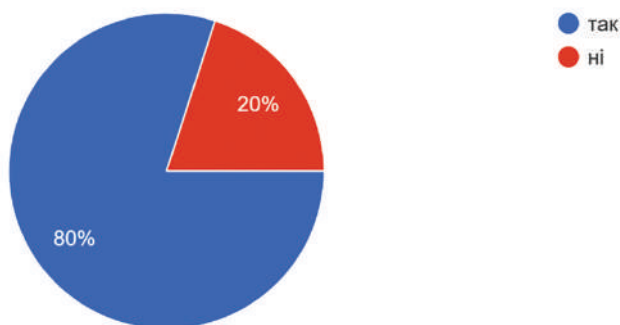

Рисунок 3.6 Результати опитування освітнього менеджменту цих закладів, громади, представників батьківських спільнот Вараської міської територіальної громади Вараського району Рівненської області. Грудень 2023 року

80% представників освітнього менеджменту закладів, громади, представників батьківських спільнот Вараської міської територіальної громади стверджують про організацію профорієнтаційної роботи у закладах, при тому що 83,8% опитаних здобувачів освіти цих же закладів відповіли, що не мали у своїх закладах занять, тренінгів, бесід, зустрічей, які б допомогли їм у виборі своєї майбутньої професії.

Якщо ж оцінити професійне визначення здобувачів освіти 11-х класів закладів освіти цих же громад, то воно має наступне відображення (наведено нижче).

Лише 40,2% здобувачів освіти, які навчаються в 11 класах закладів освіти Великодимерської селищної територіальної громади та 27,3% здобувачів освіти, які навчаються в 11 класах закладів освіти Вараської міської територіальної громади, гарантовано визначилися із своєю майбутньою професією, тоді як 31% цих же здобувачів закладів освіти Великодимерської селищної територіальної громади та 38,6% здобувачів освіти закладів освіти Вараської міської територіальної громади зовсім або скоріше не визначилися зі своїм майбутнім професійним вибором.

Чи визначилися Ви із своєю майбутньою професією?

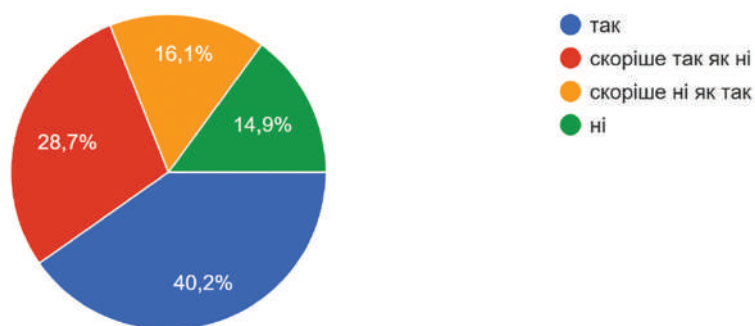

Рисунок 3.7 Результати опитування здобувачів освіти, які навчаються в 11-х класах закладів освіти Великодимерської селищної територіальної громади Броварського району Київської області. Листопад 2023 року

Чи визначилися Ви із своєю майбутньою професією?

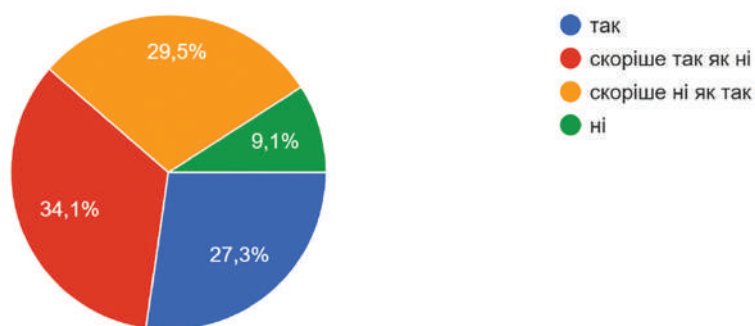

Рисунок 3.8 Результати опитування здобувачів освіти, які навчаються в 11-х класах закладів освіти Вараської міської територіальної громади Вараського району Рівненської області. Грудень 2023 року

Практика країн Європи показує, що роботу із професійного визначення здобувачів освіти варто розпочинати із початкової школи. Її елементи варто запроваджувати навіть у дошкільних закладах освіти. У базовій же школі вона має завершитися та відкрити шлях здобувачам освіти до вибору ними своїх унікальних усвідомлених освітніх траєкторій.

Робота із професійного визначення у старшій же школі є нефективною, а отже й не потрібною.

Профорієнтація в початковій школі допомагає учням правильно розпізнати свій освітній і професійний потенціал. Метою профорієнтаційного консультування є підготовка молоді до ефектвної діяльності в сучасному світі, а першим кроком на цій «дорозі в доросле життя» є прийняття рішення щодо свідомого, зваженого вибору наступної школи.

Вибір професії – це процес, що складається з багатьох елементів, а рішення про вибір навчального закладу – важливий крок на шляху у доросле життя. Визначаючись з майбутнім напрямком освіти та професією, кожен повинен перш за все достовірно визначити чи володіє він якостями та навичками, які потрібні людям конкретної сфери діяльності. Це рішення потребує обговорення із членами родини. Зараз в українській школі немає ефективних профорієнтаційних занять. Якщо керівники шкіл вирішують проводити профорієнтаційні заняття, то зазвичай їх проводять випадкові вчителі. Виникає питання: хто ж може проводити такі профорієнтаційні заняття?

Шкільні психологи, соціальні педагоги.

У шкіл є можливість впроваджувати професійне орієнтування через штатних психологів або соціальних педагогів. Такі фахівці можуть взятися за викладання окремого курсу з професійної оріє-

ентації, надавати індивідуальні консультації учням. Перед стартом профорієнтаційних консультацій необхідно пройти відповідний навчальний курс.

Вчителі-предметники.

Вчителі можуть активно долучатися до впровадження діяльності щодо професійної орієнтації учнів. Як саме? Наприклад, через наскрізну профорієнтацію під час викладання предметів. Професійна орієнтація може бути представлена через міжпредметні зв'язки.

Зокрема, учителі впродовж занять можуть розповідати про зв'язок їхніх предметів зі світом професій, про використання тих чи інших знань на практиці. Наприклад, вчитель математики (геометрії), пояснюючи формулу вимірювання площі, співмірність величин, може запропонувати учням спробувати себе у ролі штукатура: з'ясувати, скільки матеріалів потрібно використати для обробки стін різних площ.

Для того, щоб таких кейсів було більше, школам необхідно ввести до програм наскрізні елементи профорієнтаційного змісту.

Крім того, важливими з позиції профорієнтаційної роботи будуть предмети "Я досліджую світ" у початковій школі, "Здоров'я, безпека та добробут" і "Фінансова грамотність та підприємництво" у базовій школі.

Класні керівники.

Класні керівники можуть виділяти окремі виховні години для проведення профорієнтаційних бесід з учнями. Для цього їм також необхідно пройти відповідне підвищення кваліфікації.

Концепція кар'єрного консультування та навчання впродовж життя.

Профорієнтацію в 1-9 класах слід пов'язувати з концепцією навчання впродовж життя в епоху динамічного технічного прогресу. Правильно реалізоване освітнє та кар'єрне консультування робить це набагато легшим. Профорієнтаційні консультації мають надаватися на всіх етапах навчання. Профорієнтаційна консультація повинна співвідноситись із змістом освіти, що реалізується на окремих етапах навчання. Цей зв'язок дозволяє учням побачити взаємозв'язок між тим, що вони вивчають, з їх подальшою освітою та майбутньою кар'єрою. Основними цілями навчально-профорієнтаційної роботи є ознайомлення учнів із розмаїттям професій на ринку праці, розвиток позитивного та активного ставлення до роботи й навчання, створення атмосфери (під час реалізації основної навчальної програми) сприятливої для навчання, розвитку інтересів і захоплення учнів.

Усі ці заходи мають бути спрямовані на кінцевий результат, яким є підтримка здобувачів освіти у процесі прийняття самостійних, відповідальних та добре продуманих освітніх та професійних рішень. Здобувач освіти приймає ці рішення, знаючи власні можливості та обмеження, пропозицію подальшої освіти та очікування потенційних роботодавців.

По-перше, учень має визначити свої інтереси та здібності. Він також повинен знати про свої сильні та слабкі сторони.

Після профорієнтаційних занять учень повинен набути таких навичок:

1. Мати належну інформацію про визначення стану здоров'я та фізичних настроїв для виконання професійних завдань;
2. Вміти проаналізувати інформацію, необхідну для прийняття правильних рішень щодо своєї майбутньої професійної кар'єри;
3. Визначити власні обмеження щодо освітнього та професійного планів;
4. Усвідомлювати власні можливості та обмеження у виконанні професійних завдань і враховувати їх при плануванні індивідуального освітнього та професійного шляху.

Профорієнтаційний курс також має ознайомити здобувачів освіти з різноманітністю професій, які можна виконувати, знайомить їх з тонкощами ринку праці. Завдяки цьому здобувачі освіти повинні отримати можливість:

- пошуку та аналізу інформації про професії;
- характеристики вибраних професій з урахуванням необхідних кваліфікацій, присвоєних даним професіям, і можливостей їх отримання;
- порівняння власного потенціалу та пріоритетів з вимогами ринку праці та очікуваннями роботодавців.

Після завершення професійної орієнтації учні мають здатність розпізнавати можливості, які пропонує система освіти як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі та навчитися приймати рішення щодо подальшого освітнього та професійного шляху.

Під час занять учні також повинні набути навичок правильного вибору закладів освіти для реалізації своєї освітньої траєкторії.

ПРОФОРІЄНТАЦІЯ СЬОГОДНІ ЗАРАДИ УСПІХУ ЗАВТРА

Наталія Митишоп, начальниця відділу освіти Володимирської міської ради Волинської області

Одним із викликів у реформі школи є **системна та якісна професійна орієнтація, яка має допомогти здобувачам освіти в прийнятті свідомих рішень про власне майбутнє навчання та напрями професійного розвитку.**

Усвідомлення учнями та ученицями себе, своїх інтересів, нахилів, цінностей та талантів, знайомство з різними професіями та можливостями допоможе їм у формуванні власної освітньої траєкторії, здійснення обґрунтованого вибору закладу, в якому вони будуть продовжувати навчання. Тому вкрай важливо зробити профорієнтацію живою та цікавою для учнів.

Наш досвід дозволяє виділити три причини, що демонструють значення профорієнтації, допрофільної підготовки для учнів та учениць і, як наслідок, роблять її об'єктом особливої уваги освітніх управлінців.

1. Самоусвідомлення: Правильна та жива профорієнтація допомагає учням та ученицям краще розуміти себе, свої інтереси, схильності, цінності та таланти. Це дозволяє їм зробити більш усвідомлений вибір спочатку профільного предмета, потім кар'єри, враховує їх унікальність, їх сильні сторони, мрії і потреби. Таку роботу потрібно максимально проводити вже хоча б із сьомого класу.
2. Знайомство з професіями: правильна профорієнтаційна програма допомагає учням отримати доступ до

інформації про різні професії, сучасні тенденції та потреби ринку праці, перспективи розвитку кар'єри в різних сферах. Це дозволяє учням бути усвідомленими та приймати вирішальні кроки в структуруванні своєї майбутньої кар'єри. Варто зазначити, що це працюватиме з прогнозованою економікою, тобто коли потреба буде відповідати запитам. Учням в школі потрібно знайомитися з економікою громади, країни та вивчати можливості створення чи побудови підприємств у своїй громаді. Прикладом може бути створення творчих проєктів та проведення змагань, пов'язаних з різними професіями ще у закладі середньої освіти.

В гімназії імені Олександра Цинкаловського (сьогодні ліцей), учні разом з педагогами написали та виграли проєкт "Черв'ячок". Його метою був розвиток на базі закладу соціального підприємництва.

Як результат:

- Створили лабораторію для біоутилізації органічних відходів опалого листя.
- Навчилися розводити каліфорнійських черв'яків.
- Вирішили проблему забруднення території навчального закладу опалим листям та органічними відходами.
- Почали виготовляти черв'ячний чай, або вермічай (це рідкий біогумус).
- Стали реалізувати власну продукцію та отримувати дохід.
- Впровадили курс соціального підприємництва.

3. Усвідомлений, обґрунтований вибір предметів. Профорієнтація надає інформацію про освітні траєкторії і вимоги для різних професій. Але і в цьому випадку потрібен алгоритм та диференційований підхід. Наприклад дитині подобається музика, фізика, програмування, хімія чи біологія. Але дитина має сумніви щодо вибору професії лікаря (родинна династія зобов'язує отримати професію лікаря, але лікарем дитина бути не хоче), більше подобається вивчати фізику, є думки щодо того, щоб стати програмістом, але є вагання... І тут важливо запропонувати дитині можливість поєднання фізики та програмування в медицині. Для того має бути мінімальна та пов'язана між собою кількість предметів у профільній школі, які вивчає учень.

Саме тому підвищення якості, розвиток, впровадження нових підходів до проведення профорієнтаційної роботи та допрофільної підготовки учнів та учениць є одним із пріоритетних завдань. З цією метою в 2023 році ми започаткували проєкт-ініціативу якою старалися реалізувати дві цілі - навчитися рекламувати себе закладам освіти та надати можливість учням ознайомитися з професіями "живу".

Заклади загальної середньої освіти тісно співпрацюють із закладами професійно-технічної освіти. В одному з таких закладів організували тиждень майбутнього здобувача освіти. Метою було показати практичну сторону професії. Дев'ятикласники наших закладів освіти

протягом тижня мали практичну можливість знайомитися з різними спеціальностями. Цікаво було спостерігати азарт учнів, які на день ставали кондитерами, будівельниками, електриками, зварювальниками. Як результат - відкриття іншої сторони робітничих професій та зацікавленість у навчанні в професійно-технічному училищі.

1-го червня 2023 року організували "Місто дитячих мрій"- імпрізоване дитяче місто професій. У нас були основні служби містечка (залучили пожежників, лікарів, прикордонників, поліцію), де працівниками мали можливість бути самі діти. Кожен відвідувач отримував паспорт громадянина, в якому прописували дані дитини

та локації містечка. Юні жителі мали змогу обрати локацію, яка найбільше була їм до вподоби і спробувати свої сили в тій чи іншій професії. У "Місті дитячих мрій" діти вчилися управляти дронами, гасити пожежі, вимірювати рівень кисню в крові та тиск, будувати стіну зі справжньої цегли, вчилися фарбувати стіни, проводити геодезичні заміри, моделювати та програмувати автомобільну техніку, декорувати тістечка, проводити хімічні експерименти, практикувати іноземні мови, в поліцейських костюмах слідкувати за правопорядком, створювати 3D-вироби, тощо. Також до проведення цього заходу залучили й заклади професійно-технічної та фахової передвищої

Фото 3.2-3.3 Здобувачі освіти шкіл міста Володимира Волинської області відвідують заклади професійно-технічної освіти та пробують себе у різних професіях. Квітень 2023 року

освіти. Вони мали змогу детальніше познайомити дітей з робітничими спеціальностями. Відвідувачами містечка були діти від дошкільного до старшого шкільного віку.

професійної орієнтації та допрофільної підготовки на впровадження реформи старшої школи, тому охоче ділимося власним досвідом на Інтернет-сторінках та у соціальних мережах.

Ми, з власного досвіду, розуміємо вплив якісної

Фото 3.4-3.5 "Місто дитячих мрій" - профорієнтаційний захід для школярів Володимир-Волинської територіальної громади Волинської області. 1 червня 2023 року

У наших планах не зупинятися на досягнутому, є креативні ідеї, які ми плануємо втілювати:

- Менторство та стажування. Запровадження програм менторства і можливостей стажування, де учні отримують можливість працювати поряд з фахівцями в різних професійних середовищах. Співпраця з бізнесом допоможе учням здобути практичний досвід і отримати відповіді на свої професійні запитання (один день з життя студента, відвідування фахових училищ та підприємств). Впровадження посади ментора-психолога замість класного керівника, який не матиме предметного навантаження, а займатиметься суто профорієнтацією як з учнями, так і з батьками, буде їх особистим наставником, допоможе вивчити сильні сторони

учня і дати зрозуміти важливість правильного вибору.

- Організація дослідницьких проєктів учнями.
- Залучення до участі в конкурсі проєктів "Шкільний громадський бюджет".

У тому, що стосується майбутнього найголовніше одне: за що б ви не взялися - будьте віддані своїй справі до кінця. Не обов'язково досягати якогось зоряного успіху, але бути чесним перед самим собою в обраній професії - обов'язково.

РОЗДІЛ 3. МОДЕЛІ ЗАКЛАДІВ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДОБУТТЯ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ЇХ ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

У цьому розділі познайомимося із моделями закладів загальної середньої освіти, які визначені чинною нормативною базою з питань освіти, де можна реалізувати право здобувачів освіти на здобуття профільної середньої освіти, а також із конкретними прикладами окремих територіальних громад України, які модернізують свою шкільну мережу з метою забезпечення прав своїх мешканців на здобуття максимально якісної профільної середньої освіти.

Стаття 12 Закону України “Про освіту” визначає, що повна загальна середня освіта є обов’язковою і здобувається в інституційних або індивідуальних формах, визначених законодавством, як правило, в закладах освіти. Повна загальна середня освіта має три рівні освіти: початкову освіту тривалістю три роки; базову тривалістю п’ять років та профільну середню тривалістю три роки.

Початкова, базова та профільна середня освіта можуть здобуватися в окремих закладах освіти або у структурних підрозділах одного закладу освіти.

Здобуття профільної середньої освіти передбачає два спрямування: **академічне**, як різновид профільного навчання на основі поєднання змісту освіти, визначеного стандартом профільної середньої освіти, і поглибленого вивчення окремих предметів з урахуванням здібностей та освітніх потреб здобувачів освіти з орієнтацією на продовження навчання на вищих рівнях освіти та **професійне**, як орієнтоване на ринок праці профільне навчання на основі поєднання змісту освіти, визначеного стандартом профільної середньої освіти, та професійного підходу до навчання з урахуванням здібностей і потреб учнів.

Спробуємо більш детально розкрити суть функціонування закладів освіти різних типів, у яких учні можуть здобути профільну середню освіту академічного спрямування.

Нормативна база, яка була змінена з часу прийняття у 2017 році Закону України “Про освіту” і яка визначала, що профільну середню освіту академічного спрямування здобувачі могли отримати у ліцеях, які мали функціонувати лише як окремі юридичні особи і лише для здобуття у них профільної середньої освіти, на сьогодні допускає утворення та функціонування таких закладів освіти лише для здобуття цього рівня освіти, а також поєднання у таких закладах ще й структурних підрозділів для здобуття базової середньої освіти і навіть початкової освіти. Це дає потенційним засновникам таких закладів, а саме територіальним громадам та обласним радам розглядати різні варіанти утворення та функціонування закладів загальної середньої освіти. Враховуючи те, що кількість закладів загальної середньої освіти в Україні є достатньою, забезпечення виконання норм освітнього законодавства про перехід у 2027 році до навчання у трирічній старшій профільній школі у більшості випадків потребуватиме прийняття засновниками рішень щодо реформатування існуючих закладів загальної середньої освіти, за рідкими випадками утворення нових закладів. Такі рішення для засновників дуже часто даються складно, часто через нерозуміння суті та необхідності здійснення реформування системи загальної середньої освіти в цілому та старшої школи, як її складової, зокрема, часто через те, що такі рішення можуть бути політично непопулярними та політично вмотивованими. Саме з цієї причини розглянемо різні можливі варіанти функціонування закладів загальної середньої освіти, у яких здобувачі можуть здобути профільну середню освіту, їх залежність від типу, розміру та інших особливостей територіальних громад, з’ясуємо які переваги та які недоліки має кожен із варіантів організаційної структури закладів. Це має посилити розуміння усіх освітніх стейкхолдерів суті реформування системи старшої школи та дасть їм можливість спрогнозувати та спроектувати модель саме для своєї громади, виходячи, в першу чергу з необхідності забезпечити якість організації освітнього процесу у старшій школі, що має призвести до належної, а точніше високої, його (освітнього процесу) результативності.

Проектуючи мережу закладів загальної середньої освіти, які забезпечуватимуть здобуття профільної середньої освіти, необхідно враховувати цілий ряд чинників, від яких залежить ефективність функціонування цієї мережі і, як підсумок, результативність освітнього процесу. Такими чинниками безумовно є: наявний та прогнозований контингент здобувачів освіти, існуюча освітня

інфраструктура та її завантаженість, існуюча матеріально-технічна база закладів освіти, кадрове забезпечення закладів освіти та можливість його покращення у близькій та віддаленій перспективі, логістичні маршрути та перспективи щодо їх змін, історичні та інші особливості територіальної громади, розвиток бюджетоутворюючих галузей виробництва громади та їх вплив на майбутнє професійне становлення випускників закладів загальної середньої освіти тощо.

За даними з відкритих джерел територіальні громади України є дуже різними як за чисельністю населення, так і, відповідно, за чисельністю мешканців, які є здобувачами освіти.

При прогнозуванні закладів освіти старшої школи (їх типів, кількості та територіального розміщення) варто взяти до уваги учнівський контингент 4-6 класів у 2023-2024 навчальному році. Саме ці учні стануть першопрохідцями нової старшої трирічної профільної школи.

Таблиця 3.1 Розподіл учнівського контингенту 4 – 6 класів у 2023-2024 навчальному році між територіальними громадами України

Чисельність учнівського контингенту у громаді	Кількість громад		Кількість учнів, тис. осіб	
	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток
Менше 300	623	43,2%	105,9	9,3%
300-600	355	24,6%	152,5	13,3%
600-1200	298	21%	244,6	21%
Більше 1200	164	11%	636,9	56%

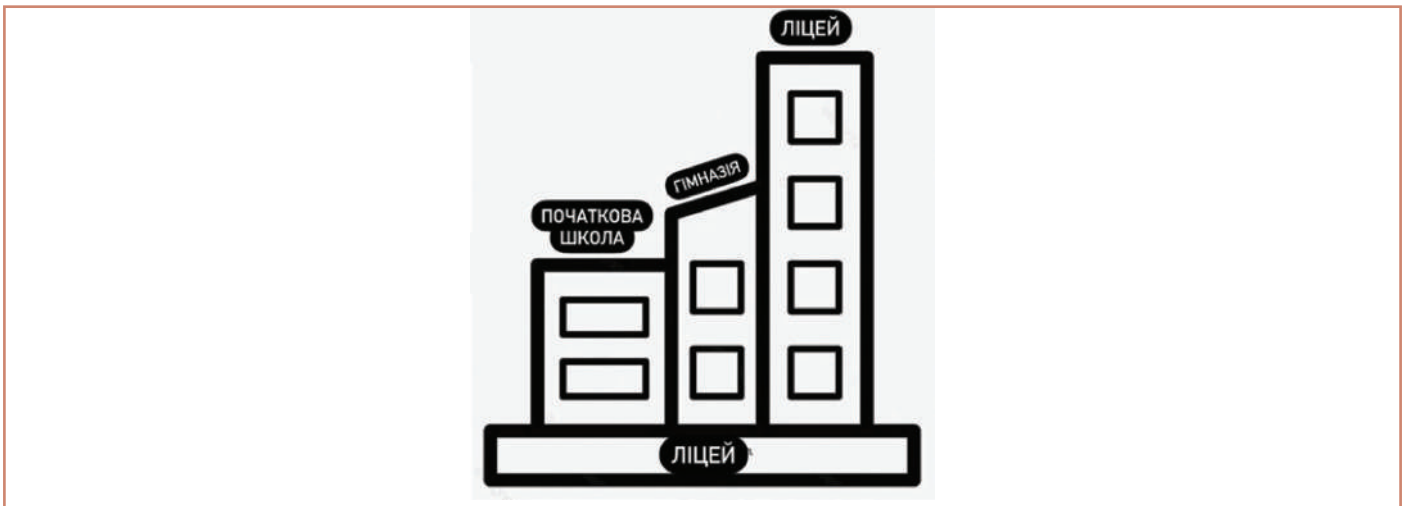
Наведені дані показують, що 56% аналізованого учнівського контингенту зосереджено в 11% територіальних громад України, тоді коли у 43,2% громад таких учнів лише 9,3%. Все це говорить про те, що прогнозована мережа закладів старшої школи буде нерівномірною у різних територіях України, але й типологія ліцеїв, як закладів старшої профільної школи, не може бути абсолютно однаковою і має згладити нерівномірність їх територіального функціонування. Саме це має забезпечити доступ здобувачів освіти до здобуття профільної середньої освіти незалежно від місця їх проживання, водночас забезпечивши високу якість освітніх послуг, які надаватимуть утворені заклади.

Безумовно, внесення змін у нормативну базу щодо можливості засновництва ліцеїв, а саме надання усім типам територіальних громад (міським, селищним та сільським), незалежно від чисельності їх мешканців, породило непереборне бажання усіх громад до створення на своїх територіях ліцеїв. Але насправді, маючи таку юридичну можливість, створивши такі заклади, не всі територіальні громади зможуть забезпечити високу ефективність їх функціонування та належну результативність освітнього процесу у них. Тому лише глибокий аналіз умов, необхідних для створення та функціонування ліцеїв може стати основою для прийняття дієвого та ефективного рішення щодо реформування системи старшої школи у громаді.

Для ряду громад це може бути відмова від існування старшої школи у громад взагалі. І це не має розглядатися як втрата статусності і чи значимості громади. Навпаки, якщо це призведе до забезпечення доступу здобувачів освіти – мешканців громади – до освітніх послуг більш високого рівня, це буде перемогою здорового глузду, перемогою прагматичного рішення над популістичними намірами. Отримавши таку можливість доступу до якісніших освітніх послуг, мешканці громади отримають шанс стати успішнішими у своєму подальшому житті, що, в свою чергу, може позитивно вплинути на подальший розвиток громади, на розвиток її потенціалу.

Розглянемо різні типи закладів освіти, дозволених чинною нормативно-правовою базою, у яких можливо реалізувати право здобувачів освіти на здобуття профільної середньої освіти академічного спрямування.

Ліцей із структурними підрозділами гімназією та початковою школою

Це той тип освітніх закладів, які на сьогодні є домінуючими серед усіх закладів освіти як у міських, так і у селищних та сільських територіальних громадах. Спостерігається тенденція, що чимала кількість засновників намагаються зберегти саме такі типи навчальних закладів, приводячи типи на назви навчальних закладів до вимог нового освітнього законодавства. У більшості випадків, навіть за наявності можливості сформувати два класи із трьома профілями навчання, що дає можливість відкрити ліцей як заклад освіти, що забезпечуватиме здобуття профільної середньої освіти і що передбачене чинною нормативно-правовою базою, це все-таки є спробою підмінити реальні процеси реформування старшої школи процесами її імітації. Насправді це є способом консервування старої неефективної системи функціонування системи загальної середньої освіти, де усі три ланки освіти (початкова, базова та старша) поєднанні у одному закладі освіти. Це жодним чином не відповідає світовій і тим паче європейській практиці, де старша школа є самостійною ланкою у системі загальної середньої освіти.

У закладах з такою структурою практично не відбувається зміна форм та методів навчання учнів у базовій та старшій школі, що значно зменшує ефективність навчання, особливо у старшій школі. Крім того освітня та побутова інфраструктура для здобувачів освіти старшої школи має бути суттєво відмінною від такої ж інфраструктури для здобувачів базової і тим більше початкової школи. Разом із тим необхідно відзначити, що середовище спілкування учнів старшої школи має суттєві відмінності від аналогічного середовища учнів базової та початкової ланок.

Особливо негативними є такі спроби створення закладів таких типів у містах (чи інших населених пунктах), де одночасно функціонують декілька закладів загальної середньої освіти і під час процесів реформування мережі закладів одні із них втрачають ступінь, де надавалися освітні послуги у старшій школі, а окремі залишаються закладами із старшою профільною школою, зберігаючи при цьому структурні підрозділи базової та початкової школи. Це дезорієнтує як здобувачів освіти, так і їх батьків. Вони не розуміють, чому одні мають переходити на навчання у старшій школі по закінченню базової із свого навчального закладу до іншого навчального закладу у своєму ж населеному пункті (навіть якщо він знаходиться зовсім поруч), а інші мають можливість продовжити навчання у старшій школі у своєму ж навчальному закладі. Формування саме такої мережі вкрай негативно позначається на діяльності закладів освіти, які втрачають ланку старшої школи, бо батьки здобувачів освіти, які за місцем свого проживання закріплені до зони обслуговування цих закладів освіти, що передбачено освітньою нормативно-правовою базою, шукатимуть способи потрапити на навчання до першого (та й інших класів) до того закладу освіти, який у своїй структурі має усі три ступені навчання, включаючи й старшу школу. Тому такі заклади (гімназії), особливо у невеликих містечках, можуть поступово занепадати, а враховуючи негативні демографічні процеси, які є сьогодні і зберуться у найближчій перспективі в Україні, приречені на виживання або й на майбутнє припинення існування. Це буде призводити до переповнення одних навчальних закладів, що негативно впливатиме на організацію та якість освітнього процесу та суттєву кризу в учнівському контингенті інших закладів освіти, що породжуватиме аналогічні негативні процеси у таких закладах.

Поряд із цим, варто зазначити, що існування закладів освіти саме із такою структурою має право на існування. Перш за все, це стосується опорних закладів освіти, які відповідають цьому статусу і функціонують у територіальних громадах та є єдиним закладом, що забезпечує здобуття учнями профільної середньої освіти. На превеликий жаль, у багатьох випадках ідея функціонування опорних шкіл, як способу підвищення якості надання освітніх послуг була знівельована. У таких громадах опорні школи створювалися лише для включення до окремих бюджетних програм та отримання певних преференцій, які вимагали наявності статусу опорного закладу освіти. В середньому на одну опорну школу припадає функціонування однієї філії, але цілий ряд опорних шкіл існує без жодної філії. Тому при формуванні нової мережі закладів освіти, які забезпечуватимуть надання послуг із здобуття профільної середньої освіти, варто врахувати ці факти і не допустити подібного знівельовання процесу реформування старшої школи.

При формуванні мережі закладів старшої школи варто врахувати і ті серйозні руйнівні наслідки та безпекові виклики, які спричинило повномасштабне вторгнення країни агресора в Україну. Тому функціонування таких закладів варто допускати як виняток у таких територіях, які зазнали руйнувань, мають суттєві міграційні процеси здобувачів освіти та педагогічних працівників і продовжують потерпати від воєнних дій.

Але разом з тим, в черговий раз, варто наголосити, що такий спосіб організації надання послуг із здобуття профільної середньої освіти є не найкращим і може бути застосований засновниками як виняток або тимчасово на перехідний період.

ОПОРНА ШКОЛА - ЦЕНТР ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ГРОМАДИ

*Ірина Грекова, заступниця Солонянського селищного голови,
Дніпропетровська область*

Впровадження профільної освіти - одне із стратегічних завдань Солонянської територіальної громади. Першим кроком у цьому процесі є створення спроможної мережі закладів загальної середньої освіти, адже профільне навчання в школі передбачає наявність декількох паралелей в старшій школі.

У 2016 році у Солонянській об'єднаній територіальній громаді функціонувало 8 закладів загальної середньої освіти, з яких 5 були закладами I-III ступенів. Аналіз мережі засвідчив, що кількість закладів перевищує їх потребу. Через незначний контингент в ряді

шкіл учні навчалися за індивідуальною формою навчання. Витрати на 1 учня коливалися від 10 до 55 тисяч гривень, що перевищувало до 5 разів середньорайонні показники. Це призводило до нераціонального використання коштів та неможливості оновлення матеріально-технічної бази шкіл, створення безпечних умов для навчання. Негативним явищем такої ситуації було й те, що в малокомплектних класах в учнів спостерігається низький рівень соціалізації і як результат - вони менш конкурентні на етапі вступу до ВНЗ та на ринку праці. Незважаючи на те, що громада є фінансово спроможною, можливості та доцільності утримання такої мережі закладів загальної середньої освіти не було. Вирішенням проблеми було визначення опорного закладу із створенням його філій.

Рішенням сесії у 2016 році було створено опорний заклад КЗО "Солонянська середня загальноосвітня школа №1 I-III ступенів", до складу якого ввійшли 3 відокремлені підрозділи-філії. З вересня 2017 року при навчально-виховному об'єднанні утворено відділення Центр позашкільної освіти, завдяки чому значно удосконалено форми і методи позашкільної додаткової освіти, навчання і виховання дітей та підлітків за інтересами.

У наступні роки проводилась велика кропітка робота з оптимізації шкільної мережі та приведенню типів та назв закладів освіти, філій опорного закладу у відповідність до вимог законодавства.

Внаслідок адміністративної реформи та приєднання до Солонянської селищної ради 6 сільських рад у 2021 році до мережі закладів загальної середньої освіти додалися ще 10, з яких 5 були закладами I-III ступенів. Згідно плану розвитку мережі закладів освіти на території громади в цьому ж році були перепрофільовані із пониженням ступеня 3 заклади загальної середньої освіти із територій, що приєдналися, а ще два перепрофільовані з 1 вересня 2022 року та було приведено у відповідність до

вимог законодавства їх назви та типи.

Рішенням сесії селищної ради у 2021 році створено заклад загальної середньої освіти «Солонянський ліцей» Солонянської селищної ради Дніпропетровської області.

З 2022 року Солонянський ліцей став єдиним закладом загальної середньої освіти в громаді, де надаються освітні послуги на трьох рівнях – початковій, базовій та старшій школі.

Солонянський ліцей – це заклад з багаторічним досвідом, традиціями та сучасним іміджем. Виявом індивідуальності закладу освіти на сьогодні є сталий згуртований колектив кваліфікованих педагогів-однорумців, високий рівень мотивації колективу до змін в умовах розбудови НУШ, визначення чітких орієнтирів розвитку закладу, готовність до інновацій та перетворень, співпраця шкільного колективу та громади селища, надання якісних освітніх послуг щодо формування компетентної особистості та конкурентноспроможності в освітянському соціумі, створений комфортний новий освітній простір, здатний до розвитку та трансформації, привабливість закладу для мешканців мікрорайону та населених пунктів громади.

Задля формування нового освітнього простору, забезпечення рівного доступу всіх дітей до якісної та конкурентноспроможної освіти, ліцей має потужну матеріально-технічну базу: 32 класні кімнати, 35 навчальних кабінетів, з них - 3 навчальні лабораторії з фізики, біології та хімії, кожна з яких складається з 6-ти комплектів учнівських планшетів з відповідним програмовим забезпеченням та демонстраційним обладнанням, спортзал, актову залу, залу хореографії, STEM-лабораторію, художньо-естетична кімнату, бібліотеку, ресурсну кімнату, медичний кабінет, їдальню на 200 посадкових місць. Навчальні кабінети мають відповідне інтерактивне обладнання. У закладі наявний інноваційний навчально-тренінговий клас з

30 нетбуками, 67 нетбуків, 57 ноутбуків, 78 планшетів, 6 хромбуків, 20 інтерактивних комплексів, 3 інтерактивні панелі, 8 ламінованих пристроїв. Комп'ютери об'єднані в локальну та підключені до мережі Інтернет, наявний безкоштовний Wi-Fi-доступ до мережі.

Фото 3.1 Освітній простір Солонянського ліцею Солонянської селищної ради Дніпропетровської області

На базі ліцею 24 жовтня 2023 року відкрито Цифровий освітній центр від UNICEF. В Центрі проводяться заняття STEM та програмування.

На 1 вересня 2023 року мережа закладів загальної середньої освіти селищної ради складається із 14 закладів: Солонянський ліцей (опорний заклад) з 3-ма філіями, 11 гімназій та 2 початкові школи.

За період з 2016 по 2023 рік у Солонянському ліцеї кількість дітей, які навчалися у ньому збільшилась із 653 у 2016 році до 1164 у 2023 році.

Навчальні роки	Кількість здобувачів освіти	Кількість класів всього	Кількість 10-х класів	Кількість 11-х класів	Середня наповнюваність класів
2016-2017	653	28	1	2	23
2017-2018	701	29	1	1	24
2018-2019	812	32	3	2	25
2019-2020	946	36	3	3	26
2020-2021	977	36	2	3	27
2021-2022	1051	39	4	3	27
2022-2023	1117	40	4	4	28
2023-2024	1164	42	6	4	28

Громада здійснює підвіз 215 дітей з 27 населених пунктів 8 автобусами.

Старша школа Солонянського ліцею працює як профільна. За період становлення закладу як опорного

змінювалась кількість профільних класів та вибір профілів від 3 класів та 3-х профільних предметів у 2016 році до 10 класів та 5 профілів у 2023 році.

Навчальні роки	Кількість профільних класів	Профільні предмети
2016-2017	3	українська мова, історія України, біологія
2017-2018	3	біологія, математика, українська мова, історія України
2018-2019	5	біологія, математика, українська мова, історія України
2019-2020	5	біологія, математика, українська мова, історія України
2020-2021	6	біологія, математика, українська мова
2021-2022	6	біологія, українська мова, історія України
2022-2023	8	біологія, математика, українська мова, історія України, англійська мова
2023-2024	10	біологія, математика, українська мова, історія України, англійська мова

Обґрунтування доцільності впровадження обраних профілів навчання здійснюється шляхом діагностики профільних інтересів учнів та формування на підставі профільних класів; вивчення та аналізу освітніх запитів батьків; аналізу кадрового складу, матеріально-технічної бази навчального закладу; використання варіативної складової робочого навчального плану; організації роботи гуртків, секцій, факультативів, курсів за вибором.

Реалізація плану модернізації мережі закладів освіти дозволила створити значний фінансовий ресурс, який був спрямований на укріплення, оновлення та поповнення матеріально-технічної бази закладів загальної середньої освіти, в тому числі і Солонянського ліцею як опорного закладу.

Так, для забезпечення реалізації можливостей профільного навчання було придбано для ліцею комплекти інтерактивних панелей, обладнання в майстерні, комп'ютерну техніку, конструктори LEGO "Робот-винахідник".

Ліцей є ресурсним центром і осередком науки для старшокласників і педагогів, майданчиком для дослідно-експериментальної роботи "Науково-методичні засади створення інноваційної моделі STEM-освіти", долучився до участі у дослідно-експериментальній роботі за темою: "Розроблення та впровадження навчально-методичного забезпечення STEM-освіти в умовах реформування освітньої галузі".

Результатом кропіткої та наполегливої роботи із впровадження профільного навчання є досягнення здобувачів освіти Солонянського ліцею, які займають призові місця на обласному етапі конкурсу-захисту наукових робіт Малої академії наук, є призерами олімпіад різних рівнів.

Фото 3.2 Навчальне заняття у Солонянському ліцеї Солонянської селищної ради Дніпропетровської області

Перш ніж почати обговорювати переваги та недоліки такого типу закладу освіти необхідно зазначити, що закладів такого типу (колишніх закладів II – III ступенів) зовсім небагато функціонувало й до цього часу. Як правило, це були заклади освіти нового типу, існування яких поряд із звичайними закладами освіти, дозволяло й передбачало тодішнє освітнє законодавство. Саме існування й у реформованій системі старшої школи закладів такого типу відстоюють здебільшого керівники та колективи таких закладів. Але власне їх існування має ряд нормативно-правових обмежень.

Перше, що варто зазначити, що освітнє законодавство передбачає закріплення зон обслуговування за закладами освіти, які надають освітні послуги із здобуття початкової та базової середньої освіти. Тоді як за ліцеями зона обслуговування не закріплюється. Створення закладів такого типу (гімназія + ліцей) автоматично визначає, що на цій території або існуватимуть окремо початкові школи (що абсолютно не заборонено), або існуватимуть заклади іншого типу з початковою школою у своїй структурі (наприклад, початкова школа + гімназія). Виникає резонне запитання: де і у який спосіб такі заклади набиратимуть п'ятикласників. Тут або засновникам потрібно перезакріплювати зони обслуговування між школами по закінченню учнями початкової школи (причини чого буде дуже важко пояснити батькам), або такі заклади будуть набирати п'ятикласників із зон обслуговування інших шкіл за встановленими ними правилами, що прямо суперечить новому освітньому законодавству.

Поряд з цим не можна відкидати саму ідею функціонування таких закладів. Саме таку структуру можуть мати спеціалізовані школи (мистецького, спортивного спрямування), зарахування до яких передбачає відбір, і які потребують спеціалізації та індивідуалізації більш ранньої як на етапі старшої школи.

Такого типу можуть бути і наукові ліцеї, які у своїй структурі крім класів старшої школи можуть мати й окремі гімназійні класи. Але тут знову ж таки варто зазначити, що далеко не всі міські громади, як засновники, зможуть створити справжні наукові ліцеї, випускники яких по їх закінченню не просто вступатимуть до вищих навчальних закладів, а цілеспрямовуватимуть себе ще із системи загальної середньої освіти до заняття у майбутньому науковою діяльністю, що є вкрай важливим та потрібним для держави.

Насправді, щодо створення наукових ліцеїв існує загроза нівелювання самої ідеї науковості таких закладів та перетворення їх на звичайні заклади старшої школи без зайняття науковими дослідженнями їх здобувачів або імітуванням такої діяльності. Наукові ліцеї потребують потужної дослідницької бази, тому найкраще їх функціонування можливе при вищих навчальних закладах. Саме вищі навчальні заклади мали б бути засновниками таких наукових ліцеїв і повинні мати можливість напряму від Міністерства освіти і науки, як головного розпорядника коштів, отримувати кошти освітньої субвенції для фінансування заробітної плати педагогічних (науково-педагогічних)

працівників, які забезпечуватимуть освітній процес для здобувачів профільної середньої освіти. Але втілення такої ідеї потребує внесення змін до чинної нормативно-правової бази з питань освіти на бюджетування.

Лицей як заклад освіти старшої школи

Функціонування лицю, як закладу, у якому здобувачі здобуватимуть лише профільну середню освіту академічного спрямування, є найкращим та найефективнішим способом реалізації права здобувачів повної загальної середньої освіти високої якості.

Є цілий ряд причин, які зумовлюють перевагу саме закладів такого типу для здобуття профільної середньої освіти над закладами інших типів про які говорили вище. Ці причини зумовлені як можливостями організувати специфічний для даної вікової категорії простір у закладі, так і забезпечити належний освітній процес.

Почнемо з освітнього простору. Саме належне оточуюче середовище сприяє створенню відповідної атмосфери комфорту, сприятливості, які у свою чергу є одними із факторів, що призводять до успішності здобувачів освіти. Освітній процес у старшій школі потребує високого ступеня індивідуалізації, самостійної роботи здобувачів освіти, тому крім звичайних аудиторій лицей повинен мати цілий ряд інших приміщень для проведення індивідуальних, групових занять, занять самостійною роботою, в тому числі і дослідницькою.

Матеріально-технічна та навчально-методична база закладу освіти для забезпечення якісного освітнього процесу у сучасній старшій школі має бути потужною, сучасною і вона суттєво різниться від аналогічної бази для закладів, у яких учні здобувають базову середню освіту.

Все це потребує і потребуватиме у майбутньому величезних фінансових ресурсів. Не кожна із громад, як засновник таких закладів, зможе забезпечити виконання таких вимог до них. Тому лицейі мають бути потужними за кількістю здобувачів освіти закладами, що дасть можливість засновникам концентрувати фінансові ресурси і найбільш ефективно їх використати.

Питання ефективності використання фінансових ресурсів є актуальним завжди. Але у час, коли Україна потерпає від військової агресії, освітня галузь зазнала і продовжує зазнавати значних руйнувань, а бюджетні надходження суттєво зменшилися, ефективність використання фінансів має найвищий пріоритет.

Створення лицю як закладу освіти, де здобуватиметься лише профільна середня освіта має цілий ряд переваг для здобувачів освіти.

Першою перевагою є те, що здобувачі освіти, які закінчують гімназію і отримують базову середню освіту, для здобуття профільної середньої освіти будуть змушені перейти на навчання до іншого закладу освіти, навіть якщо він знаходиться територіально зовсім поруч. Така фізична перепона, такий перехід до іншого навчального закладу, підсвідомо змусить здобувача освіти задуматися над вибором профілю навчання, який відповідає його майбутньому професійному становленню,

його нахилам та вподобанням, а не йти навчатися до того профілю навчання, який би пропонувала йому його школа, якби вона у своїй структурі крім гімназії мала б ще старшу ланку.

Створення ліцеїв, як закладів освіти для здобуття лише профільної середньої освіти, однозначно призведе до концентрації учнівського контингенту у них, що автоматично створює умови

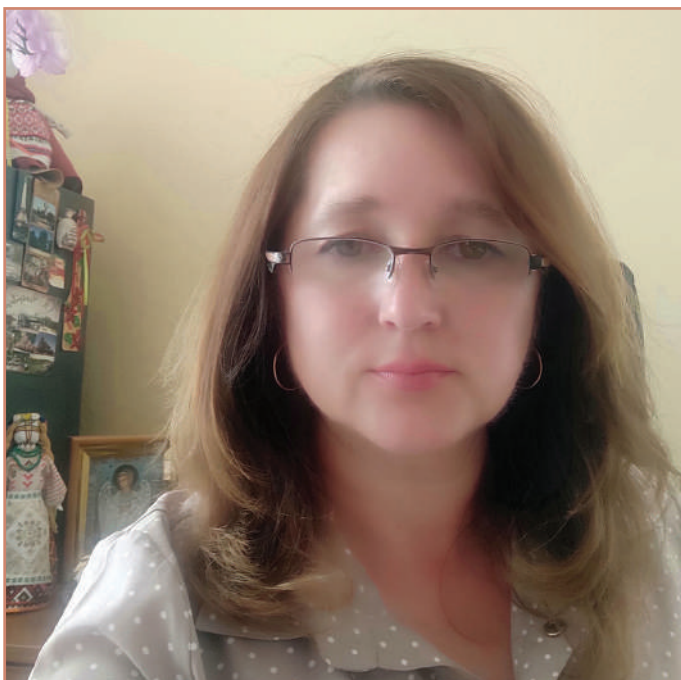
Фото 3.3 Освітній простір "Bjerringbro gymnasium" – одного із закладів освіти старшої школи Королівства Данія. Грудень 2022 року

щодо можливості запровадження значно більшої кількості профілів навчання. Це дає можливість здобувачам освіти максимально реалістично обрати той профіль навчання, який відповідатиме їх потребам і бажанням. Таких шансів у закладах з невеликою кількістю здобувачів освіти у старшій школі є значно менше, а точніше – вони практично відсутні. Потужні за кількістю здобувачів освіти ліцеї – це реальна можливість вибору своєї індивідуальної освітньої траєкторії, тоді коли у нечисельних закладах освіти існує "вибір без вибору".

Щодо діяльності педагогічних працівників та керівників закладів освіти, то функціонування ліцеїв як закладів для здобуття лише профільної середньої освіти має також цілий ряд позитивних моментів. Концентрація контингенту ліцеїстів дасть можливість максимального забезпечення повним тижневим навантаженням вузькопрофільних спеціалістів, що у свою чергу сприятиме формуванню сталого, потужного та високваліфікованого педагогічного колективу і забезпечить високий рівень освітніх послуг у закладі. Навчання лише здобувачів старшої школи дасть змогу педагогічним працівникам застосовувати нові методики та технології навчання, які є суттєво відмінними від таких у базовій школі.

Відокремлення старшої школи від базової позбавляє потреби і можливостей керівників закладів та їх педагогічних працівників максимально зосереджуватися на збереженні контингенту здобувачів освіти у старшій школі по закінченню ними базової школи. Саме такі дії щодо збереження учнівського контингенту не дають реальної можливості здобувачам освіти із базовою середньою освітою самостійно та усвідомлено обрати свою подальшу освітню траєкторію: продовження навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, закладах фахової передвищої освіти чи у ліцеї старшої профільної школи.

ПОЕТАПНЕ СТАНОВЛЕННЯ ЛІЦЕЮ ЯК ОДНА ІЗ ЗАПОРУК УСПІХУ

**Олена Зайка, начальниця відділу освіти
Краси́лівської міської територіальної громади
Хмельницької області**

На момент створення Краси́лівської міської територіальної громади Хмельницької області шкільна мережа становила 11 закладів загальної середньої освіти, у яких освітніми послугами було охоплено 2836 учнів. У 2021 році із завершенням процесу децентралізації до громади доєдналися вісім населених пунктів та 9 закладів загальної середньої освіти переважно із низькою наповнюваністю. Відповідно, мережа закладів зросла до 20 шкіл, у яких освітні послуги надавалися для 3435 учнів. Як наслідок, у закладах із малою наповнюваністю класів поглибилися виклики щодо розвитку ключових компетентностей здобувачів освіти та мотивації педагогів до професійного розвитку. Окрім того почастішали випадки скарг батьків на якість освітніх послуг, поширення репетиторства, особливо у старших класах.

Перед нами постало питання: “Як запровадити старшу профільну школу не на папері, не для галочки, а для учня. Як сформувати спроможну мережу, яка працюватиме на здобувача освіти та якість освітніх послуг?”

Перший зроблений крок базувався на засадах класичного лібералізму. Закладам загальної середньої освіти міста Краси́лова було запропоновано на базі трьох шкіл із п'яти набирати 10 класи за окремими профілями. Проте ця ідея не спрацювала.

Вона не викликала відвертого супротиву зі сторони керівників закладів, але й не була реалізована

ними, що підтвердив попередній моніторинг змін контингенту учнів шкіл на початок нового навчального року. Як показав досвід, найскладніше було з директорами та вчителями, серед яких ширилася думка, що зміна статусу закладу погіршить його імідж на рівні міста – школа не буде користуватися авторитетом та буде втрачати свій контингент.

Стало зрозумілим, що допоки не буде вольового політичного рішення - змін не буде. Як наслідок, обрано інший підхід до впровадження змін, який базувався на засадах демократії. Йому характерні як процес суспільної участі, так і чітке політичне лідерство.

Провівши всебічний аналіз освітньої мережі, законодавства та заручившись підтримкою профільного заступника голови громади, відділ освіти виніс ідею створення старшої профільної школи на розгляд голови громади. Серед основних аргументів на користь змін були:

1. Зменшення попиту на послуги репетиторів. певний період була хвиля звинувачень від окремих людей, що вчителі працюють неякісно і процвітає репетиторство. Результати порівняння кількості годин навчальних робочих планів, які відведені для вивчення предметів в профільних та звичайних класах свідчили, що в профільних класах передбачається більше годин для вивчення профільних предметів. Передбачена навчальними планами кількість годин для вивчення предметів, за умови викладання предмету високо кваліфікованим педагогом, створює передумови для зменшення попиту на послуги репетиторів.
2. Підвищення якості освіти шляхом формування команди потужних фахівців.
3. Норми Законів України “Про освіту” та “Про повну загальну середню освіту” визначають необхідність здійснення реформи у старшій школі.

Результати проведеного SWOT-аналізу засвідчили, що з 2017 по 2020 роки кількість учнів у 9-х класах становила від 246 до 345 учнів, з них від 72 до 83% учнів продовжували навчання у 10 – 11 класах в 13 школах Краси́лівської громади.

SWOT-аналіз встановив такі слабкі сторони в системі старшої школи:

- функціонування одного або максимум двох класів на паралелі;
- дублювання профілів у закладах освіти, неможливість задовольнити освітні потреби усіх дітей громади;
- мала наповнюваність класів не створювала відповідного конкурентного середовища, що негативно впливало на якість знань учнів;
- неможливість одночасно забезпечити всі школи сучасним необхідним технічним обладнанням.

Все це вказувало, що на території громади доцільно створити 1 ліцей, в якому здобуватимуть профільну освіту учні усієї громади, що, як наслідок, забезпечить рівний доступ до якісних освітніх послуг.

Голова Красилівської міської територіальної громади підтримала ініціативу створення старшої профільної школи, що стало основою для успішної реалізації наступних кроків її впровадження.

Було розпочато проведення інформаційно-роз'яснювальної кампанії. На сайті відділу освіти створено інформаційний розділ "Старша профільна школа", в якому презентовано ідею створення старшої профільної школи та етапи її реалізації, що також сприяло попередженню маніпуляцій, руйнуванню стереотипів та міфів щодо реформи старшої школи, донесення до людей якісної, правдивої інформації про причини та наслідки змін. Пріоритетною цільовою аудиторією для проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо створення профільної школи було обрано батьківську громадськість. Це пояснюється тим, що саме батьки здійснюють основний вплив на думку дітей щодо майбутнього вибору професії та закладів для продовження навчання і є найменш обізнаними щодо переваг, можливостей навчання у профільній школі.

Наступним кроком стало анкетування учнів 9-их класів, яке показало, що навчання у 10 класі планують продовжити 59 % учнів; 26% - планують продовжити у професійних ліцеях та 15% у коледжах. Також з'ясували, що на профільному рівні учні виявили бажання вивчати англійську та українську мову й літературу, математику, історію, біологію, географію. На перспективу зрозуміли, що зможемо сформувати 4 або 5 десятих класів.

Завдячуючи підтримці міського голови, нам вдалося успішно пройти складний етап інформаційно-роз'яснювальної роботи із депутатами міської ради, з яких лише 7% мають відношення до освітньої галузі і 12 березня 2021 року депутати Красилівської міської ради прийняли рішення «Про відкриття 10-х класів з вивчення предметів на профільному рівні на базі Красилівського НВК "Гімназія та ЗОШ I ступеня", яке стало основою для розробки та прийняття плану формування спроможної мережі закладів освіти на 2022-2023 навчальний рік, і яке, зокрема, передбачало пониження ступеня десяти шкіл, у зв'язку із відсутністю контингенту учнів (в 2021/2022 навчальному році ці школи не набирали 10 і випускали 11 класи).

Фото 3.4 Красилівський ліцей Красилівської міської територіальної громади Хмельницької області

Важливим етапом в організації та забезпеченні роботи старшої профільної школи стало формування кадрового ядра педагогів, які навчатимуть дітей у профільних класах. Ними стали як педагоги з інших шкіл,

так і педагоги зі школи, на базі якої організоване профільне навчання.

Організуючи роботу старшої профільної школи, було поставлено перед собою важливе завдання - сформувати єдиний педагогічний колектив, не допустити його розподілу на "нових педагогів" та тих, які вже працювали в школі, уникнути при розподілі змішування годин викладання у старшій та базовій школі та об'єднати дітей, сприяти формуванню нової культури спілкування між учасниками освітньо-виховного процесу.

Як наслідок отримано якісні та кількісні результати:

- створено єдину потужну старшу профільну школу громади. У 2021 році відкрито сім 10-х класів у яких забезпечено вивчення базових предметів на профільному рівні для 167 учнів; у 2022 році здійснено набір до шести 10-х класів (139 учнів), у 2023 році сформовано сім 10-х класів (158 учнів) та відбувся перший випуск 11-их класів;
- поглибленим вивченням окремих предметів у школах громади охоплено 479 учнів;
- забезпечено підвезення 100 % учнів та педагогічних працівників;
- понижено ступінь 12 закладів освіти;
- сформовано сучасний педагогічний колектив, який готовий до роботи в старших профільних класах;
- сформовано якісну співпрацю між учасниками освітньо-виховного процесу, що базується на взаємоповазі, співпраці;
- підвищено мотивацію учнів до навчання та довіру батьків до педагогів.

Який ми бачимо подальший розвиток? Насамперед - вихід на рівень академічного ліцею - виведення із структури ліцею базової та початкової школи, а також створення на його базі потужної матеріально-технічної бази із сучасним технічним обладнанням, кабінетами, лабораторіями, якими зможуть, за потреби, послуговуватися й гімназії громади.

Рівний, вільний доступ до якісної освіти - це успішні діти та успішна громада.

Фото 3.5 Миті освітнього процесу у Красилівському ліцеї Красилівської міської територіальної громади Хмельницької області

Існують серйозні побоювання у керівників та педагогічних колективів тих закладів освіти, які у теперішній чи віддаленій перспективі стануть гімназіями, щодо втрати “статусності” їхніми закладами та переключенні уваги засновників на фінансування та підтримку лише створених академічних ліцеїв. Тут варто зауважити і відповідально сказати, що такі побоювання є безпідставними. Роль гімназій є не менш важливою в системі загальної середньої освіти поряд з роллю ліцеїв. Саме у гімназіях закладається основа знань, умінь та навичок, без яких неможливо бути успішним у старшій школі. Саме у гімназіях організується та реалізується система допрофільної підготовки, яка сприятиме майбутньому самовизначенню їх випускників та успішному здобуттю профільної середньої освіти. Без якісної допрофільної підготовки неможлива якісна профільна освіта. Та й засновники при формуванні нової сучасної мережі закладів освіти, в тому числі і старшої профільної школи, мають врахувати важливість та необхідність підтримки закладів освіти як початкової, так і базової та старшої школи. Практика тих територіальних громад, які виокремили із структури закладів освіти старшу школу в окремий заклад, показує зростання ефективності роботи гімназій як закладів освіти, які забезпечують здобуття базової середньої освіти.

КРОКИ СТАНОВЛЕННЯ ГІМНАЗІЇ ТА ПОГЛЯД У МАЙБУТНЄ

Ірина Янісевич, директорка Славутської гімназії №4 Славутської міської ради Хмельницької області

Вересень 2020 року розпочався для нашого закладу стартом в новому статусі школи гімназії. А от попередні два навчальні роки ми прожили в режимі (переконань в першу чергу самих себе, а далі вже батьків та їх дітей. Не раз задаю собі питання: “То кого було переконувати найважче?”

Розпочну із себе. Не секрет, що першим, хто потрапляє під колеса змін у школі, є сам керівник. Не тільки в освітньому закладі, а й в будь-якій іншій організації. Саме від керівника залежить успішність оновлення. Ось декілька відвертих тез із власного архіву директорських думок: “Я ж випускниця цієї школи, школа ж ніколи не була дев’ятирічкою, а тут так складаються обставини, що за мого директорства ступінь освітнього закладу понижується”. Хоча, разом із тим до нашого закладу приєдналось декілька початкових класів з сусіднього закладу, який було реорганізовано в дитячий садочок.

Тому порада директорам шкіл, які потрапляють під такі зміни: “Усвідомте, що впроваджувати реформи

доведеться саме вам і це вже буде перший крок до успіху”.

Йдемо далі. Обговорення в колективі. Запитання вчительської спільноти: «А як же наше навантаження? А як же ми без 10-11 класів, адже це зовсім інша фахова підготовка?». І тоді вже переконаний керівник освітнього закладу має сказати: “Давайте сконцентруємось не на питанні “що робити?”, а “чого хочемо досягти?”

Переходимо на інший рівень переконання – роз’яснювальні зустрічі з батьківською громадою. Що ж хвилювало найбільше батьків? Насамперед, логістичні параметри шкіл із профільними класами та умови зарахування до них. Батьки стверджували, що дітям у нашому закладі комфортно. Чесно кажучи, це було приємно чути. Але ж, хочу нагадати одну істину – ставити комфорт попереду успіху означає отримувати гірші результати.

А що ж відчували діти? В обговоренні, щодо переходу до інших закладів прослідковувались наступні побоювання: порушення зони комфорту сталої соціальної комунікації учень-учень, вчитель-учень; соціальний супротив щодо традицій завершення школи. Освітні реформи проводяться заради дітей. І тому ми, вчителі, маємо допомогти дітям змінити траєкторію мислення та переконати їх у тому, що “успіх матимуть ті, хто навчиться радіти змінам і швидко до них адаптуватись”.

Не одна партнерська зустріч відбулась у “нашій четвертій”. Всі згадали практику проведення партнерської конференції 2018 року з форматом діти-батьки-вчителі. Була проведена діагностика проблем. Зрозуміли, що монопрофільність закладу не сприяє персоналізованому підходу до здобувачів освіти. І ось на цьому моменті хочу процитувати Рея Даліо (одного з найуспішніших інвесторів і підприємців, засновника інвестиційної компанії “Бриджвотер”): “Зміни починаються тоді, коли ви визнаєте і приймаєте свої слабкі сторони”.

Далі відбувалися зустрічі розгорнутого формату з директорами шкіл, які пропонували освітні послуги профільних класів. Під час такого спілкування директори із когорти прогнозованих ліцеїв на перехідний період намагались бути переконливими щодо якості надання освітніх послуг. Відзначу, що кредит довіри з боку батьків та дітей був більшим до тих закладів, які обійшли питання

конкурсного відбору із вказаною межею середнього бала свідоцтва, а акцентували увагу на психологічних аспектах адаптації здобувачів освіти, пов'язаних із переходом до іншого закладу.

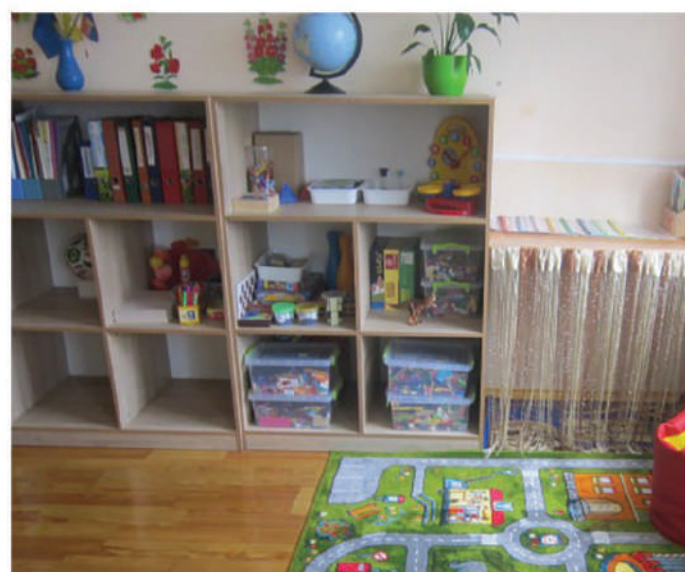
Гадаю, що швидких і радикальних змін не можна зробити з деяких причин: супротив, час та дія. Супротив тому, що освітяни розуміють, що реальні зміни відбуваються, але зустрічають їх спротивом. І це є природним для кожної людини, бо потрібен час, щоб звикнути до нового. А час не залишає працівникам освіти часу на адаптацію до змін. Наразі доводиться робити багато чого безпосередньо у процесі роботи. Щодо дії. Ті ж самі вимоги часу настільки несподівані, що не одразу усвідомлюємо, коли потрібно діяти.

Що ми маємо сьогодні?

- Зрозуміли та прийняли те, що зміни неминучі.
- Отримали підвищену мотивацію учнів до здобуття знань та більш свідомий підхід до вибору майбутнього профілю.
- Окреслили вузьку норму реакції вікового сенсу здобувачів освіти зі зростаючим рівнем спільних інтересів.

Зараз живемо за новою стратегією розвитку закладу з оновленою структурою: початкова школа – “Школа радості, адаптації, зацікавлення”; основна школа – “Школа мотивації та розкриття потенціалу”.

І як казав Біл Гейтс: “Світ не буде чекати, коли ти будеш готовий. Просто бери та роби”.

Фото 3.6 Освітній простір Славутської гімназії Славутської міської ради Хмельницької області

РОЗДІЛ 4. ФУНКЦІОНУВАННЯ СТАРШОЇ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ НА ЗАСАДАХ МІЖМУНІЦИПАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

На основі досвіду Польщі та інших європейських країн, а також аналізу поточної ситуації в системі загальної освіти в Україні в нашому посібнику “Старша профільна школа: кроки до становлення. Методичні рекомендації”¹ в 2019 році були надані 15 індикаторів, які можуть допомогти регіональній та місцевій владі, визначити наскільки та чи інша громада має спроможність створення та забезпечення належного функціонування старшої профільної школи на своїй території.

Індикатор 1. Наявність якісного кадрового потенціалу закладу.

Індикатор 2. Чисельність учнівського контингенту.

Індикатор 3. Кількість претендентів на одне учнівське місце профілю.

Індикатор 4. Завантаженість профілю.

Індикатор 5. Відповідність матеріального-технічного забезпечення профілю у даному закладі.

Індикатор 6. Відсоток відповідності обраних предметів на ЗНО профільним предметом.

Індикатор 7. Сприятливий мікроклімат в закладі.

Індикатор 8. Відсоток випускників, які складають ЗНО з профільних предметів на високий, достатній, середній, початковий рівень.

Індикатор 9. Відсоток учнів слухачів МАН, переможців МАН, олімпіад, конкурсів, проектів тощо.

Індикатор 10. Наявність дієвої стратегії функціонування закладу.

Індикатор 11. Наступність допрофільної освіти та фахової освіти.

Індикатор 12. Наявність ефективних інституцій громадського управління закладу освіти.

Індикатор 13. Активність колективу закладу освіти.

Індикатор 14. Наявність дієвих угод співпраці з стейкхолдерами з питань функціонування профілів.

Індикатор 15. Наявність авторських освітніх програм закладу.

У подальшому зміст індикаторів був перенесений в різні методичні документи відповідних державних інституцій та експертних спільнот. Порівняння спроможності закладів територіальних громад щодо здійснення профільного навчання на основі запропонованих індикаторів вже у 2019 році вказувало про те, що значна кількість сільських громад скоріш не зможуть забезпечити дотримання вимог до створення та забезпечення функціонування старшої школи. Це означає, що в багатьох сільських громадах повинні були залишитися лише заклади, що забезпечать здобуття початкової та базової середньої освіти.

Як варіант рішення проблеми, в посібнику “Старша профільна школа: кроки до становлення. Методичні рекомендації” в 2019 році був запропонований варіант формування спільного освітнього округу через механізм Закону України “Про співробітництво територіальних громад”.

Варто зазначити, що після повномасштабного вторгнення російського агресора у лютому 2022 року в Україну, чисельних руйнувань ворогом соціальної інфраструктури (включно з приміщеннями шкіл), масштабних міграційних потоків населення та демографічної кризи, актуальність співробітництва територіальних громад для надання спільних освітніх послуг набуває ще більшого значення.

В січні 2023 року Верховна Рада України ухвалила нову редакцію Закону України “Про співробітництво територіальних громад”, який розширює можливості громад об’єднувати спільну діяльність “з метою забезпечення соціально-економічного, культурного розвитку територій, підвищення

¹ «Старша профільна школа: кроки до становлення. Методичні рекомендації.» / Сеїтосманов А., Фасоля О., Мархлевські В. — К., 2019. - 52 с.

якості надання послуг населенню на основі спільних інтересів та цілей, ефективного виконання органами місцевого самоврядування визначених законом повноважень”.

Враховуючи комплекс завдань, які виникають навколо створення старшої профільної школи, яка буде надавати освітні послуги для учнів деяких сусідніх громад, потрібно згадати принципи та форми співробітництва з нової редакції Закону України “Про співробітництво територіальних громад”:

В законі зазначено, що співробітництво ґрунтується на принципах:

- законності;
- добровільності;
- взаємної вигоди;
- прозорості та відкритості;
- рівноправності учасників;
- взаємної відповідальності суб’єктів співробітництва за його результати.

Дотримання перерахованих принципів набуває особливого значення, оскільки формування міжмуніципального співробітництва навколо спільного надання освітніх послуг старшої школи є складним та довготривалим процесом діалогу та узгодження інтересів громад.

Також потрібно згадати форми співробітництва, а саме²:

1. делегування одному із суб’єктів співробітництва іншими суб’єктами співробітництва виконання одного чи кількох завдань з передачею йому відповідних ресурсів;
2. реалізації спільних проектів, що передбачає координацію діяльності суб’єктів співробітництва та акумулювання ними на визначений період ресурсів з метою спільного здійснення відповідних заходів;
3. спільного фінансування (утримання) суб’єктами співробітництва підприємств, установ та організацій комунальної форми власності, об’єктів інфраструктури;
4. утворення суб’єктами співробітництва спільних комунальних підприємств, установ та організацій, спільних об’єктів інфраструктури;
5. утворення суб’єктами співробітництва спільного органу управління для спільного виконання визначених законом повноважень.

Збільшення переліку форм співробітництва громад та надання можливості приєднання до співробітництва (ст.9) у новій редакції закону набагато збільшили використання його положень для створення малими громадами спільної старшої школи.

Також потрібно підкреслити, що міжмуніципальне співробітництво навколо спільного надання послуг старшої профільної школи чи спільного створення ліцею охоплює насправді перелік завдань, які виходять за рамки функціонування виключно освітньої галузі.

До прикладу, крім забезпечення навчального процесу, громади повинні домовитися у питаннях якісних доріг від населених пунктів до школи, послуг громадського або спеціального транспорту, безпечних велосипедних доріг та вуличного освітлення, послуг гуртожитку (пансіону), харчування, бібліотечної, мистецької та спортивної інфраструктур. Ці всі питання потребують довготривалого та сталого партнерства громад.

Вивчення реєстру договорів³ про співробітництво територіальних громад станом на 03.05.2024 дозволять зробити висновок про наявність кращих практик місцевого самоврядування майже з усіх згаданих вище аспектів співробітництва територіальних громад.

Крім того, нова редакція Закону України “Про співробітництво територіальних громад” вказує на можливість одночасного впровадження кількох форм. Цей фактор значно розширює механізми партнерства між громадами.

2 ЗУ «Про співробітництво територіальних громад». Стаття 1.п.2. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>
3 <https://mtu.gov.ua/content/reestr-dogovoriv-pro-spivrobitnictvo-teritorialnih-gromad.html>

Разом з цим, виникає питання щодо ролі регіональної влади в процесі формування мережі старших шкіл на основі горизонтального міжмуніципального співробітництва. На нашу думку регіональна влада (обласні ради та/або обласні державні адміністрації) повинні організувати та забезпечити:

- Ініціювання та модерування переговорного процесу між громадами з одночасним наданням методичної допомоги при укладанні договорів про співробітництво.
- Залучення громад в процес формування Стратегії регіональної освіти з метою пошуку ефективних та консенсусних рішень навколо мережі ліцеїв.
- Включення завдань договорів про співробітництво, що стосуються формування мережі академічних ліцеїв в список пріоритетних проєктів, що будуть фінансуватися з ДФРР або інших позабюджетних джерел.

В Стратегії регіональної освіти завдання із створення академічних ліцеїв на основі міжмуніципальної співпраці може бути визначено, як формування міжмуніципального освітнього округу. В розділі 5.3. посібника «Старша профільна школа: кроки до становлення. Методичні рекомендації»⁴ було наведено можливий «Порядок створення міжмуніципального освітнього округу». Подібні освітні округи в майбутньому можуть перетворитися в своєрідну освітню екосистему, які в європейських країнах мають назву «шкільний кампус».

Реалізація повноважень, в тому числі й в освітній сфері, на засадах міжмуніципального співробітництва призводить до відмови від певних амбіцій, зокрема - існування закладів на території окремих громад. Часто саме такі амбіції стають на заваді реалізації громадами таких прав та можливостей. Тому навіть при наявності чіткої нормативної бази щодо впровадження міжмуніципального співробітництва, права і можливості у тій чи іншій сфері діяльності за такими принципами реалізуються вкрай рідко. Не є виключенням й освітня галузь. Але при впровадженні реформи старшої школи із врахуванням потенційних можливостей громад, про що ми говорили вище, без організації міжмуніципального співробітництва у цій сфері не обійтися. Тому уже зараз, в тому числі за методичного супроводу експертів шведсько-українського проєкту «Підтримка децентралізації в Україні», окремі громади розпочинають вести перемовини про координацію дій, консолідувати зусилля та передбачати ресурси, узгоджувати кроки та проєктувати майбутні спільні мережі закладів освіти старшої школи. Окремі громади починають публічно оголошувати про неможливість створення закладів освіти для забезпечення надання ними якісної профільної середньої освіти. Усе це відбувається у рамках формування територіальними громадами ефективних, як з точки зору використання коштів, так і зі сторони якості надання освітніх послуг, шкільних мереж.

Фото 4.1 Навчальний заклад у Стрийській громаді Львівської області. Жовтень 2023 року

4 «Старша профільна школа: кроки до становлення. Методичні рекомендації» / Сеїтосманов А., Фасоля О., Мархлевскі В. — К., 2019. - 52 с.

Тетяна ВАЩУК, начальниця управління освіти і науки Звягельської міської ради Житомирської області

Впровадження профільної освіти важкий і водночас вкрай необхідний процес, який змінює філософію навчання учнів старших класів. Створення профільних ліцеїв в громадах є логічним продовженням реалізації освітніх змін, націлених на надання освітніх послуг, що враховують інтереси, здібності та майбутні кар'єрні перспективи учнів. Перед органами місцевого самоврядування сьогодні стоїть завдання сформувати мережу майбутніх профільних ліцеїв.

Процес трансформації шкіл в Звягельській міській територіальній громаді розпочався ще у 2018 році, коли було створено першу робочу групу з питань реформування освітньої галузі міста, яка згодом була оновлена. 21 липня 2022 року міською радою прийнято рішення про затвердження плану трансформації мережі закладів загальної середньої освіти громади на 2022-2027 роки. Завдання, які ми ставили перед собою: створити ефективну мережу закладів загальної середньої освіти, виходячи із територіальних особливостей, демографії, забезпечення якості освіти, здійснити заходи щодо приведення типів закладів загальної середньої освіти у відповідність до вимог чинного законодавства України, трансформувати малокомплектні школи шляхом їх ліквідації або реорганізації у філії опорного закладу освіти та визначити заклад, який стане академічним ліцеєм.

Зважаючи на те, що переважна більшість шкіл нашої громади має по одній паралелі старших класів, існує проблема ігнорування потреб меншості в ухваленні рішення щодо профілю навчання. Половина шкіл міста сьогодні фактично не має профілізації у старшій школі, а здобувачі освіти не мають можливості поглиблювати знання відповідно до своїх потреб і запитів. Причиною цього є відсутність відповідної матеріально-технічної бази для вивчення профільних дисциплін, недостатнє кадрове забезпечення, нерозуміння батьками суті профільного навчання для подальшого життя дітей.

Вже в 2024 році стало очевидним, що план трансформації потребує уточнень та доповнень. А тому було створено нову робочу групу з питань створення та функціонування профільного ліцею в Звягельській міській територіальній громаді. Усвідомлюючи важливість питання та зважаючи на шалений супротив педагогічної та батьківської спільноти закладу, на базі якого планується створення академічного ліцею, до складу робочої групи увійшли представники міської ради, депутатського корпусу, управління освіти і науки, голова батьківської ради Ліцею №1 імені Лесі Українки, який в перспективі стане профільним, голова громадської ради при міському голові та освітні експерти.

Фото 4.2 Засідання робочої групи з питань реформування освітньої галузі Звягельської міської територіальної громади Житомирської області

Провівши аналіз кількості учнів 10-11 класів за попередні роки, відсоток випускників базової школи, які продовжують навчання у старшій школі, учнівський контингент 4-6 класів, які стануть першими, хто навчатиметься у трирічній старшій школі, робоча група прийшла до висновку, що для громади достатньо одного закладу старшої школи – академічного ліцею, у якому громада спроможна створити потужну матеріально-технічну базу, створити всі умови для забезпечення високої результативності роботи. Обраний робочою групою заклад для майбутнього профільного ліцею має зручне географічне розташування (центр міста), відповідну проектну потужність та достатню кількість навчальних кабінетів, актову залу, дві спортивні зали, велику їдальню та достатньої місткості захисне укриття аби працювати в одну зміну.

Наразі, маємо звернення від сусідніх громад, які не створюватимуть профільні ліцеї з об'єктивних причин, щодо укладання угод про співпрацю та реалізацію права здобувачів освіти – мешканців їх громад на здобуття профільної середньої освіти в ліцеї академічного спрямування Звягельської міської громади. Заплановано робочі зустрічі з головами та керівниками відділів освіти цих громад для узгодження механізмів співпраці, напрацювання маршрутів доvezень учнів, можливостей

співфінансування та інших аспектів міжмуніципальної взаємодії з цього питання.

Рішеннями Звягельської міської ради 25 квітня 2024 року визначено, що Ліцей №1 імені Лесі Українки Звягельської міської ради стане профільним ліцеєм академічного спрямування та затверджено План заходів реформування старшої школи в Звягельській міській територіальній громаді, який включає 6 ключових компонентів:

- щодо організаційних заходів (фахові консультації, формування візії профільного ліцею, розроблення завдань і проєктів щодо залучення необхідних ресурсів на організацію профільного навчання, проведення якісного і об'єктивного аналізу мережі закладів, налагодження співпраці з містами-побратимами, сусідніми громадами, здійснення профорієнтаційної роботи, розроблення Статуту профільного ліцею, Правил внутрішнього трудового розпорядку тощо);
- щодо створення належної матеріально-технічної бази (вивчення потреби у навчальних кабінетах відповідних напрямів, STEM-лабораторії, мультимедійного обладнання, укомплектування бібліотечного фонду, участь у грантових проєктах);
- щодо освітніх програм (впровадження Державного стандарту профільної середньої освіти, навчання використанню новітніх підходів та методик викладання із врахуванням європейського досвіду);
- щодо кадрового забезпечення (проведення конкурсу на посаду керівника профільного ліцею та відбору педагогічних працівників);

- щодо роботи із здобувачами освіти (аналіз демографічної ситуації в громаді, вивчення запитів здобувачів освіти щодо напрямків профільної освіти та забезпечення здобуття ними профільної середньої освіти відповідно до обраних профілів навчання, організація у разі потреби підвезення та забезпечення здобувачів освіти харчуванням);
- щодо інформаційно-роз'яснювальної кампанії (робота серед здобувачів освіти, педагогічних працівників, батьків та жителів громади щодо роз'яснення суті реформи старшої школи та залучення їх до її впровадження).

Незважаючи на існуючі виклики, ми прагнемо забезпечити умови для здобуття якісної освіти учнями старших класів, в безпечному, комфортному, інклюзивному та сучасному освітньому середовищі. Переконані, що зміни у старшій школі незворотні, а відтягування процесу реформування рівнозначне втраті не лише часу, а й шансу стати кращими. Будь-яка реформа - це одночасно і прогрес, і вихід із зони комфорту, і переосмислення філософії дій. Сучасне динамічне життя змушує нас змінюватися. Успішність змін залежить від нас.

В ЦЕНТРИ УВАГИ - ЯКІСТЬ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

**Світлана Павлюк, начальниця відділу освіти, молоді і спорту
Брониківської сільської ради
Звягельського району Житомирської області**

До складу Брониківської сільської територіальної громади входить 32 населених пункти, які об'єднані у 9 старостинських округів і де проживає 7455 мешканців.

У 2018 року в громаді функціонувало 10 закладів загальної середньої освіти та 7 закладів дошкільної освіти. Переважна кількість закладів загальної середньої освіти - це школи із контингентом до 100 осіб при проєктній

потужності більшості із них до 300 учнів. Більшість таких закладів були малокомплектними і якість надання освітніх послуг у них була на не найкращому рівні. Перед громадою постало питання формування ефективної мережі закладів освіти та підготовки до впровадження реформи старшої профільної школи.

З 2019 року, дотримуючись всіх нормативних процедур, було ліквідовано три малокомплектні заклади та призупинено діяльність одного.

Зараз у Брониківській громаді функціонує 6 закладів загальної середньої та 6 дошкільної освіти. Процес трансформації ефективної шкільної мережі для 777 учнів громади триватиме і надалі, тому що учнівський контингент продовжує зменшуватися. Він передусім стосуватиметься закладів, які забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти та здійснюють освітню діяльність одночасно на всіх трьох рівнях освіти.

Аналіз демографічної ситуації у громаді та даних кількісного обліку дітей у розрізі населених пунктів свідчить про те, що на території громади відсутня можливість створення ліцею згідно вимог законодавства.

Це підтверджує порівняння даних про чисельність учнівського контингенту 9-х та 10-х класів протягом останніх 3-х років.

Зважаючи на те, що, згідно чинних норм освітнього законодавства, з 1 вересня 2027 року профільна середня освіта здобуватиметься впродовж трьох років та визначено конкретні вимоги до закладів, у яких вона здобувається, заклади освіти Брониківської територіальної громади, що здійснюють освітню діяльність одночасно на всіх рівнях повної загальної середньої освіти, підлягають подальшій трансформації з наступних причин:

№ з/п	ЗЗСО	2021-2022 навчальний рік		2022-2023 навчальний рік		2023-2024 навчальний рік	
		9 клас	10 клас	9 клас	10 клас	9 клас	10 клас
1.	Новороманівський ліцей	25	18	24	19	20	16
2.	Слободороманівський ліцей	10	6	14	13	14	10
3.	Несолонський ліцей	12	11	11	15	10	9
4.	Барвинівський ліцей	4	-	12	12	7	6
5.	Тупалецька гімназія	-		6		4	
6.	Яворівська гімназія	6		7		1	
7.	Федорівська гімназія	-		5		3	
8.	Полянівська гімназія	4		4		5	
9.	Варварівська гімназія	2		2		-	
	всього	59	35	85	59	64	41
	%		59%		69%		64%

- Недостатній контингент учнів 4-6 класів, для формування мережі 10 класів для більше 3 профілів навчання та організації різновидів диференційованого навчання здобувачів освіти старшої школи відповідно до їх освітніх потреб, нахилів, здібностей тощо;
- За результатами опитування учнів 9 класів лише 59 % з них планують продовжити навчання в 10 класі;
- За 10 км від центру громади знаходиться районний центр Звягельського району, куди і відбувається більший відтік випускників 9-х класів для продовження навчання у коледжах та професійно-технічних закладах освіти. У місті Звягель буде створено профільний академічний ліцей. У разі успішної трансформації своєї шкільної мережі Брониківська сільська рада повинна забезпечити учням можливість продовжити навчання у найближчому закладі старшої профільної школи.
- Матеріальна база існуючих ліцеїв Брониківської

територіальної громади не відповідає вимогам старшої профільної школи, а фінансової спроможності громади недостатньо для створення сучасного навчального середовища і це є економічно не вигідним для незначної кількості здобувачів освіти;

- Неможливість забезпечити заклади освіти громади педагогами відповідних фахів та кваліфікації.

Враховуючи це, відділ освіти, молоді та спорту Брониківської сільської територіальної громади наразі веде перемовини з управлінням науки і освіти Звягельської міської територіальної громади щодо подальшої співпраці на засадах міжмуніципального співробітництва із забезпечення здобувачів освіти – мешканців громади послугами із здобуття профільної середньої освіти у Звягельському ліцеї з організацією їх підвозу до міста Звягеля.

РОЗДІЛ 5. ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З ОСВІТНІМИ СТЕЙКХОЛДЕРАМИ ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Процес будь-яких змін, які передбачають реформи, в тому числі й в освітній сфері, є складним. Складним вдвічі він є тоді, коли зміни є фундаментальними і торкаються інтересів багатьох учасників освітнього процесу: здобувачів освіти, їх батьків, освітнього менеджменту, педагогічних та інших працівників закладів освіти, депутатів місцевих рад, а також мешканців населених пунктів, громадських активістів тощо. Саме в процесі імплементації реформаційних змін важливим є організувати роботу з усіма учасниками, кого ці зміни торкатимуться: прямо чи опосередковано. Бо саме від залученості учасників до процесу імплементації залежить як успішність самих змін, так і успішність самого процесу.

Дуже часто відсутність такої залученості, відсутність ефективної комунікації, ігнорування інтересів учасників є причиною несприйняття самих змін, супротиву змінам і виникнення ситуацій, які роблять неможливими впровадження цих змін. Часто інформаційні кампанії та процеси залученості є формальними або здійснюються поверхово. Це також є неприпустимим і несприйнятним учасниками.

Варто зазначити, що ступені та форми залученості стейкхолдерів процесу є різними. Це необхідно враховувати. Бо саме неврахування цих особливостей призводить до формалізації процесу, що у свою чергу утруднює процес імплементації змін або робить його зовсім неможливим.

Освітні зміни є особливими й особливо складними на етапі їх імплементації. Причиною цього є усталені традиції, які є глибоко укорінені у педагогічних спільнотах. Педагоги поряд з тим, що одночасно є дуже креативними, вкрай складно сприймають зміни і чинять їм як прямий, так і опосередкований опір. Працюючи постійно із здобувачами освіти та їх батьками та маючи значний вплив на формування громадської думки у межах функціонування закладів освіти чи мікрорайонів проживання, вони можуть налаштовувати інших учасників як на підтримку освітніх змін, так і на їх повне несприйняття чи супротив. Саме тому педагогічні спільноти не мають бути першочерговими цільовими групами, через які варто просувати освітні зміни та трансформації.

Найбільш готовими до змін є здобувачі освіти. І саме для них та заради зростання якості освітніх послуг, які освітні заклади пропонують і надають їм, освітні зміни та трансформації впроваджуються.

Тому роботу із стейкхолдерами процесів освітніх змін та трансформацій, на нашу думку, варто розпочинати із цільової групи здобувачів освіти. Це варто робити ще й із тієї причини, що вони можуть впливати на думку як своїх батьків, так і змушувати педагогів, які їх навчають, більш прискіпливо та критично подивитися на свої усталені традиції та ставлення до можливих змін.

Другою цільовою групою є батьки здобувачів освіти. Саме ця цільова група є найменш поінформованою про причини, сутність та важливість освітніх змін. І через такий низький рівень поінформованості батьки часто не можуть відрізнити справжню інформацію від фейкової, і відповідно, можуть ставати об'єктами маніпуляцій як зі сторони педагогів, так і зі сторони депутатів, активістів чи інших стейкхолдерів процесу.

Роботу з педагогами щодо впровадження освітніх змін та трансформацій ефективніше розпочинати після проведених зустрічей із здобувачами освіти та їх батьками. Такі проведені зустрічі, перш за все, можуть дати інформацію, яка буде додатковою аргументацією, а, по-друге, попередні цільові аудиторії також можуть здійснювати вплив на формування думок та ставлення до змін у педагогічних працівників.

Пропоновані моделі роботи з основними групами освітніх стейкхолдерів не є єдиними і тим більше – єдино правильними. Кожен регіон та кожна територіальна громада чи населений пункт є унікальними. Тому варто і необхідно враховувати їх особливості та будувати роботу із освітніми стейкхолдерами, виходячи із регіональних, національних, економічних, суспільно-політичних та

інших особливостей. У теперішній час особливо варто ретельно враховувати й інтереси вимушено переселених здобувачів освіти, їх батьків, рідних та педагогів. Також варто особливу увагу звертати на руйнування, спричинені війною, оцінювати реальну можливість та потребу їх повного чи часткового відновлення, прогнозувати майбутнє повернення цієї категорії мешканців до своїх місць проживання у близькій та більш віддаленій перспективі. Це мають враховувати як ті регіони та територіальні громади у які відбулося тимчасове переселення громадян, так і ті з яких вони переселилися і де уже відбуваються процеси відновлення та повернення чи мають відбуватися у майбутньому.

Пропонуємо читачам та користувачам моделі, форми та засоби організації роботи з окремими групами освітніх стейкхолдерів в процесі здійснення підготовки та й власне процесу реформування старшої школи.

5.1. Організація роботи із здобувачами освіти.

Часто здобувачів освіти розуміють і сприймають лише як тих, хто отримує освітні послуги та вважають, що їх не варто залучати до процесів вирішення серйозних питань: впровадження освітньої реформи, формування освітньої мережі чи то розвитку територій на яких вони проживають і отримують освітні послуги. Насправді це є кардинально неправильним. Навіть зважаючи на те, що вони за своїм віком та статусом не будуть безпосередніми учасниками прийняття рішень з цих питань, врахування їх думки та їх позиції є вкрай важливим.

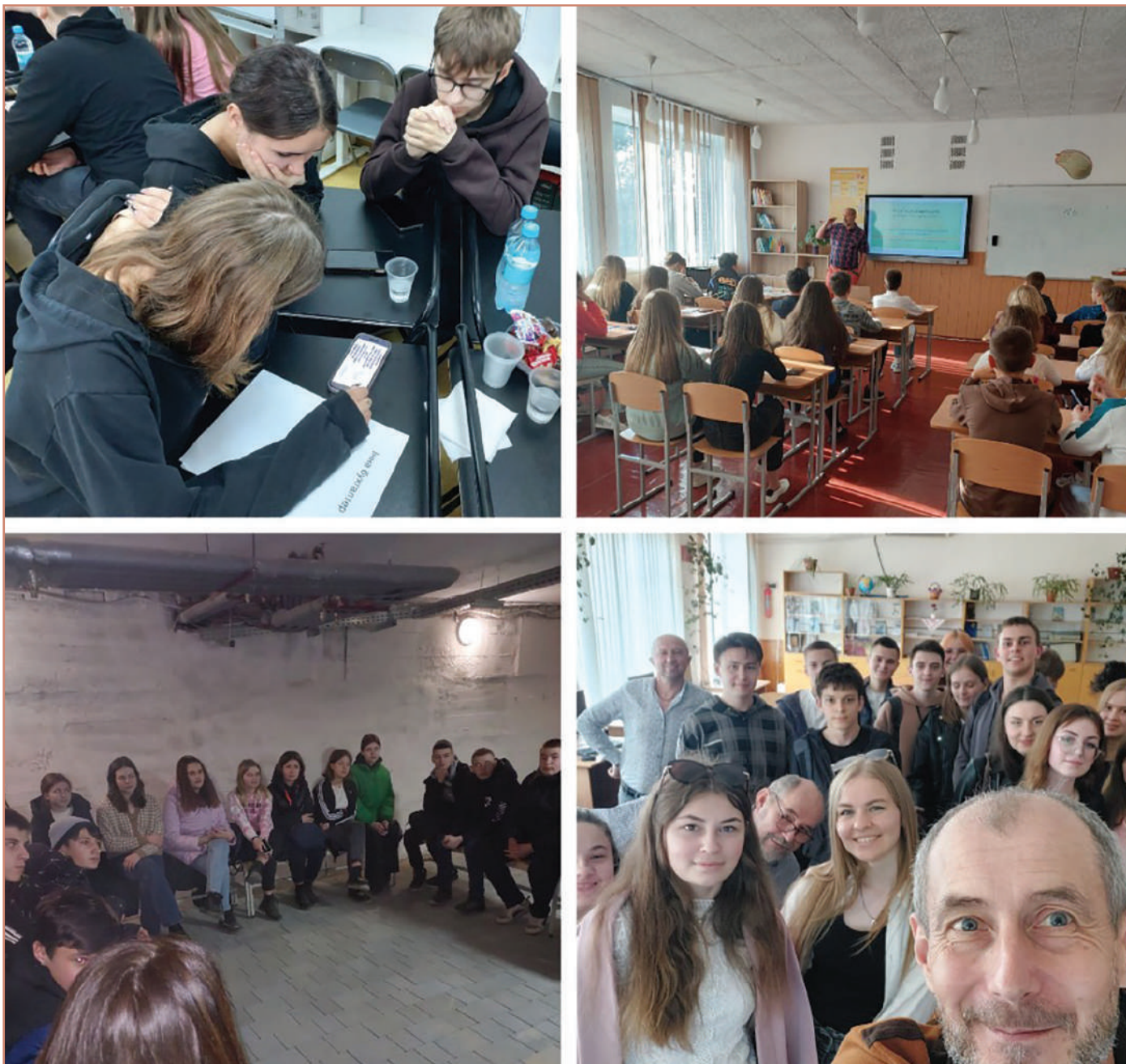
Перша проблема, з якою можуть зіштовхнутися засновники, представники органу управління освітою – небажання керівників закладів освіти та педагогічних працівників до організації відкритого діалогу із учнями без їх присутності. Як аргументи тут можуть наводитися вік здобувачів освіти, відсутність згоди батьків на спілкування із дітьми, неможливість проведення такої роботи під час освітнього процесу тощо. Насправді основною причиною є страх отримати засновником чи представниками засновника реальної інформації про стан справ у закладі та про реальне ставлення здобувачів освіти до питань, які пропонуються до обговорення та вирішення.

Засновнику та його представникам, які вестимуть роботу із здобувачами освіти, необхідно чітко усвідомити, що навіть при явній наявності проблем та розумінні їх причин, якщо вони пов'язані з менеджментом чи педагогічними працівниками закладу, цього у жодний спосіб (прямий чи не прямий) не можна обговорювати із здобувачами освіти. Дотримання етичних норм є основоположним принципом організації такої роботи і такого діалогу із здобувачами освіти.

Для отримання максимально об'єктивної інформації та максимального ефекту від цієї роботи її мають проводити не представники цього закладу і вона має відбуватися без присутності педагогів цього закладу освіти. Це рекомендується не через те, що ми чи засновник і його представники ставлять під сумнів кваліфікацію чи здатність ефективно провести цю роботу педагогами саме цього закладу освіти. Педагогічні працівники закладу освіти, якщо вони проводитимуть таку роботу або будуть присутніми при її проведенні іншими особами, прямо чи опосередковано впливатимуть на висловлення здобувачами своїх думок або формування у здобувачів освіти особистого ставлення до тих чи інших процесів, які стосуватимуться освітніх змін чи трансформацій. У цьому дуже складно, а часом і просто неможливо, переконати менеджмент закладів і педагогічних працівників. Вони як аргументи наводять права закладів та їх педагогічних працівників на організаційну та академічну автономію та розцінюють це як втручання у безпосередню діяльність закладу та педагога. Саме тому тут варто шукати спільні точки дотику, у жодному разі не йти на конфронтації із керівниками та педагогічними колективами.

Хто ж тоді реально може проводити таку роботу і такі зустрічі із здобувачами освіти? Це можуть бути представники органів управління освітою, центрів професійного розвитку педагогічних працівників, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, педагогічні працівники інших навчальних закладів і навіть громад, представники експертного середовища. Проведення таких зустрічей є вкрай важливим, але їх проведенню має передувати ретельна підготовка.

Метою таких зустрічей із здобувачами є з'ясування рівня їх поінформованості про освітню реформу старшої школи, про їх готовність до змін, про оцінку можливостей реалізувати свої за-

Фото 5.1 Зустрічі освітніх експертів SALAR International із здобувачами освіти Київської, Волинської, Чернігівської та Черкаської областей

датки та освітні прагнення у закладі освіти, у якому вони навчаються. Також у ході зустрічі-тренінгу у здобувачів освіти формуються певні навички вибудовувати різні освітні траєкторії для своїх віртуальних друзів, які мають певні нахили та бажання, власну життєву історію та власні навчальні досягнення.

Цільову аудиторію здобувачів освіти можна розділити на дві групи.

Перша група – це учні 11 класів школи. Майбутня освітня реформа та освітні зміни й трансформації на них безпосередньо уже не вплинуть. Але їх власний досвід здобуття повної загальної середньої освіти у своєму закладі дає можливість отримати оцінку рівня реалізації своїх бажань та очікувань. Такі оцінки є хорошими та вагомими аргументами для подальшої роботи із батьками, освітнім менеджментом, педагогами закладу та іншими освітніми стейкхолдерами на шляху просування та реалізації процесу реформування старшої школи.

Друга група – це учні 9 (8-7) класів, які навчаються у закладі освіти і можуть стати учасниками процесів змін та трансформацій освітньої мережі та системи здобуття повної загальної середньої освіти. Саме робота із здобувачами освіти із цієї групи дає можливість отримати інформацію про їх

готовність до освітніх змін та можливих змін навчального закладу після здобуття базової середньої освіти, а також навчити їх елементам аналізу власних можливостей та шляхам і крокам щодо формування власної освітньої траєкторії.

Отримана інформація є важливою та корисною для ведення подальших комунікацій з іншими стейкхолдерами та формування пропозицій щодо реалізації процесу реформування старшої школи.

Проведені зустрічі із здобувачами освіти 9-х та 11-х класів пілотних громад різних областей України дають підстави говорити, що здобувачі освіти, як отримувачі освітніх послуг, насправді на досить низькому рівні поінформовані про реформу старшої школи взагалі.

Проведені анкетування не дають можливості оцінити глибину розуміння суті освітньої реформи тих, хто висловив думку про свою поінформованість (часткову поінформованість). Але відсоток тих, хто схвально відповів на запропоновані питання є вкрай низьким. Це ще раз переконує нас у тому, що інформаційна та роз'яснювальна сутність реформи старшої школи та відкриття нею нових можливостей перед здобувачами освіти є на дуже низькому рівні. І заклади освіти, у яких навчаються здобувачі освіти, або самі є такими ж слабо поінформованими, або вони не зацікавлені у донесенні інформації до здобувачів про суть та нові перспективи, які відкриває реформування системи старшої школи. Саме у такий спосіб вони хочуть максимально довго залишатися у тому ж статусі, у якому є на даний момент, що свідчить про їх незацікавленість у реформуванні системи.

Порівняння результатів опитування здобувачів освіти 9-х та 11-х класів (перші мали б бути більш зацікавленими у покращенні (зміні) освітнього процесу, що передбачає освітня реформа, другі ж навпаки практично не зацікавлені у процесах реформування, бо вони їх, уже як цьогорічних випускників, не зачеплять) показують приблизно однаковий рівень поінформованості цих категорій здобувачів. Це може свідчити про те, що інформацію обидві категорії здобувачів отримали випадковим чином: із засобів масової інформації, соціальних мереж, друзів або у інший спосіб. Тому така інформація могла б бути неправдивою, викривленою та необ'єктивною. Якби джерелом інформації були заклади освіти, їх педагогічні працівники, то рівень поінформованості дев'ятикласників, як більш зацікавленої та вмотивованої в отриманні такої інформації категорії здобувачів освіти, був би значно вищим.

Це в черговий раз переконує нас у тому, що здобувачі освіти є вкрай важливою цільовою групою в просуванні освітніх змін та трансформацій, яка потребує першочергової та особливо відповідальної роботи з нею.

Чи знайомі ви із змінами, які передбачає реформа старшої школи?

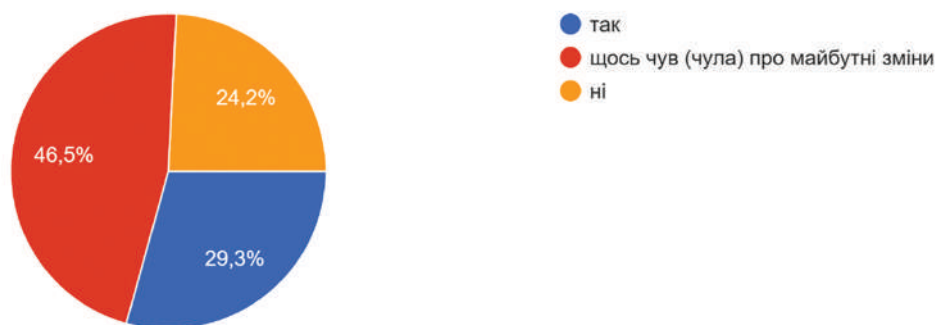

Рисунок 5.2 Результати опитування здобувачів освіти, які навчаються в 11-х класах закладів освіти Звягельської міської територіальної громади Звягельського району Житомирської області. Березень 2024 року

Чи знайомі ви із змінами, які передбачає реформа старшої школи?

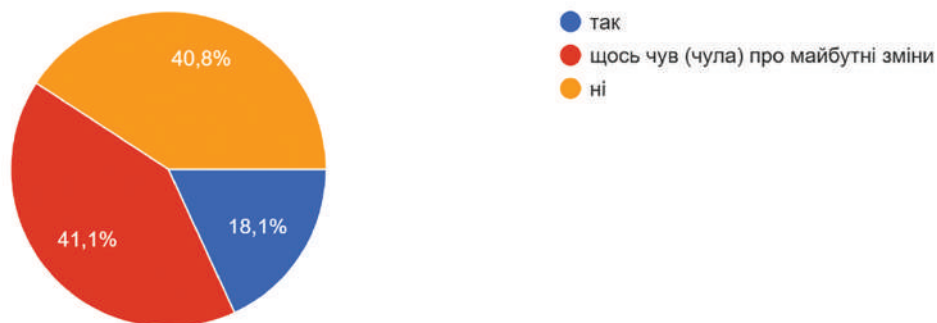

Рисунок 5.3 Результати опитування здобувачів освіти, які навчаються в 9-х класах закладів освіти міста Запоріжжя. Січень 2024 року

Чи знайомі ви із змінами, які передбачає реформа старшої школи?

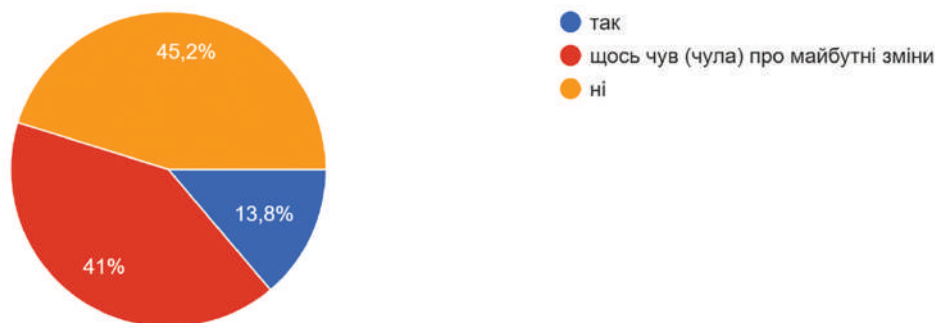

Рисунок 5.4 Результати опитування здобувачів освіти, які навчаються в 11-х класах закладів освіти міста Запоріжжя. Січень 2024 року

Як було сказано вище, одним із елементів роботи із здобувачами освіти є проведення незалежних опитувань. Пропонуємо зразки різновидів анкет для здобувачів освіти 9 та 11 класів, які використовували ми і які можна використовувати у своїй роботі. **(Додаток 2)**

Важливим у цьому є саме незалежність проведення таких опитувань. Тому бажано їх проводитися організаційними силами залучених сторонніх осіб, з максимально обмеженим впливом

педагогічної спільноти та менеджменту закладу освіти.

Позитивним є приклад Козятинської міської територіальної громади, де zorganizували цей процес через органи учнівського самоврядування освітніх закладів громади з яким у керівництва громади є тісні дієві контакти.

Для прискорення отримання, узагальнення та опрацювання результатів анкетування рекомендуємо використання QR-посилань на Google-форми таких анкет. Це дає можливість працювати із здобувачами освіти дистанційно та отримувати результати у зручний час, в тому числі і напередодні зустрічей.

Важливим елементом роботи із здобувачами освіти (це стосується учнів 9-х класів) є проведення тренінгів з питань вироблення навиків щодо формування власних освітніх траєкторій.

Сьогодні проблемою нашої системи освіти є неправильне формування розуміння потреби чи необхідності здобувати вищу освіту будь-якої спеціальності чи спеціалізації у будь-який спосіб та за будь-яку ціну. Це призводить до того, що чимала кількість осіб, які здобули вищу освіту, не працюють за фахом. І причиною цього є не відсутність можливості працювати за фахом, а саме небажання працювати за фахом з ряду інших причин (не подобається робота, невідповідний рівень заробітної плати, необхідність змінити місце проживання тощо). Глобальною ж причиною цього є неправильний вибір випускниками школи власної освітньої траєкторії. Заклади загальної середньої освіти мають же виробити у здобувачів освіти навик, які б дозволили їм самостійно, усвідомлено аналізувати свої можливості, нахили, здобутки та бажання й обрати власну освітню траєкторію по закінченню базової школи: чи то продовження навчання у старшій школі з подальшим вступом до вищих навчальних закладів, чи то вступ до закладів фахової передвищої освіти, чи то вступ до закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

Учасникам тренінгу, які розподіляються модераторами зустрічі на групи, пропонується вибудувати варіанти освітніх траєкторій для своїх уявних друзів. Для цього групам роздаються описи профайлів друзів з їхніми навчальними досягненнями, бажаннями та сімейними історіями чи традиціями тощо. **(Додаток 3)**. Для зручності сприйняття ці описи візуалізовано у комікси, які учасники та учасниці тренінгу можуть переглянути за QR-кодами **(Додаток 4)**.

В ході групової роботи учасники та учасниці обговорюють та обирають найкращий варіант подальшої освітньої траєкторії для свого уявного персонажа й, аргументуючи, представляють його чи її назагал усій спільноті, яка бере участь у тренінгу.

Саме така робота сприяє формуванню розуміння рівноцінності і однакової важливості різних освітніх траєкторій в учнів та учениць та змушує їх підсвідомо задуматися над вибором подальшої власної освітньої траєкторії.

5.2. Організація роботи із батьківськими спільнотами.

В нашому попередньому посібнику «Старша профільна школа: кроки до становлення»¹ вже згадувалося, наскільки важливе значення для успішного формування мережі старших шкіл в громаді має діалог місцевої влади з учасниками освітнього процесу. В посібнику зазначалось, що голова громади та його команда мають бути готовими до відвертої розмови з шкільними адміністраціями, вчителями і батьками учнів старших класів. У якості прикладу було надано практичний кейс Славутської громади (Хмельницька область). З цього прикладу зрозуміло, що саме переконання батьківської спільноти стало “переламним” моментом в громаді, після чого почалася фактична реалізація плану реформування старшої школи в громаді.

У 2020-2024 роках експерти команди SALAR International підтримала пілотні громади з питань формування мереж старших шкіл в 12 областях України. Результати цієї роботи підтвердили, що якісна комунікація з батьківською спільнотою є однією з головних умов створення системи якісного профільного навчання в громадах. Згадані аргументи переконали авторів посібника розглянути окремо роль батьків та батьківських спільнот у процесах формування мереж ліцеїв в громадах.

Щоб збудувати ефективну комунікаційну стратегію з батьками, корисно мати більш структуроване

1 Старша профільна школа: кроки до становлення. Методичні рекомендації. / Сеїтосманов А., Фасоля О., Мархлевські В. — К., 2019. — 52 с

розуміння їх ролі в освітньому процесі, які закріплені відповідними Законами України. Головні профільні Закони України “Про освіту” та “Про повну загальну середню освіту” визначають широку та достатньо чітку роль батьків в освітній діяльності закладів загальної середньої освіти. Наприклад:

- Стаття 55. Права та обов’язки батьків здобувачів освіти (Закон України “Про освіту”),
- Стаття 71. Громадський нагляд (контроль) у сфері освіти (Закон України “Про освіту”),
- Стаття 26. Трудові відносини в системі загальної середньої освіти (Закон України “Про повну загальну середню освіту”),
- Стаття 29. Права та обов’язки батьків або осіб, які їх замінюють (Закон України “Про повну загальну середню освіту”)

Якщо систематизувати зміст положень цих законів, то участь батьків можемо поділити на дві форми, які потрібно враховувати при впровадженні комунікаційної стратегії з батьківською спільнотою.

Перше – персональна роль батьків як законних опікунів здобувачів освіти. Освітні закони підкреслюють індивідуальні права та зобов’язання батьків щодо забезпечення отримання середньої освіти їх дітьми. Персоналізована відповідальність батьків в освітньому процесі означає, що вони можуть безпосередньо допомагати в реалізації освітньої траєкторії своїй дитині. Також батьки мають право захищати індивідуальні інтереси їх дітей, якщо вони вважають, що освітні послуги в їх школі низької якості.

По-друге – колективна роль батьківської спільноти. Освітнє законодавство надає право батькам в колективній формі захищати інтереси своїх дітей. Для цього можуть створюватися батьківські комітети, представники яких можуть брати участь у майже всіх адміністративних та освітніх процесах в школі. На відміну від персоналізованого опікунського зобов’язання, участь в колективних органах батьківського самоврядування є добровільною. Тому до цієї форми залучаються незначна частина батьків.

Крім того, на практиці найбільш розповсюджена так звана “операційна” роль батьків, які допомагають покращувати матеріально-технічний стан школи/класу, обговорюють з вчителями поточні питання щодо розкладу занять, діяльність гуртків, забезпечення підручниками тощо. Подібна роль батьків в школі насправді не сприяє підвищенню їх розуміння того, яку саме якісну освіту вони повинні вимагати в школі для своїх дітей.

У подальшому, у старших класах, у батьків спрацьовують стереотипи, які поширені в українському суспільстві щодо університетського диплому як гарантії вдалого працевлаштування їх дітей. Цей стереотип заважає батькам усвідомити прямий зв’язок між якісним навчанням в школі і подальшою професійною самореалізацією їх дитини.

З врахуванням у гарному розумінні “батьківського егоїзму” та розумінням, що успішна професійна самореалізація їх дітей - це спокій та стабільність для батьків на все їх подальше життя, батькам було б корисно поставити перед собою три стратегічні питання:

- *Що я, як батько/мати, очікую від шкільної освіти через 9 або 11 (12) років навчання для успішної професійної самореалізації моєї дитини?*
- *Що саме має бути в школі, щоб моя дитина не зробила помилок у виборі своєї майбутньої професії?*
- *Що саме має забезпечити школа, щоб моя дитина через 9 або 11(12) років була максимально готова на шляху до професії, яка зробить її успішною у дорослому житті?*

Насправді, батьки не ставлять цих питань, тому їх залученість до школи, до навчання має епізодичний та не регулярний характер. В початкових класах батьки більш вмотивовані брати участь в житті школи/класу, де навчаються їх діти. Потім залученість більшості батьків до школи зменшується. І лише під час завершення навчання частина батьків (не всі) знову згадують про рівень освіти своїх дітей та про їх перспективи подальшого навчання. На жаль, в цей час вже запізно реагувати на можливі проблеми. Навіть, якщо учень складе зовнішнє незалежне оцінювання (національний мультипредметний тест) на високому рівні, це не означає що він має розуміння щодо свого профе-

сійного шляху.

Саме відсутністю довгострокового, стратегічного розуміння батьками взаємозв'язків профільного навчання та майбутньої професійної самореалізації їх дітей пояснюється тим, що батьки зазвичай не приділяють уваги, чи є в їх школі якісна допрофільна підготовка, чи має школа профільні класи, якого рівня навчання у них, чому саме ці профілі обрала їх школа, який рівень проф-орієнтаційної роботи в школі, чи є можливість перевести свою дитину до іншої школи для навчання у класі іншого профілю.

В цій ситуації батьки скоріше будуть на стороні тих, хто проти формування в громаді нової, ефективної мережі старшої школи з якісним профільним навчанням. Тому головним завданням місцевої влади у комунікації з батьками є формування у батьківської спільноти чіткого розуміння необхідності модернізації мережі старших шкіл, виходячи з довгострокових інтересів дітей та їх батьків. Результатом цього має стати реальна допомога батьків під час впровадження рішень засновників щодо створення ліцеїв.

Успішна комунікація з батьками про ініціативу місцевої влади щодо організації профільного навчання зменшить маніпуляції, що іноді використовується шкільними адміністраціями або вчителями з метою захисту власних інтересів щодо збереження посад, педагогічного навантаження тощо.

Форми комунікації з батьківською спільнотою можуть бути різними.

Основний метод – зустрічі з батьківською спільнотою. Такі зустрічі є неодноразовими акціями. У деяких школах зустрічі з першої спроби можуть бути зірвані. На зустрічах потрібно дотримуватися певних принципів:

Принцип 1. Щирість. Батькам потрібно казати правду. Навіть якщо вона складна та неприємна.

Принцип 2. Довгострокове (стратегічне) бачення наслідків відсутності/наявності якісного профільного навчання

Принцип 3. Апелювання до “батьківського егоїзму” сприятиме підвищенню їх зацікавленості у формуванні в навчальних закладах громади якісної професійної орієнтації та якісного профільного навчання.

Далі наведена покрокова інструкція для проведення зустрічі з представниками батьківських спільнот. Цей алгоритм був апробований в окремих школах пілотних громад, яким експерти SALAR International надавали допомогу у створенні мережі старшої школи.

Цілі зустрічі:

- З'ясування поглядів батьків учнів 9-х класів на питання якості освіти середньої школи, завантаженості програмою та їх очікування щодо змісту навчання у старших класах.
- Підвищення обізнаності батьківської спільноти 9-х класів щодо понять: освітня траєкторія та можливості учня після 9-го класу, ліцей, профільна та допрофільна освіта, умови створення якісного профільного навчання, поточна ситуація в громаді з навчанням у старших класах.
- Залучення батьків до ініціатив місцевої влади щодо впровадження короткострокових та довгострокових сценаріїв для формування якісного профільного навчання в громаді.
- Збільшення мотивації батьків до проактивної участі в формуванні профільного навчання в старших класах шкіл громади шляхом пояснення причино-наслідкових зв'язків між правильним вибором освітньої траєкторії учнів після 9-го класу та їх подальшою професійною самореалізацією.

Облаштування приміщення: проєктор з екраном, стільці для учасників, розташовані у пів колі (овов'язково без президії та головуєчих).

Учасники: представники батьківської спільноти учнів 9-х класів (оптимальна кількість 30-40 осіб)

Модератори: найкраще, щоб модераторами були зовнішні експерти, працівники, які мають досвід комунікації з батьками, але щоб вони не були педагогами школи у якій проводиться тренінг.

Увага! З метою ефективності зустрічі, присутність вчителів або адміністрації закладу можлива, але за умови, що на перших рядах сидять батьки, які не є працівниками школи. Також важливо заздалегідь домовитися с вчителями/адміністрацією школи, що мета зустрічі – діалог з батьками. Тому право висловлювати свої думки необхідно надавати, в першу чергу, батькам. Коментарі вчителів/адміністрації школи лише у крайньому випадку.

Етапи (кроки) проведення зустрічі (воркшопу) з батьками:

1. Представляємо себе:

Мене звати ..., ми разом з ... почали підготовчу роботу із формування в громаді спроможної мережі старшої школи. Ця робота виконується на запит місцевої влади. Завдання експертів – зробити об'єктивний аналіз ситуації, та разом з Центром професійного розвитку педагогічних працівників, керівниками відділу освіти, закладами освіти запропонувати голові громади можливі сценарії.

Потім ваша місцева влада прийме рішення щодо конкретних дій. На нашу думку, в цьому процесі повинна бути свідома та активна участь батьківської спільноти, бо їх інтерес до якісних освітніх послуг є найбільш природним. З цієї метою ми запросили вас в школу, де ми вже мали зустрічі з вашими дітьми на тему їх майбутньої професійної самореалізації.

2. Верифікуємо, що маємо справу з батьками, які не є працівниками школи шляхом постановки питання: “Прошу підняти руки батьків, які не є вчителями чи працівниками школи. Дякую”.

3. Хід дискусії.

Почергово просимо підняти руки батьків з 1, 2, 3, 4 дітьми. Це дозволяє розставити правильні акценти під час розмови. Якщо більшість присутніх батьків 9-х класів не мають молодших учнів в родині, тоді треба більше фокусувати на короткострокову завданні освітньої стратегії громади (2023-2024 роки). Якщо частина батьків має дітей - учнів початкової школи, тоді є сенс більш детально обговорити стратегію розвитку освіти до 2027 року і після.

Шляхом дискусій долаємо з батьками усталені освітні міфи, як то: “Диплом ВНЗ забезпечує сталу роботу та гідну зарплату”, “Репетитори вирішують всі проблеми навчання” тощо.

Ці всі міфи вводять в обману, тому ціль зустрічі - краще зрозуміти, що ми можемо зробити, щоб батьківська мрія про професійний успіх їх дітей здійснилася.

Ставимо питання учасникам зустрічі:

Використовуючи наступний анімований слайд, залучаємо батьків до відповідей. Слідкуємо щоб відповідали батьки, а не присутні вчителі.

Ці шість критеріїв допомагають батькам зрозуміти, що саме ми очікуємо від освітньої системи, від педагогічної спільноти, коли думаємо про майбутнє дітей.

Під час пояснення наступного слайду необхідно акцентувати, що всі три основні сценарії освітньої траєкторії учнів мають рівну цінність з точки зору реальної професійної самореалізації.

В сучасному конкурентному світі важливо щоб кожен обрав ту професію, до якої він має найбільше здібностей. Диплом університету аж ніяк не допоможе, якщо людина в професії за дипломом не може бути ефективною та креативною.

До прикладу, багато випускників ВНЗ працюють за професіями, які не пов'язані з їх дипломами та мають більш низьку кваліфікацію, ніж їх кваліфікація за дипломом. Вони робили б краще свою теперішню роботу, як би не втрачали 2 (3) роки в старшій школі і ще 5 років в ВНЗ. Тобто 7 років їх життя було витрачено на те, що, скоріш за все, не буде ніколи їм потрібним. Гарний фах з практикою після коледжу чи професійного училища міг б бути більш ефективним і робив би випускника більш впевненим в своєму професійному розвитку.

Але якщо дитина вирішила йти до 10 класу та мріє про навчання в ВНЗ, їй потрібна якісна система навчання у старшій школі.

В цьому випадку з боку батьків виникає наступне питання.

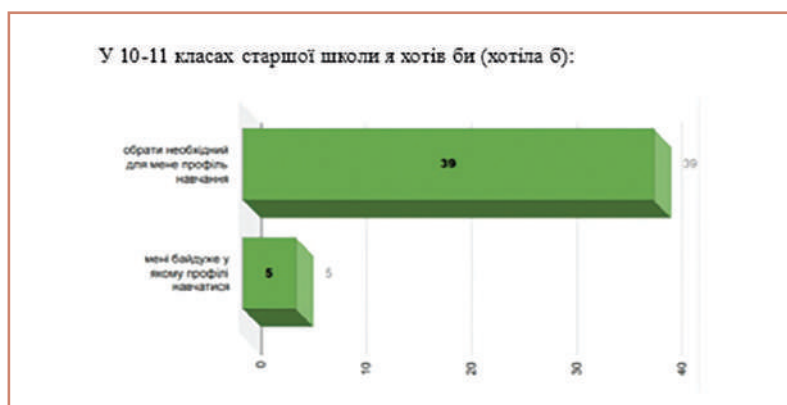

Варіант 3 є найкращим для батьків. Наведемо основні аргументи 3А.

Учні, які мають мотивацію вчитися в старшій школі, мають різні таланти, здібності та нахили. Наприклад, результати анкетування учнів, яке проведене напередодні, створює таку діаграму:

При цьому більшість учнів, які обрали рішення вчитися в старшій школі, не хочуть витратити час на зайві предмети. Вони бажають отримати профільне навчання саме для свого освітнього шляху, що підтверджують результати опитування, представлені нижче.

Тут батькам варто пояснити, що для забезпечення навчання у старшій школі, яке забезпечило індивідуальну освітню траєкторію кожному здобувачеві освіти в країнах з найкращими та найуспішнішими економіками і, відповідно такими ж освітніми системами, створюють окремі освітні заклади старшої школи, де працюють педагоги відповідних фахів і найвищих кваліфікацій та створена сучасна, потужна та належна матеріально-технічна і навчально-методична база. Чи може місцева влада в Україні створити такі заклади на базі кожного закладу, який зараз має у своїй структурі старшу школу? І відповідь на це питання є очевидною.

Вкрай важливо показати батькам, що їх діти насправді готові до зміни як освітньої системи, форм та методів навчання, так і закладів освіти. Насправді дуже часто і батьки, і вчителі не хочуть чути своїх дітей, особливо враховувати їх думку при прийнятті важливих рішень, які у подальшому безпосередньо стосуватимуться їх долі.

Результати опитування дітей, проведеного напередодні зустрічі з батьками, наочно демонструють.

В різних школах та різних класах результати аналогічних опитувань, звичайно, різняться. Але, разом з тим, переважна більшість учнів в усіх закладах освіти готова переходити до інших закладів, де якість освітніх послуг старшої школи буде кращою та задовольнятиме їх індивідуальні освітні потреби.

4. Завершення дискусії.

На завершальному етапі зустрічі варто дати слово батькам та звернутися до них з наступними питаннями:

- Чи готові вони після цієї зустрічі почати обговорювати у форматі "друзів" із своїми дітьми їх бажання, розуміння, застереження щодо їх майбутньої професії?
- Чи готові батьки вислухати своїх дітей щодо відповідності знань, навичок, компетентностей, які вони зараз отримують у школі, їх майбутньому професійному вибору та професійному становленню?
- Чи готові батьки провести зустрічі з класними керівниками та шкільними адміністраціями для обговорення змін в школі після розмов із дітьми?

Правильно організована та проведена робота з батьками є вкрай важливою та потрібною. Саме вони разом із своїми дітьми можуть стати основними рушіями освітніх змін у сучасній українській школі, яка так цих змін зачекалася.

5.3. Організація роботи із педагогічними спільнотами.

Як зазначали раніше, педагогічні спільноти у своїй більшості є вкрай консервативними. Вони ж є такими, які потребують особливого підходу під час проведення зустрічей з ними. Але, незважаючи на всі можливі складнощі під час дискусій, такі зустрічі є вкрай необхідними і важливими. Ігнорувати думку педагогічних працівників недопустимо. Кожен колектив має як тих, хто протриває і не сприймає будь-які зміни, тих, хто має іншу думку щодо змін, які пропонуються, так і тих, хто є прихильниками пропонованих змін або можуть ініціювати власні зміни.

Завдання місцевої влади, освітнього менеджменту полягає у тому, щоб вислухати і почути кожну із сторін, за наявності аргументів врахувати пропозиції, які будуть озвучені, долучити педагогічні спільноти до вироблення остаточного варіанту рішення, яке пропонуватиметься до затвердження

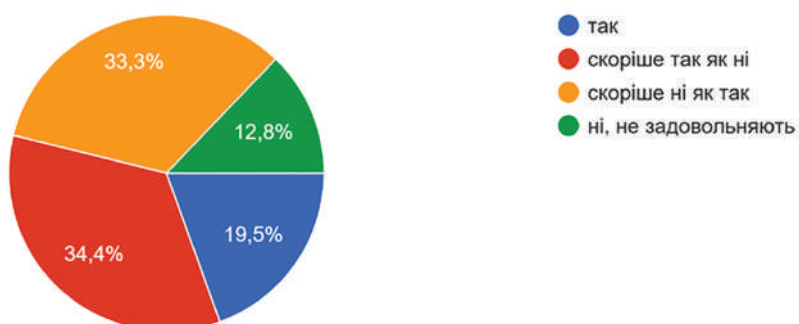
Для того, щоб робота із педагогічними спільнотами була успішною і сприяла просуванню освітніх реформ, вона має бути добре продуманою та аргументованою. Найкращими аргументами, які можна і варто використовувати у таких дискусіях, можуть бути узагальнені результати опитування учнів, які були здійснені напередодні. При цьому варто акцентувати увагу на оцінці здобувачами освіти поточного стану справ у закладі освіти, рівні задоволеності ними можливістю зробити вибір власної освітньої траєкторії. Цікавими можуть бути відповіді на питання, у яких здобувачам пропо-

Фото 5.2 Зустрічі з керівниками органів управління освітою Чернігівської та Тернопільської областей

нується оцінити можливість обрання такої освітньої траєкторії (навчання у цій же старшій школі), якби у них знову виник такий шанс

Чи задовольняють мене навчальні предмети, які я вивчав (вивчала) у 10 та 11 класах?

Рисунок 5.5 Результати опитування здобувачів освіти, які навчаються в 11-х класах закладів освіти Нововолинської міської територіальної громади Волинської області. Жовтень 2023 року

Отримані результати показують, що здобувачі освіти мають високий рівень незадоволеності щодо навчальних предметів, які їм було запропоновано для вивчення. Це має стати аргументом для педагогічних спільнот проаналізувати причини цього. Або вони є на глобальному рівні і тоді така освітня система потребує змін, або вони носять локальний характер і вказують на те, що думка здобувачів освіти при виборі чи то профілю навчання, чи то навчальних дисциплін варіативної частини не врахована або врахована недостатньо.

Чи готовий (готова) я змінити заклад освіти після закінчення 9-го класу у своїй школі для того щоб здобувати ту освіту, яка мені буде н...хідною у подальшому професійному становленні?

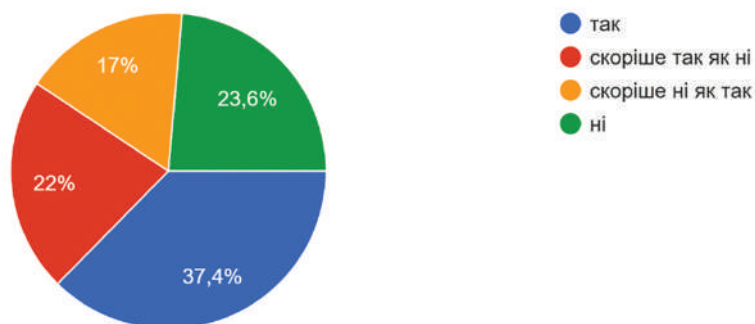

Рисунок 5.6 Результати опитування здобувачів освіти, які навчаються в 9-х класах закладів освіти Любарської селищної територіальної громади Житомирської області. Січень 2024 року

Важливим показником, який варто врахувати у дискусіях з педагогами, є готовність здобувачів освіти, які навчаються у їх же навчальних закладах, до зміни навчального закладу, якщо це буде необхідним для їх подальшого професійного становлення. Ці показники фактично розвінчують міф про те, що учні задоволені усім, що їм пропонується у закладах освіти, де вони навчаються, або міф про те, що учні не готові переходити на навчання у старшій школі до інших навчальних закладів.

Дуже показовими є відповіді здобувачів освіти, які показують наскільки їм, на їх думку, вистачить знань щоб скласти ЗНО (НМТ) без додаткових освітніх послуг поза шкільним освітнім процесом.

Для отримання знань з предметів, які будуть у Національному мультипредметному тесті я:

Рисунок 5.7 Результати опитування здобувачів освіти, які навчаються в 11-х класах закладів освіти Фастівської міської територіальної громади Київської області. Березень 2024 року

Такі отримані результати можуть стати контраргументами у дискусіях з педагогічними спільнотами, які переконані у тому, що їх випускники мають достатній обсяг знань, отриманих саме у закладах освіти під час освітнього процесу.

Педагогічні спільноти, освітній менеджмент також можуть бути учасниками опитувань.

(Додаток 5).

Отримані результати можуть виявити загальний рівень готовності таких учасників освітнього процесу до глобальних та локальних змін, оцінку впливу педагогічних працівників на подальший вибір здобувачами базової середньої освіти своєї подальшої освітньої траєкторії.

Чи робить школа зусилля щоб переконати випускника 9 класу продовжити навчання в 10 класі цієї ж школи або в 10 класі іншої школи цієї ж громади?

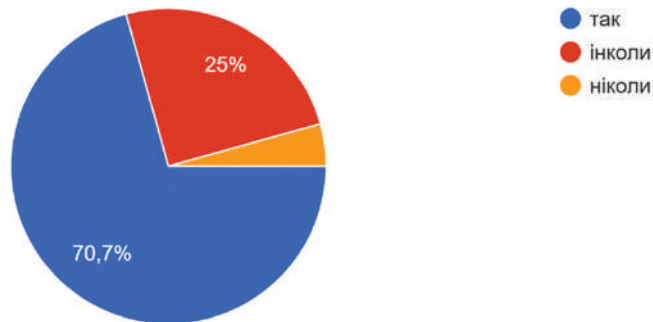

Рисунок 5.8 Результати опитування директорів закладів освіти Черкаської області. Квітень 2024 року

Такі результати говорять про те, що заклади освіти, які у своїй структурі мають старшу школу, роблять максимум можливого, щоб переконати випускників базової школи продовжити навчання саме у їх старшій школі. Це не дає здобувачам освіти в повній мірі реалізувати право на власний вибір своєї освітньої траєкторії і може бути вагомим аргументом щодо необхідності виокремлення старшої школи в самостійні заклади освіти.

Цікавим і показовим може бути співставлення отриманих результатів опитувань педагогічних працівників та здобувачів освіти щодо їх оцінки одних і тих же процесів та результатів освітньої діяльності. Дуже часто вони можуть бути діаметрально протилежними. В розділах вище ми наводили порівняння таких отриманих результатів досліджень цих двох категорій учасників освітнього процесу.

Фото 5.3 Зустріч з освітнім менеджментом закладів освіти міста Южного Одеської області та Шполянської територіальної громади Черкаської області

Підбиваючи підсумки, варто зазначити, що врахування позиції педагогічних працівників та їх реального і можливого впливу на освітні зміни та трансформації є необхідним, важливим та вкрай потрібним. Роль вчителя хоча й суттєво змінилася у сучасних освітніх системах і процесах, але є надзвичайно важливою і у багатьох випадках вирішальною.

ВИСНОВКИ

Впровадження реформи старшої школи має стати завершальним етапом реформування системи загальної середньої освіти, що наблизить її до європейських вимог та стандартів і зробить випускників успішнішими та більш конкурентноздатними.

Незважаючи на певну втрату часу у попередні періоди, Міністерство освіти і науки України спільно із регіональними органами влади, освітніми інституціями та експертним середовищем здійснює комплекс заходів, які мають забезпечити імплементацію реформи старшої школи.

Робота, яку проводили і продовжують проводити експерти SALAR International з питань формування розуміння в освітніх стейкхолдерів необхідності впровадження освітніх змін та трансформацій, дала можливість в пілотних громадах різних областей України отримати певні проміжні результати щодо особливостей організації діяльності в регіонах та територіальних громадах, які можуть бути використаними на всеукраїнському рівні.

Варто зазначити, що низький рівень розуміння суті реформи старшої школи в територіальних громадах і навіть в окремих регіонах не дає можливості керівникам громад, як лідерам територій, які визначені освітнім законодавством як засновники ліцеїв, проявляти політичну волю щодо формування ефективної мережі закладів освіти старшої школи відповідних територій. Тому інформаційна робота щодо формування розуміння суті реформи, в першу чергу, має бути спрямована на роботу із регіональною та місцевою владою, керівниками органів управління освітою територіальних громад.

Нерозуміння важливості, необхідності та невідворотності реформи старшої школи педагогічними працівниками, батьками, здобувачами освіти та іншими учасниками освітнього процесу є причиною містифікації реформи в окремих регіонах та територіях. Це є надзвичайно небезпечним процесом і призводить до нівелювання зусиль інших впровадити реальні зміни й трансформації, які мають на меті покращити якість освітніх послуг для здобувачів освіти та забезпечити випускників старшої школи кардинально новими знаннями, уміннями, навичками, підготувати їх до готовності вирішувати складні завдання дорослого життя та бути готовими реагувати на його виклики.

Громади уже сьогодні, не чекаючи 2027 року, маючи повноваження надані їм новим освітнім законодавством щодо формування мережі закладів загальної середньої освіти, в тому числі й старшої школи, повинні реально працювати над формуванням нової ефективної мережі закладів освіти старшої школи.

Системна робота в регіонах і територіях має сформувати в окремих територіальних громадах розуміння неможливості створення ліцеїв і потребу координації зусиль для формування таких закладів спільно з іншими територіальними громадами. Лідеруючу та координуючу роль у цих процесах мають забезпечити регіональні органи управління освітою.

Нові ліцеї потребуватимуть нової, сучасної та відповідної освітньої інфраструктури, на формування якої залишається вкрай мало часу та існує велика обмеженість фінансових ресурсів. Тому питання ефективних мереж та раціонального використання бюджетних ресурсів набуває ще більшої актуальності.

Нові заклади освіти старшої школи потребуватимуть нових підходів до освітніх процесів, тому підготовка вчителя, готового працювати у нових умовах і з новими викликами, є одним із найактуальніших питань теперішньої освітньої системи.

Реформа старшої школи є завданням і викликом, яке стоїть сьогодні не лише перед центральними, регіональними, місцевими органами влади, але й перед усіма освітніми стейкхолдерами. Тому процес залученості усіх учасників освітнього процесу та інших зацікавлених сторін до процесу впровадження та просування реформи старшої школи є необхідним і обов'язковим.

Підходи, які напрацьовані експертами SALAR International і показали позитивний ефект, можуть бути використані в процесі реформування старшої школи та масштабуватися в регіонах та територіальних громадах України.

**Ельміра Перепелиця, начальниця управління освіти
Славутської міської ради Хмельницької області**

Світові тенденції модернізації загальної середньої освіти характеризуються тим, що знання перестають бути головною метою навчання, пріоритетне значення надається формуванню в учнів життєвих компетентностей. Зростають вимоги батьків і суспільства до якості освіти випускників, їх конкурентноспроможності на ринку праці, осмисленого вибору професії та власної самореалізації. Школа повинна вчити дітей ухвалювати власні рішення, готувати до дорослого життя, формувати компетентності для досягнення власного успіху і розвитку країни.

Якісна освіта задля сталого розвитку кожного мешканця громади - саме таке завдання стоїть перед освітянами Славутської міської територіальної громади. Над її реалізацією щоденно працює команда управлінців, Центр професійної підготовки педагогічних працівників, кожен освітянин. Маємо амбітну мету – допомогти дітям громади самореалізуватись, бути конкурентноспроможними та успішними.

Одним зі шляхів вирішення даного питання є становлення профільної школи, яка дозволяє дитині зорієнтуватися з вибором свого майбутнього профілю і готує до подальшого навчання або й роботи. Такий механізм успішно працює в економічно розвинених країнах Європи. Країни з такою профільною освітою є лідерами за показниками Міжнародного стандарту класифікації освіти. Українська школа, маючи один з найвищих у світі показників охоплення населення середньою освітою, досі працює за стандартами минулого століття: навчає діяти тільки за алгоритмом, що робить її випускників непристосованими до життя у високотехнологічному мінливому світі. Фактично всі старання з підвищення якості освіти у школах, де учні навчаються у 10, 11 і 12 класах, орієнтовані на тих, хто вийде на ринок праці у 2030-2035 роках. А що робити тим, хто навчається сьогодні? На нашу думку, для учнів профільна школа – це можливість вивчати предмети поглиблено, відповідно до своїх потреб.

Для громади це можливість забезпечити надання якісних освітніх послуг, створити систему збалансованого та ефективного використання бюджетних коштів у сфері освіти.

Відповідальність за реалізацію реформи на місцях покладено на органи місцевого самоврядування. На місцевому рівні реформа освіти, у тому числі й старшої школи, пов'язана із необхідністю прийняття непростих рішень та змінами в мережі закладів освіти тому, що ефективна мережа є засобом рівного доступу до якісної освіти.

Розпочинаючи реалізацію заходів із формування ефективної та спроможної мережі у 2017 році, ми були "білими воронами", бо ж були одними з перших. Багато педагогів, батьків, депутатів ставили питання "Навіщо так рано розпочинати, адже до 2027 року ще далеко? Можливо, реформу скасують, чи відтермінують, адже жодна із освітніх реформ в Україні ще не була доведена до кінця". Проте час показав правильність підходів, адже дане питання ємке, вимагає багато часу та зусиль, ресурсів як людських, так і матеріальних. Потрібно підібрати кадри, підготувати матеріальну базу, напрацювати механізми реалізації підходів до нової освітньої діяльності. І при цьому ще й здобути авторитет, який притягуватиме потенційних вступників.

Важливо було створити команду однодумців, заручитись підтримкою місцевої влади, щоб розпочати такі важливі перетворення. Пощастило, що ідеями Нової української школи, розумінням необхідності системних змін в освітній галузі переймається міський голова Василь Сидор. Саме під його лідерством розпочалась робота, спілкування спочатку з керівниками закладів, пізніше з колективами шкіл, учнями та батьками.

Управління освіти проаналізувало діяльність кожної школи. Аналіз діючої моделі організації профільного навчання показав її слабкі сторони, зокрема функціонування одного, максимум двох класів у кожній школі не може повністю задовольнити освітні потреби всіх дітей. Недостатня наповнюваність учнів старшої школи не створює відповідного конкурентного середовища. Добір певних профілів навчання, використання годин варіативної частини навчальних планів є часто невиправданими не тільки у зв'язку з показниками випускників шкіл у зовнішньому незалежному оцінюванні, а й аналогічними показниками участі учнів шкіл в предметних олімпіадах. Для викладання профільних предметів потрібні не просто вчителі, а висококласні спеціалісти, здатні постійно працювати над собою, бути в курсі наукових досягнень у своїй галузі, фахово розвиватися. Будьмо реалістами — у наших школах таких знайдеться небагато. Є проблеми і з матеріально-технічною та навчально-методичною базою.

SWOT-аналіз діяльності закладів виявив сильні та слабкі сторони кожної школи та допоміг визначити три кращі заклади, спроможні на належному рівні забезпечувати здобуття профільної освіти учнів старшої школи. Було внесено зміни до території обслуговування закладів освіти, сплановано мережу перших класів у школах, які не набиратимуть десяти класи. Вивчення інтересів та потреб учнів дозволило визначити предмети, за якими дев'ятикласники хочуть продовжувати здобуття

освіти. Для належної організації профільного навчання необхідно раціонально та ефективно використати наявний ресурс і матеріально-технічну базу закладів освіти. За залишок коштів субвенції на оплату праці педагогічних працівників було придбано обладнання для класів природничо-математичного спрямування, оновлено обладнання кабінетів інформатики у всіх школах. За кошти субвенції з державного бюджету придбано обладнання для харчоблоків.

Ми проводили роботу, розуміючи необхідність заручитися підтримкою великої кількості людей: дітей, колег, батьків. Збори батьків дев'ятикласників у всіх закладах, індивідуальні зустрічі, запис відео, статті в пресі, день відкритих дверей у визначених закладах, круглий стіл за участі науковців, влади, експертів шведсько-українського проекту «Підтримка децентралізації в Україні», керівників закладів освіти, батьківської громадськості. Діалог і багатостороння комунікація призвели до співпраці та розуміння сторін.

Перше вересня 2020 року шість шкіл громади розпочали в статусі гімназій, надаючи освітні послуги на рівні базової та початкової школи, ще три мали у своїй структурі початкову, базову та старшу ланки. Наповнюваність учнів старшої школи зросла від 24 у 2017-2018 році до 30,1 у 2023-2024 н.р. Економічним ефектом стала можливість виплати надбавки за престижність педагогічної праці та покращення матеріальної бази.

У 2021 році, коли ЗНО відбулось востаннє випускники громади були в п'ятірці кращих з української мови та літератури, математики, історії України в Хмельницькій області. У 2019-2020 навчальному році учні шкіл здобули сорок призових місць на обласному етапі предметних олімпіад, були серед кращих на предметних турнірах тощо.

Фото 6.1 Зустріч керівників органів управління освітою пілотних громад – партнерів SALAR International з здобувачами освіти Славутського міського ліцею Хмельницької області

У 2023-2024 навчальному році свою роботу розпочав відокремлений багатопрофільний ліцей, у якому на семи профілях навчається 480 учнів. Така модель є найкращою для нашої громади тому, що створено умови для задоволення освітніх потреб учнів та учениць відповідно до їхніх нахилів, здібностей, орієнтації на майбутню професію, учні отримали реальну можливість реалізувати

право вибору. У Славутському ліцеї панує неймовірна атмосфера інтелектуальної праці, творчості. Сьогодні учні, вчителі та батьки громади підтримують ідею старшої профільної школи в такому вигляді. Усі з нетерпінням чекаємо переходу до оновленого навчального корпусу, реконструкція якого добігає до завершення.

Підбиваючи підсумки, аналізуємо уроки зробленого.

Звичайно, подібні заходи – це завжди болісно і лаячно, однак результат важливіший. І для потужного руху вперед треба зробити не один і навіть не два кроки. Ми зважились на такий крок, бо усвідомлюємо важливість змін, які допоможуть нашим школярам, а потім студентам стати конкурентними на глобальному ринку праці, а Україні – стати конкурентною та успішною державою на світовій арені.

Модернізація освітньої мережі громади має бути під контролем і лідерством керівництва місцевої влади, ґрунтуватися на глибокому і об'єктивному аналізі і головне – з широким та прозорим залученням усіх зацікавлених сторін.

Величезне значення має процес комунікації.

Відбиток на ці процеси накладає війна, яка тягне за собою величезні демографічні проблеми.

Проте втрачати оптимізму не потрібно. Військові роблять свою роботу, освітяни – свою. Зараз у закордонних освітніх системах перебуває така кількість українських вчителів і учнів, що це, безумовно, дасть новий поштовх для переосмислення того, що відбувається в українській школі, що в свою чергу пришвидшить перебіг реформи.

Зупиняйтесь рано. Далі буде...

Опитувальник для здобувачів освіти 9-х класів освітніх закладів

1. Після закінчення 9-го класу я:

- продовжу навчання в 10 класі
- піду навчатися до коледжу
- піду навчатися до професійно-технічного закладу
- ще не визначився із вибором

2. Уже зараз на мій вибір щодо продовження навчання у обраному закладі освіти намагаються впливати:

- мої батьки
- мої вчителі
- директор (заступник директора школи)
- мої однокласники
- ніхто не впливає на мій вибір

3. По закінченні 9-го класу я хотів би (хотіла б) продовжити навчання у 10-му класі

- профілю української філології
- профілю іноземної філології
- історичному профілю
- історико-правовому профілю
- фізико-математичному профілі
- біолого-хімічному профілі
- спортивному профілі
- географічному профілі
- економічному профілі
- технологічному профілі
- мені байдуже у якому профілі навчатися

4. Чи готовий (готова) я змінити заклад освіти після закінчення 9-го класу у своїй школі для того щоб здобувати ту освіту, яка мені буде необхідною у подальшому професійному становленні?

- так
- скоріше так як ні
- скоріше ні як так
- ні

5. Що найбільше стримує мене змінити заклад освіти після закінчення 9 класу?

- моя прив'язаність до моїх однокласників
- боязнь добирання до нового закладу освіти
- невпевненість у адаптації до нового колективу
- невпевненість у своїх знаннях
- нічого не стримує

6. Я вважаю, що отриманих мною знань у базовій школі буде достатньо щоб успішно продовжити навчання у 10 класі (коледжі чи професійно-технічному училищі)?

- так
- скоріше так як ні
- скоріше ні як так
- вважаю, що буде недостатньо

7. Чи визначилися Ви зі своєю майбутньою професією або напрямом майбутньої професійної діяльності?

- так
- скоріше так як ні
- скоріше ні як так
- не визначився (не визначилася)

8. Хто впливатиме на мій професійний вибір?

- мої батьки
- мої вчителі
- вибір моїх друзів
- ніхто не впливатиме
- мені байдуже яку професію здобувати

9. Чи мали Ви у своєму закладі освіти заняття, тренінги, бесіди, зустрічі, які допомогли вам у виборі своєї майбутньої професії?

- так
- ні

10. Чи знайомі ви із змінами, які передбачає реформа старшої школи?

- так
- щось чув (чула) про майбутні зміни
- ні

Опитувальник для здобувачів освіти 11-х класів освітніх закладів

1. По закінченню 11-го класу я:

- вступатиму до одного із вищих навчальних закладів України
- вступатиму до одного із закордонних вищих навчальних закладів
- продовжу навчання у коледжі
- продовжу навчання у професійно-технічному навчальному закладі
- не планую продовжувати навчання
- не планую продовжувати навчання та піду працювати

2. Профіль навчання класу у якому я навчаюся:

- повністю відповідає моєму майбутньому професійному становленню
- скоріше відповідає моєму професійному становленню
- скоріше не відповідає моєму професійному становленню
- не відповідає моєму професійному становленню

3. На вибір профілю навчання впливали:

- мій майбутній професійний вибір
- рекомендації моїх батьків
- рекомендації моїх вчителів
- рекомендації класного керівника
- рекомендації директора школи
- вибір профілю навчання моїми однокласниками
- у мене не було вибору
- ніхто не впливав на мій вибір

4. Чи задовольняють мене навчальні предмети, які я вивчав (вивчала) у 10 та 11 класах?

- так
- скоріше так як ні
- скоріше ні як так
- ні, не задовольняють

5. Я вважаю, що отриманих мною знань у 10 та 11 класах буде достатньо щоб успішно скласти Національний мультипредметний тест?

- так, буде цілком достатньо
- скоріше так як ні
- скоріше ні як так
- ні, буде не достатньо

6. Для отримання знань з предметів, які будуть у Національному мультипредметному тесті я:

- додатково займаюся із репетиторами
- вчителі, які навчають цим предметам додатково займаються зі мною
- я самостійно займаюся із цих предметів
- отриманих мною знань під час уроків у школі мені цілком достатньо

7. Якби після закінчення 9 класу мені запропонували б навчання у іншому навчальному закладі, забезпечивши довіз до нього, заради обрання необхідного мені профілю навчання:

- я б погодився (погодилася)
- скоріше б погодився (погодилася)
- скоріше б не погодився (не погодилася)
- не погодився б (не погодилася б) за жодних обставин

8. Якби Вам знову зараз прийшлося робити вибір після закінчення 9 класу чи пішли б Ви знову до 10 класу цієї школи?

- так
- скоріше так як ні
- скоріше ні як так
- не пішов би (не пішла б)

9. Чи визначилися Ви із своєю майбутньою професією?

- так
- скоріше так як ні
- скоріше ні як так
- ні

10. Чи знайомі ви із змінами, які передбачає реформа старшої школи?

- так
- щось чув (чула) про майбутні зміни
- ні

Анкета для здобувачів освіти 9-х класів

1. Чи плануєте Ви після закінчення 9-го класу продовжити навчання у 10-му класі)

- так
- ні

2. Що Ви вважаєте головним у процесі навчання у 10-11 класах: (не більше 2-х відповідей)

- поглиблення знань отриманих в 5-9 класах базової школи
- вивчення окремих предметів, які будуть потрібними для подальшого здобуття освіти
- підготовка до ЗНО
- побути ще біля домівки і батьків і потім зробити свій вибір професії, бо я ще не готовий (не готова) до більш самостійного життя

3. Які б предмети додатково Ви хотіли б обрати у 10-11 класах, які на Вашу думку були б потрібними Вам для подальшого здобуття освіти

---

4. У 10-11 класах старшої школи я хотів би (хотіла б):

- обрати необхідний для мене профіль навчання
- мені байдуже у якому профілі навчатися

5. На вибір мого профілю навчання у майбутньому 10 класі будуть впливати: (не більше 2-х відповідей)

- лише мої бажання отримати необхідні знання для подальшого успішного продовження навчання
- вчителі, які порекомендують той чи інший профіль навчання
- батьки та їх поради й побажання
- вибір профілю навчання моїми друзями з якими і в подальшому я хочу бути в одному класі
- відомі вчителі, які навчатимуть мене у тому чи іншому профілі

6. У майбутньому 10-му класі я хотів би (хотіла б) навчатися у класі: (1 відповідь)

- математичного профілю
- профілю української філології
- профілю іноземної філології
- історичного профілю
- біолого-хімічного профілю
- правового профілю
- фізико-математичного профілю
- спортивного профілю
- хіміко-технологічного профілю
- іншому профілі (вказіть якому) _____

7. Чи готові Ви перейти на навчання у 10-11 класах до іншого навчального закладу для максимального задоволення своїх освітніх потреб щодо навчання у класі необхідного для вас профілю?

- так
- ні

Анкети для учнів 11 класів

1. Як би Ви оцінили вплив батьків на рішення про продовження навчання в 10 класі цієї школи?										
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

2. Як би Ви оцінили вплив вчителів на рішення про продовження навчання в 10 класі цієї школи?										
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

3. Як би Ви оцінили свій вплив на рішення продовжити навчання в 10 класі цієї школи?										
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

4. Як би Ви оцінили свій вплив на вибір профілю навчання в 10-11 класі?										
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

5. Як би Ви оцінили вплив вчителів на рішення щодо вибору профілю навчання в 10-11 класі?										
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

6. Як би Ви оцінили вплив батьків на прийняття рішень щодо вибору профілю навчання в 10-11 класі?										
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

7. Як Ви оцінюєте, наскільки Ваш профіль навчання дозволяє отримати високі бали на ЗНО?										
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

8. Як Ви оцінюєте, наскільки профіль освіти відповідає вашим очікуванням?										
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

9. На скільки, за Вашими оцінками, щоб отримати високий бал ЗНО, є потреба займатися репетиторством?										
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

10. На скільки навчальні предмети, які Ви вивчаєте в 10-11 класах відповідають Вашим очікуванням?										
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

11. Якби у Вас була можливість повторно обирати навчання після 9 класу на скільки б Ви обрали б навчання в ПТУ чи коледжі?										
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Описів профайлів життєвих історій уявних героїв та зразок аркуша вибору його освітнього шляху для проведення воркшопів із здобувачами освіти

Анна, інженер

Ваше завдання - допомогти Анні стати автомеханіком. Анна давно цікавиться автомеханікою. Батьки подарували їй конструктор Лего, на якому Анна виготовляла механічні іграшки. Анна також цікавиться інформатикою і сама створює програмне забезпечення для роботів.

Завдання групи – розробити майбутній план навчання Анні після закінчення 9 класу, щоб вона могла досягти мети стати інженером. Під час обговорення необхідно вказати, які дії має зробити Анна, щоб стати автоінженером. У який заклад їй піти: ПТУ, коледж, продовжити навчання в 10-11 класі в школі, яку вона відвідує, чи піти до старшої школи - окремої школи, де є класи різного профілю.

Анна вважає себе хорошою ученицею. Результати, які вона отримала у кінці 9-го класу, підтверджують її судження:

Українська мова 10

Фізика 10

Математика 12

Хімія 11

Біологія 7

Англійська мова 10

Обираючи заклад освіти, запишіть, чого досягне Анна, навчаючись у ньому, які ризики того, що він не приведе Анну до мети стати автоінженером. Напишіть, які додаткові витрати будуть пов'язані з вибором навчання в конкретному закладі.

Заклад першого вибору – 10-11 клас ліцею

Який це може бути ризик?

Яка вартість вибору ліцею?

Заклад другого вибору – професійно-технічне училище

Який це може бути ризик?

Яка вартість вибору училища?

Заклад третього вибору - коледж

Який це може бути ризик?

Яка вартість вибору коледжу?

Володимир, вчитель середньої школи.

Завдання групи – спрямувати професійну кар’єру Володимира, щоб він став вчителем. Батьки Володимира – вчителі, тому він знає, в чому полягає їх робота. Володимир хотів би стати вчителем фізики, бо саме цей предмет його найбільше цікавить. Володимир став лауреатом обласної спартакиади з фізичної культури.

Завдання групи – розробити майбутній план навчання Володимира після закінчення 9 класу, щоб він міг досягти мети стати вчителем: піти навчатися до ПТУ, коледжу, продовжити навчання в 10 класі школи, яку він відвідує, піти в іншу старшу школу – окремий заклад, де є 10 та 11 класи різного профілю. Володимир вважає себе хорошим учнем. Результати, які він досяг у кінці 9-го класу підтверджують його судження:

Українська мова 10

Фізика 12

Математика 12

Хімія 11

Біологія 7

Англійська мова 10

Завдання, яке має виконати група.

Складіть список шкіл, куди Володимир має подати документи. Вибираючи школу, запишіть, чого ви досягнете, навчаючись у цій школі, які ризики того, що школа не приведе Володимира до мети — стати вчителем середньої школи. Напишіть, які додаткові витрати будуть пов’язані з вибором навчання в конкретній школі.

Заклад першого вибору – 10-11 клас ліцею

Який це може бути ризик?

Яка вартість вибору ліцею?

Заклад другого вибору – професійно-технічне училище

Який це може бути ризик?

Яка вартість вибору училища?

Заклад третього вибору - коледж

Який це може бути ризик?

Яка вартість вибору коледжу?

Ігор, будівельник

Розвивайте освітній шлях Ігоря, який мріє стати будівельником. Він хоче бути керівником на будівництві. Він був на кількох будівельних майданчиках односімейних будинків, а також на заводських цехах. Йому це дуже сподобалося. Ігор ще не знає, до якого закладу освіти піде. Він хоче якомога швидше стати будівельником і заробляти багато грошей.

Завдання групи – вести професійну кар'єру Ігоря, щоб він міг максимально використати свої навички та уникнути небезпеки вибору школи.

Ігор учень 9-го класу школи. Найголовніше – вибрати заклад освіти. Ігор вважає себе хорошим учнем. Результати, яких він досяг після закінчення 9 класу не підтверджують суджень.

Результати, яких він досяг:

Українська мова - 9

Фізика- 3

Математика - 3

Хімія - 5

Біологія - 4

Англійська мова - 3

Складіть список закладів освіти, куди Ігор має подати документи. Вибираючи заклад, запишіть, чого він досягне, навчаючись у ньому, які ризики того, що заклад не приведе Ігоря до мети — стати будівельником. Напишіть, які додаткові витрати будуть пов'язані з вибором навчання в конкретному закладі.

Слід також пам'ятати, що Ігор має різні варіанти вибору закладу освіти.

Заклад першого вибору – 10-11 клас ліцею

Який це може бути ризик?

Яка вартість вибору ліцею?

Заклад другого вибору – професійно-технічне училище

Який це може бути ризик?

Яка вартість вибору училища?

Заклад третього вибору - коледж

Який це може бути ризик?

Яка вартість вибору коледжу?

Інна, бухгалтер

Створіть освітню стежку для Інни, яка мріє стати бухгалтером.

Мама – бухгалтер і має свій бізнес. Інна бачить, що у мами багато роботи, але вона добре заробляє. Інни хоче якнайшвидше стати бухгалтером і працювати в маминій компанії. Інна хоче набратися досвіду в маминій компанії. Інна ще не визначилася, у який заклад освіти піде.

Завдання групи полягає в тому, щоб скерувати освітню кар'єру Інни так, щоб вона могла максимально використати свої навички та уникнути небезпеки вибору закладу освіти. Інна – учениця 9-го класу. Найголовніше вибрати заклад освіти для продовження навчання. Інна вважає себе хорошою ученицею. Результати, яких вона досягла у кінці 9 класу, підтверджують цю оцінку. Але слід пам'ятати, що це оцінки її вчителів, а не результати об'єктивного оцінювання. Результати ЗНО після 11 класу можуть відрізнятися від оцінок, отриманих у 9 класі. Результати, яких вона досягла:

Українська мова - 8

Фізика - 9

Математика - 10

Хімія - 5

Біологія - 8

Англійська мова - 3

Складіть список закладів освіти, куди Інна має подати документи. Вибираючи заклад, запишіть, чого вона досягне, навчаючись у ньому, які ризики того, що заклад не приведе Інну до мети — стати шефбухгалтером-кухарем. Напишіть, які додаткові витрати будуть пов'язані з вибором навчання в конкретному закладі.

Слід також пам'ятати, що Інна має різні варіанти вибору закладу освіти.

Заклад першого вибору – 10-11 клас ліцею

Який це може бути ризик?

Яка вартість вибору ліцею?

Заклад другого вибору – професійно-технічне училище

Який це може бути ризик?

Яка вартість вибору училища?

Заклад третього вибору - коледж

Який це може бути ризик?

Яка вартість вибору коледжу?

Михайло, шеф-кухар

Команда розвиває освітній шлях Михайла, який мріє стати шеф-кухарем.

Михайло переглянув багато телепередач і відчуває, що це його покликання. Під час канікул він бачив кухарів, які працювали в грузинському ресторані. Йому це дуже сподобалося. Він вважає, що кухар - це його "фінт", який він хотів би виконати.

Завдання групи полягає в тому, щоб вести професійну кар'єру Михайла, щоб він міг максимально використати свої навички та уникнути помилок вибору закладу навчання.

Михайло щойно закінчив 9-й клас. Найголовніше – правильно обрати заклад освіти для продовження навчання.

Михайло вважає себе хорошим учнем. Результати, які він отримав у кінці 9-го класу, підтверджують його судження:

Українська мова - 8

Фізика - 9

Математика - 8

Хімія - 8

Біологія - 7

Англійська - 3

Складіть список закладів освіти, куди Михайло має подати документи. Вибираючи заклад, запишіть, чого він досягне, навчаючись у ньому, які ризики того, що заклад не приведе Михайла до мети — стати шеф-кухарем. Напишіть, які додаткові витрати будуть пов'язані з вибором навчання в конкретному закладі.

Слід також пам'ятати, що Михайло має різні варіанти вибору закладу освіти. \

Заклад першого вибору – 10-11 клас ліцею

Який це може бути ризик?

Яка вартість вибору ліцею?

Заклад другого вибору – професійно-технічне училище

Який це може бути ризик?

Яка вартість вибору училища?

Заклад третього вибору - коледж

Який це може бути ризик?

Яка вартість вибору коледжу?

Наталія, хірург

Створіть освітню стежку Наталії, яка мріє стати лікарем. Вона хоче бути хірургом. Під час війни вона помітила, що така спеціальність дуже потрібна Батьківщині. Наталія ще не визначилася, до якого закладу освіти піде. Щоб потрапити на бюджетну медицину, вона повинна мати хороший бал ЗНО. Батьки не можуть дозволити собі навчання на платній основі та не можуть дозволити собі навчання за кордоном. Завдання групи – вести освітню кар'єру Наталії, щоб вона могла максимально використати свої навички та уникнути небезпеки вибору закладу освіти. Наталія – учениця 9-го класу. Найголовніше – вибрати заклад освіти. Наталія вважає себе хорошою ученицею. Результати, яких вона досягла у кінці 9 класу, підтверджують це судження. Однак слід пам'ятати, що це оцінки її вчителів, а не результати незалежного оцінювання. Результати, які вона отримує на ЗНО після 11 класу, можуть відрізнятися від оцінок, які вона отримала у 9 класі.

Результати, яких вона досягла

Українська мова - 9

Фізика - 9

Математика - 10

Хімія - 5

Біологія - 8

Англійська мова - 3

Складіть список закладів освіти, куди Наталія має подати документи. Вибираючи заклад, запишіть, чого вона досягне, навчаючись у ньому, які ризики того, що заклад не приведе Наталію до мети — стати лікарем. Напишіть, які додаткові витрати будуть пов'язані з вибором навчання в конкретному закладі.

Слід також пам'ятати, що Наталія має різні варіанти вибору закладу освіти. \

Заклад першого вибору – 10-11 клас ліцею

Який це може бути ризик?

Яка вартість вибору ліцею?

Заклад другого вибору – професійно-технічне училище

Який це може бути ризик?

Яка вартість вибору училища?

Заклад третього вибору - коледж

Який це може бути ризик?

Яка вартість вибору коледжу?

Заповніть аркуш вибору освітнього шляху вашого колеги

Заклад першого вибору – 10-11 клас ліцею

Якими є ризики (можливі втрати) при виборі навчання в ліцеї?

Якою є вартість (можливі переваги) вибору навчання в ліцеї?

Заклад другого вибору – професійно-технічне училище

Якими є ризики (можливі втрати) при виборі навчання у професійно-технічному ліцеї?

Якою є вартість (можливі переваги) вибору навчання у професійно-технічному ліцеї?

Заклад третього вибору - коледж

Якими є ризики (можливі втрати) вибору навчання в коледжі?

Якою є вартість (можливі переваги) вибору навчання в коледжі?

QR-коди посилань на комікси описів профайлів для проведення воркшопів із здобувачами освіти

1. Ігор, будівельник

2. Володимир, вчитель фізики

3. Інна, бухгалтер

4. Анна, інженер

5. Михайло, кухар

6. Наталія хірург

Анкета для педагогів (педагогічного менеджменту) громади

1. Чи вважаєте Ви, що мережа закладів освіти вашої громади відповідає критеріям оптимальної та ефективної?

- так, відповідає
- скоріше відповідає як не відповідає
- скоріше не відповідає як відповідає
- не відповідає

2. Чи забезпечують заклади освіти вашої громади (у яких ви працюєте чи у яких навчаються ваші) відповідний рівень освітніх послуг?

- так, забезпечують
- скоріше забезпечують як не забезпечують
- скоріше не забезпечують як забезпечують
- ні, не забезпечують

3. Для успішного складання НМТ (ЗНО) учні ваших шкіл додатково відвідують заняття з репетиторами

- так
- відвідують лише окремі учні
- ні

4. Чи спроможний ваш заклад освіти забезпечити вивчення навчальних предметів на допрофільному та профільному рівнях за реальним вибором учнів?

- так
- лише в окремих випадках
- ні

5. Чи реально учні впливають на вибір навчальних предметів варіативної частини навчального плану?

- так
- лише в окремих випадках
- ні

6. Чи робить школа зусилля щоб переконати випускника 9 класу продовжити навчання в 10 класі цієї ж школи або в 10 класі іншої школи цієї ж громади?

- так
- інколи
- ніколи

7. Чи організована у вашій школі профорієнтаційна робота з метою допомоги учню у виборі профілю навчання та подальшого професійного становлення?

- так
- ні

8. Чи допомагає профорієнтаційна робота вашої школи учням у виборі профілю навчання та подальшого професійного становлення?

- так
- декому
- ні

9. Чи готові ви не чинити супротиву щодо пониження ступеню школи задля покращення реального доступу учнів до якісного процесу здобуття знань?

- так
- так, якщо це не зачіпатиме мене особисто
- ні

10. Чи обізнані учні вашої школи із основними моментами та принципами реформи старшої школи?

- так
- більшість обізнані
- обізнані лише окремі учні
- ні, не обізнані

КОРИСНА ІНФОРМАЦІЯ

ПУБЛІКАЦІЇ ШВЕДСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПРОЕКТУ «ПІДТРИМКА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ»

А. ТКАЧУК, «СКАНДИНАВСЬКИЙ ШЛЯХ. ДОСВІД РЕФОРМ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ І МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ДАНІЇ ТА ШВЕЦІЇ», 2015

М. ГЕРБСТ, Я. ГЕРЧИНСЬКИЙ, «ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ОСВІТИ У ПОЛЬЩІ: ДОСВІД 25 РОКІВ», 2015

Р. ШИЯН, «ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ОСВІТИ У ПОЛЬЩІ. ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ», 2016

А. СЕЇТОСМАНОВ, В. МАРХЛЄВСЬКІ, О. ФАСОЛЯ, «МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД», 2016

Д. ЯНГ, «МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В КРАЇНАХ СКАНДИНАВІЇ ТА БАЛТІЇ», 2016

Я. ГЕРЧИНСЬКИЙ, «ФІНАНСИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ОКРЕМІ СТРАТЕГІЧНІ ПИТАННЯ», 2017

В. МАРХЛЄВСЬКІ, О. ПРОЦАК, «СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В ГРОМАДІ», 2018

А. СЕЇТОСМАНОВ, В. МАРХЛЄВСЬКІ, О. ФАСОЛЯ, «СТАРША ПРОФІЛЬНА ШКОЛА: КРОКИ ДО СТАНОВЛЕННЯ. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ», 2019

А. СЕЇТОСМАНОВ, В. МАРХЛЄВСЬКІ, О. ФАСОЛЯ, «АВТОНОМІЯ ЯК ШЛЯХ ДО ЕФЕКТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ», 2020

Я. ГЕРЧИНСЬКИЙ, А. БАРКАЛАЯ, Р. ТУРОНІС «ЯК ПЛАТИТИ ВЧИТЕЛЯМ: ТРИ ПРИКЛАДИ РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ СИСТЕМ ОПЛАТИ ПРАЦІ ВЧИТЕЛІВ У СХІДНІЙ ЄВРОПІ», 2021

БОРИСЕНКО Л., ГЕРЧИНСЬКИЙ Я., ГРИНЕВИЧ Л., ОЛІН М., ОСТРОВСЬКИЙ І., ХОБЗЕЙ П. «МІСЦЕВЕ БЮДЖЕТУВАННЯ ОСВІТИ», 2023

СТАРША ПРОФІЛЬНА ШКОЛА: КРОКИ ДО СТАНОВЛЕННЯ Версія 2.0

АВТОРИ:

ФАСОЛЯ ОЛЕГ

СЕЇТОСМАНОВ АЙДЕР

МАРХЛЄВСЬКІ ВОЙТЕК